

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

10

ROČNÍK 28 (LV)
PRAHA
ŘÍJEN
1992
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Brannický, CSc., ing. Emil Divilá, DrSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Miroslav Grznár, CSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., prof. ing. Valér Hrmo, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jenftek, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., prof. ing. Jaroslav Píř, DrSc., ing. Vladimír Vácha, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1982

■

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257541, 254451. Celoroční předplatné Kčs 120,—.

■

Научный журнал ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издаёт Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

■

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

■

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomie der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Soubor fází spolupráce států RVHP v oblasti plánovací činnosti a také metod používaných při jejím uskutečňování se mění v závislosti na obsahu a cílech konkrétních forem této činnosti. Stěžejní význam v průběhu 70. let měly zejména tyto směry spolupráce v oblasti plánově koordinační činnosti:

- vypracování prognóz v nejdůležitějších oblastech ekonomiky, vědy a techniky,
- rozpracování dlouhodobých cílových programů spolupráce,
- koordinace národohospodářských plánů.

Důležitou součástí těchto prací je úsek ekonomiky týkající se zemědělsko-průmyslové sféry. Dále uvedený text se zabývá zpřehledněním metodického přístupu ke spolupráci realizovaného v 70. letech, postižením věcných výsledků a tendencí v rámci přípravy a realizace plánově koordinační činnosti a v neposlední řadě náměty ke zdokonalování plánově koordinační činnosti, ke kterým se v rámci hodnocení dosavadních zkušeností dospělo.

VYPRACOVÁNÍ SPOLEČNÝCH PROGNÓZ ROZVOJE ZEMĚDĚLSKO-POTRAVINÁŘSKÉ SFÉRY

Komplexní program socialistické ekonomické integrace vytyčil tři základní formy spolupráce členských zemí RVHP v oblasti prognózování:

- výměnu zkušeností v oblasti metod a organizace vypracovávání prognóz v členských státech RVHP a zobecnění těchto zkušeností,
- výměnu informací o výsledcích národních prognóz,
- společné prognózování.

Úkolem prognostické činnosti se stalo zvýšení vědecké úrovně a ekonomického zdůvodnění spolupráce zemí v plánování, zejména při koordinaci národohospodářských plánů a realizaci jmenovitých integračních opatření. Důležitou součástí prognóz dlouhodobého rozvoje národního hospodářství členských zemí RVHP se staly prognózy složek a odvětví tvořících zemědělsko-průmyslovou sféru.

V průběhu 70. let byla zpracována řada dílčích prognóz, z nichž je třeba jmenovat zejména:

- prognózy potřeb, výroby a realizace vybraných druhů zemědělské výroby a rozvoj materiálně technické základny v členských zemích RVHP do roku 1985;

- souhrnný materiál předběžných prognóz rozvoje vybraných oborů potravinářského průmyslu členských zemí RVHP do roku 1985;
- souhrnný materiál o spolupráci členských zemí RVHP při uspokojování potřeb v oblasti výživy;
- prognózy rozvoje mechanizace zemědělství a lesnictví na období do roku 1985;
- prognózy výroby a potřeby průmyslových hnojiv a minerálních krmných doplňků do roku 1985;
- prognózy rozvoje meliorace půd do roku 1985;
- prognózy rozvoje mechanizace, elektrifikace a automatizace výrobních procesů do roku 2000;
- prognózy rozvoje zemědělské vědy v dlouhodobé perspektivě (do roku 2000).

Rozpracování prvních dvou prognóz se uskutečnilo podle jednotné metodiky orgánů RVHP s příslušnou specifikací ukazatelů pro zemědělství. Byly stanoveny ukazatele prognózy (celkem 79) a komodity, pro které se vypracují bilance (celkem 33). Konečným horizontem byl určen rok 1985, přičemž byly stanoveny i rámcové zásady východisek prognóz (možnosti vnitřního a vnějšího trhu, tendence technického pokroku, směry rozvoje zemědělské výroby, možnosti vyplývající z mezinárodní dělby práce a návaznost na prognózu potravinářského průmyslu).

Při rozpracování prognóz se projevívaly některé obtíže, např. pokud jde o kvantifikaci potenciálních možností dané země a možností vyplývajících ze spolupráce členských zemí RVHP. Z těchto důvodů byly ukazatele prognóz považovány za předběžné, ukazující potenciální možnosti jednotlivých zemí, které vyplývají z předpokládaného stupně využití vědeckotechnického pokroku. Tyto prognózy ještě neměly pevnou vazbu na návazná odvětví a rovněž nezahrnují možnosti rozvoje vycházející z účelné mezinárodní dělby práce a socialistické ekonomické integrace členských zemí RVHP.

Při zpracování prognóz byly použity různé metody, jako např. extrapolace trendu, expertizní a ekonomicko-statistické analýzy. Prognózy nemají variantní charakter (Czesaný 1977).

Výsledky prognostické činnosti zemí RVHP pomohly zmapovat oblasti předpokládaných deficitů a přebytků zemědělských produktů jak v jednotlivých zemích, tak i za RVHP jako celek. Zároveň umožnily posoudit závěry o realitě dovozu a vývozu zemědělské produkce a vytypovat ty výrobky či jejich skupiny, na jejichž zabezpečování bude třeba spolupracovat již ve stadiu výroby. Prognózy ukázaly, že členské země RVHP v podstatě pokryjí značný růst spotřeby živočišných výrobků zvyšováním své vlastní produkce. Rychlý růst živočišné výroby však klade značné nároky na výroby krmiv a využití půdního fondu ke krmným účelům, což vede k prohloubení orientace na některé rostlinné výrobky. V rámci RVHP jako celku jde o obiloviny, krmný protein a olejninu.

Pokud jde o jiné zemědělské výrobky jako jsou brambory, cukrovka apod., je pravděpodobné, že v prognostickém období se nebudou vyskytovat problémy, které by si nemohly jednotlivé členské země vyřešit vlastními silami nebo na základě vzájemných dodávek. Naopak u některých výrobků lze v rámci RVHP jako celku počítat s vývozními přebytky, např. u vajec, drůbežního masa aj.

PROGNÓZY ZEMĚDĚLSTVÍ NA ČASOVÝ HORIZONT PO ROCE 1985

V roce 1975 započaly práce na aktualizaci a prodlužování časového horizontu prognóz k roku 2000. V dlouhodobé perspektivě zůstane v řadě zemí přibližně stejná výměra zemědělské půdy jako v současné době. V některých zemích (PLR, ČSSR) se předpokládá určité snížení výměry zemědělské půdy, zatímco s jejím růstem se počítá je v MLR. Obdobným způsobem se bude vyvíjet výměra orné půdy — s výjimkou MLR, RSR a SSSR se počítá s jejím snížením (tab. I).

I. Výměra zemědělské půdy (v tis. ha)

Země	1960	1970	1975	1980	Prognóza 1990
BLR	4 880	4 771	4 742	4 742	4 742
MLR	.	5 938	5 976	6 112	6 310
NDR	6 420	6 286	6 280	6 260	6 220
MoLR	140 700	140 700	140 700	140 700	140 700
PLR	20 403	19 543	19 350	19 000	18 400
RSR	.	14 930	14 913	14 935	14 935
SSSR	515 400	545 800	546 200	544 900	.
ČSSR	7 325	7 092	7 005	6 874	6 767

II. Osevní plochy zrnin (mil. ha)

Země	1960	1970	1975	1980	Prognóza 1990
BLR	2,536	2,269	2,371	2,260	2,215
MLR	.	2,329	2,591	2,648	2,861
NDR	2,540	2,430	2,660	2,850	3,200
MoLR	0,246	0,419	0,426	0,585	0,843
PLR	9,220	8,350	8,330	8,270	8,140
RSR	5,562	5,032	5,920	5,800	5,700
SSSR	111,540	119,250	126,000	126,800	.
ČSSR	2,468	2,630	2,870	2,628	.

Velká pozornost se věnuje řešení obilního problému, o čemž svědčí růst osevních ploch obilnin ve všech členských zemích RVHP (tab. II). Zvyšují se rovněž osevní plochy u cukrovky a současně se snižují u brambor. V některých zemích se zvyšují plochy krmných plodin včetně kukuřice na siláž a píce na orné půdě. NDR a MLR počítá s jejich snížením. Značně se zvyšují plochy víceletých píce, zejména v PLR.

Růst výroby rostlinných produktů bude v perspektivě zajišťován především zvyšováním hektarových výnosů. Tak se například předpokládá, že průměrný hektarový výnos obilnin (bez kukuřice) dosáhne v roce 2 000 3,8–5,3t, kukuřice na zrno 5,75–10,55 t, cukrovky 45–50 t a brambor 27–34 t.

Stavy skotu se podle úvah zvýší ve všech zemích RVHP; v roce 2000 ve srovnání s rokem 1975 od 1,1krát v NDR do 2–2,2krát v RSR a MLR. Zvláště výrazně se zvětší počet dojců v MLR a SSSR, zatímco v NDR,

PLR a ČSSR se počítá s podstatným zvýšením u jatečného skotu. Ve všech zemích s výjimkou NDR se zvýší stavy prasat v průměru 1,5krát. Vzhledem k většímu počtu odchovaných selat od jedné prasnice vzrůstá počet prasnic pomaleji než celkový počet prasat. Stavy ovcí se zvyšují ve všech zemích v průměru 1,7krát a u drůbeže v průměru dvakrát, přičemž u bojlerů je zvýšení rychlejší než u slepic.

V období 1975—2000 by měla vzrůst roční dojivost jedné krávy v průměru 1,5krát. Rozdíl mezi nejnižší a nejvyšší dojivostí (v roce 1975 1 175 kg za rok) se zvýší v roce 2000 na 1 500 kg za rok. Snůška vajec a počet odchovaných selat od jedné prasnice se má v průběhu let 1975—2000 zvýšit ve všech zemích v průměru 1,2—1,4krát.

Rozvoj techniky v prognózovaném období umožní snížit počet pracovníků v zemědělství ve většině zemí o 30—50 %. V současné době činí v SSSR a BLR podíl pracovníků v socialistickém sektoru 100 %, v řadě zemí se této úrovně dosáhne k roku 1990. Výjimkou bude PLR, kde podíl pracovníků v socialistickém sektoru má v roce 2000 činit 61 %. Snížení počtu pracovníků v zemědělství bude umožněno snížením potřeby práce na výrobu pšenice o 50—60 % a cukrovky o 80—90 %. Potřeba práce na výrobu brambor a sena se sníží dvakrát, na výrobu mléka čtyřikrát.

V rozvoji zemědělství mají stále větší význam energetické zdroje. Prognostické údaje členských zemí ukazují na značný nárůst energetických potřeb, a to jak elektrické energie, tak i kapalných paliv a plynu. Na tento růst má největší vliv zejména úprava, zpracování a skladování produkce. Růst spotřeby energie v živočišné výrobě se má do roku 1990 ve srovnání s rokem 1970 zvýšit v NDR dvakrát, v PLR čtyřikrát, v RSR pětikrát a v ČSSR třikrát.

V celkové bilanci výkonů vzrůstá podíl samohybných strojů, nákladních automobilů a zvláště elektroenergetických zařízení. Výkonnost traktorů se zvyšuje, ale jejich podíl v bilanci se snižuje.

Země s vysokou úrovní mechanizace se blíží ke stavu početní nasycenosti energetickými prostředky, avšak jejich celková výkonnost neustále roste. Zvýšení úrovně mechanizace a efektivnosti využití energetických prostředků je doprovázeno zvětšením podílu traktorů s náhonem na čtyři kola. Projevuje se rovněž tendence postupně přecházet od univerzálních traktorů k speciálním typům nebo modifikacím a samohybným strojům. Tento vývoj vyžaduje agregátní unifikaci, jejíž ekonomický efekt se projevuje jak při výrobě v průmyslu, tak při využití v zemědělství. Prognózy předpokládají, že od roku 1980 se budou vyrábět nové druhy strojů; jde např. o kombajny pro sklizeň vinných hroznů, rajčat, cibule, zelí a některých jiných plodin.

Prohloubení koncentrace a další rozvoj průmyslových metod v živočišné výrobě si vyžádá použití vysoce výkonných strojů a zařízení včetně vývoje principiálně nových technických prostředků. Počítá se s použitím dojíčích aparátů s proudovým systémem dojení, automatizovaných linek pro sběr, třídění a balení vajec, kompletních linek pro úklid a zpracování výkalů, automatizovaných systémů pro vytváření mikroklimatu atd. Produktivita práce při dojení se zvýší z 50—70 krav za hodinu na 150—160 krav. Produktivita práce při manipulaci s krmivem vzroste 2—2,5 krát. Použití řady nových strojů bude mít pozitivní vliv na zvýšení užitečnosti hospodářských zvířat a kvality produkce. Ve struktuře technických prostředků v živočišné výrobě se výrazně zvětší podíl kompletovaných

strojů a proudových technologických linek při současném snížení výroby jednotlivých strojů.

Předpokládaným směrem rozvoje zemědělství bude odpovídat i růst velikosti podniků jako výsledek koncentrace a specializace výroby. Další rozvoj koncentrace a specializace v živočišné výrobě zvláště u vajec, výkrmu drůbeže a prasat se bude uskutečňovat i bez zemědělské půdy. Proces specializace se nebude týkat pouze jednotlivých druhů zemědělských výrobků. Ze zemědělství se postupně budou vyčleňovat takové činnosti, které z ekonomického hlediska bude účelné provádět pomocí podniků služeb (jde např. o chemizaci, výrobu krmiv, opravárenství apod.).

Na druhé straně se tak zvýší otevřenost reprodukčního procesu v zemědělství vůči průmyslu. Koncentrace výroby, nové metody manipulace s hmotami, výhodnost zpracování výrobků v místech jejich masové výroby s možností využití odpadů i řada jiných faktorů budou působit na formování integračních vztahů mezi zemědělstvím a potravinářským průmyslem. Postupné vytváření nové soustavy vztahů mezi těmito dvěma odvětvími národního hospodářství bude zpětně působit na rozvoj výrobních sil v zemědělství.

Další prognózovanou oblastí je rozvoj zemědělské vědy do roku 2000. Cílem bylo vymezit hlavní směry rozvoje a prohloubení výzkumu v nejdůležitějších oblastech zemědělské vědy. Výsledky prognóz potvrdily značný význam biologizace zemědělství, neboť z jedenácti hlavních směrů rozvoje zemědělské vědy je jich šest přeorientováno na tuto problematiku, tj. na otázky využití živin rostlinami, metody genetiky a selekce plodin, vytváření nových odrůd, dále na biologické metody ochrany rostlin, genetiky, selekci a plemenářství v živočišné výrobě, využití krmiv hospodářskými zvířaty aj. Oprávněnost tohoto zaměření vyplývá z řady analytických propočtů, kdy např. růst hektarových výnosů plodin se z 25–30 % přičítá pokroku v oblasti šlechtění rostlin.

Z prognostických prací na tomto úseku rovněž vyplynula potřeba rozpracovat otázky mezinárodní dělby práce a specializace mezi zeměmi RVHP, včetně otázek proporcionálnosti mezi základním a aplikovaným výzkumem a vývojovými projekčně konstrukčními útvary. Ukazuje se, že tak jako u předvýrobních úseků (tj. u odvětví dodávajících výrobní prostředky do zemědělství), tak i v oblasti zemědělské vědy existuje největší prostor i shoda názorů členských zemí na další směry prohlubování mnohostranné specializace a kooperace v rámci mezinárodní dělby práce.

Využití společně vypracovaných prognóz v rámci navazujících forem spolupráce v oblasti plánovací činnosti bylo různé, bylo dáno jednak výběrem témat společných prognóz a jednak dosaženým stupněm rozpracování jednotlivých společných prognóz. V některých případech byla důvodem snížení využitelnosti společných prognóz i neujasněnost metodologických přístupů k jejich zpracování.

Výsledky prognostické činnosti pomohly zpřehlednit budoucí rozvojové tendence a současně naznačit problémové okruhy, které vyžadují sjednotit úsilí zúčastněných států na jejich řešení prostřednictvím navazujících nástrojů socialistické ekonomické integrace, kterými jsou koordinace národohospodářských plánů, integrační opatření a dlouhodobé cílové programy spolupráce. Při hodnocení prognostické činnosti byla zdůrazněna potřeba permanentní aktualizace prognóz, sjednocování a zdokonalování metodických přístupů při vypracování národních a společných prognóz

a účelnost užšího propojování prognóz týkajících se jednotlivých složek a úseků celého zemědělsko-průmyslového komplexu, zahrnujícího mimo zemědělství a potravinářský průmysl i další navazující odvětví národního hospodářství.

DLOUHODOBÉ CÍLOVÉ PROGRAMY SPOLUPRÁCE

Soustava spolupráce členských států RVHP v oblasti plánovací činnosti, jak se vyvinula po přijetí komplexního programu, postrádala základnu, která by v návaznosti na existující komponenty této soustavy zajišťovala koncepčnost a dlouhodobost vzájemné součinnosti, tj. zajišťovala pro národohospodářské plánování v jednotlivých členských státech dlouhodobá, koncepčně ujasněná a prověřená východiska. Základnou pro posílení cílovosti spolupráce, zajištění komplexního přístupu při řešení klíčových problémů, rozvinutí a zvýraznění funkce mnohostranné spolupráce v dalším časovém horizontu se staly v průběhu 70. let dlouhodobé cílové programy spolupráce (DCPS).

Postup při zpracování DCPS spočívá ve:

- stanovení cílů a základního zaměření rozvoje spolupráce v dané oblasti;
- výběru konkrétních problémů k zařazení do programů, určení jejich rozsahu a lhůt realizace;
- zdůvodnění programu z technicko-ekonomického hlediska;
- vymezení možných forem spolupráce;
- určení okruhu zainteresovaných členských států a nositelů úkolů;
- sladění cílů, úkolů a opatření vytyčených v jednom programu s navazujícími cíli, úkoly a opatřeními jiných programů.

Jedním z pěti vybraných dlouhodobých cílových programů je i úsek zemědělsko-potravinářské sféry. Za hlavní cíl spolupráce se pokládá společné řešení při zajištění racionálních potřeb členských států RVHP v základních druzích potravin. Obdobně jako u surovin je i zde kladen důraz na maximální využití přírodních podmínek. Cíle spolupráce jsou v základních principiálních ustanoveních vymezeny takto:

- a) napomáhat zvýšení výroby masa, olejnin a obilí v každém členském státě RVHP;
- b) orientovat se na rozvoj výroby a vývozu cukru, ovoce, zeleniny, brambor, bavlny především v členských státech RVHP, které mají příhodné klimatické podmínky;
- c) zavádět moderní technologie výroby, sklizně a zpracování zemědělských výrobků;
- d) přistoupit k společnému využívání zdrojů moří;
- e) intenzifikovat a rozšiřovat formy hospodářské a vědeckotechnické spolupráce;
- f) zaměřit se na vypracování a použití různých způsobů a metod ekonomické stimulace rozvoje deficitních zemědělských produktů.

Podprogramy obsahují 35 úkolů, jejichž řešením jsou pověřeny především Stálá komise RVHP pro zemědělství a Stálá komise RVHP pro potravinářský průmysl, případně další orgány. Pozornost je zaměřena i na řešení rozvoje materiálně technické základny zemědělství a potravinářského průmyslu, a to zejména na zajištění technických prostředků

rozvoje zemědělsko-potravinářského komplexu, chemizace zemědělství, provádění melioračních prací, využívání nejlepších výsledků genetiky a šlechtění, krytí potřeb obalů a obalových materiálů pro potravinářský průmysl aj.

Z cílů, bilančních údajů, problémových okruhů a jiných charakteristik DCPS vyplývá, že základem zainteresovanosti členských zemí v rámci cílových programů je úsilí o zajištění dostatečného množství surovin, koncentrovaných bílkovinných krmiv, surovin pro tukový průmysl, cukru, ryb, ovoce, zeleniny a bavlny s tím, že zvolené pořadí má pro jednotlivé členské země různou míru naléhavosti, avšak řešení problému dostatku těchto produktů je v podstatě společné všem zemím. Zdůrazňujeme-li okolnost, že koncepce dalšího rozvoje zemědělství ve všech členských zemích je založena v podstatě na shodných zásadách, tj. na neustálém růstu výroby a soběstačnosti, znamená to zároveň, že i potřeby těchto zemí jsou v mnoha rysech shodné.

DCPS jako relativně nová součást nástrojů spolupráce v oblasti plánovací činnosti je ve stadiu hodnocení způsobu jejich tvorby, návrhů a námětů na zdokonalení jejich účinnosti. Z obecně metodologických námětů lze jmenovat především:

- metodicky sjednocené rozpracování východisek pro tvorbu DCPS;
- zpřesnění časových a věcných vazeb mezi DCPS, koordinací střednědobých plánů a dlouhodobým plánem mnohostranných integračních opatření;
- podrobnější rozpracování způsobu a metod pro stanovení ekonomicky zdůvodněných potřeb;
- zdokonalení metodického pojetí DCPS, které ve svých základních vazbách je formulováno jako zdrojový program, který bilančně vyhodnocuje disponibilní zdroje a celkovou potřebu na hlubší promítnutí cílově programového přístupu ve všech vazbách.

Z konkrétních námětů a úvah týkajících se cílového programu na úseku potravin je třeba jmenovat ten postup, který s využitím poznatků o formování a plánování zemědělsko-průmyslového komplexu utřídí problematiku do dílčích programů s vyznačením vertikální reprodukčně technologické propojenosti odvětví, jež v syntéze řeší určitý konečný cíl. Na základě tohoto principu lze vytypovat dílčí podprogramy, jako např. „krmiva, maso a masné produkty“, „ovoce a produkty jeho zpracování“, „cukr“, „zelenina a produkty jejího zpracování“ apod. Tento postup by mohl komplexněji a v příslušných vazbách řešit otázky vědeckotechnické, materiálně technického zásobování, výrobní, obchodní, finančně ekonomické aj. (Rajchart 1979).

KOORDINACE NÁRODOHOSPODÁŘSKÝCH PLÁNŮ

V souladu s komplexním programem zůstává těžiště spolupráce v oblasti plánovací činnosti i nadále v koordinaci střednědobých plánů jako důležité formy využití zákona plánového proporcionálního rozvoje národního hospodářství v mezinárodních ekonomických vztazích socialistických zemí.

V rámci členských zemí RVHP mají výsledky koordinace tyto charakteristické rysy:

— Trvale významné postavení začínají mít v zahraničním obchodu se zemědělskopotravinářskými výrobky osivo a sadba, které jsou nejaktivnějšími nositeli vědeckotechnického pokroku v současné etapě rozvoje zemědělství.

— V některých případech se zvýrazňují specializační záměry jednotlivých zemí:

SSSR — bavlna (vyváží do všech zemí RVHP kromě ČSSR), osiva, sádě, čaj, len, rybí konzervy, šumivé víno, brandy

MLR — plemenná zvířata, obiloviny, vepřové maso, ovoce, zelenina, víno

BLR — osiva, ovoce, zelenina, tabák, víno

RSR — osiva, ovoce, zelenina, tabák, víno

PLR — sadba, plemenná zvířata, maso, ovoce, zelenina

NDR — plemenná zvířata, osiva, ryby a rybí výrobky, trvanlivé pečivo, pivo

ČSSR — chmel, pivo, cutisin, slad, sladovnický ječmen

Koordinace plánů v oblasti zemědělství na roky 1976—1980 probíhala po linii uspokojování potřeb členských zemí RVHP v odrůdových osivech a sadbovém materiálu, plemenných hospodářských zvířatech, veterinárních preparátech a v biologických prostředcích ochrany rostlin.

Vzájemné dodávky odrůdových osiv mezi zeměmi RVHP se uskutečňují v návaznosti na dohodu o mnohostranné specializaci výroby odrůdových osiv a sádí a kromě toho na základě dvoustranných dohod. Členské země RVHP odsouhlasily vzájemné dodávky odrůdových osiv u 32 plodin (proti 28 plodinám v letech 1974—1975). Objemy vzájemných dodávek převyšují úroveň předcházejících let u pšenice, žita, cukrovky, brambor a rovněž u sazenic ovocných kultur. K neúplnému pokrytí potřeb prostřednictvím vzájemných dodávek dochází u některých osiv trav a zeleniny.

Ve srovnání s výsledky let 1971—1975 se zvyšuje výrazně objem zahraničního obchodu s plemennými hospodářskými zvířaty, přesto však nejsou kryty potřeby zemí v plemenných býcích holštýnského a herefordského plemene a u některých plemen prasat a ovcí.

Potřeby členských zemí v oblasti veterinárních preparátů, aparatur a speciálních aut se zabezpečují prostřednictvím vzájemných dodávek na základě mnohostranných specializačních a kooperačních dohod.

Země RVHP počítaly s využitím 17 druhů biologických prostředků ochrany rostlin na výměře 18 mil. ha v roce 1980 ve srovnání se 3 mil. ha v roce 1975. Celková spotřeba zemí v biologických přípravcích se zvyšuje k roku 1980 na 52 tis. tun při jejím krytí prostřednictvím vzájemných dodávek.

Členské země RVHP rozpracovaly a odsouhlasily návrhy na spolupráci při zabezpečování krmných bílkovin rostlinného, živočišného a mikrobiálního původu i plán základních opatření k jejich realizaci. V záměrech je upevnění materiálně technické báze výroby krmiv a rovněž rozšíření výroby krmných plodin s vysokým obsahem bílkovin a značné zvýšení výroby bílkovin živočišného původu.

Při koordinaci plánů rozvoje potravinářského průmyslu byly zainteresovanými zeměmi podepsány tři dohody o mnohostranné mezinárodní specializaci výroby udicí kapaliny, aromatizátorů pro margarín a cutisinů.

Specializace výroby udicí kapaliny v SSSR umožní pokrýt potřeby zainteresovaných zemí (BLR, NDR, RSR). Při výrobě margarínu v BLR,

NDR, PLR, RSR a ČSSR jsou od roku 1976 používány aromatizátory, na jejichž výrobu se specializuje SSSR, což umožní jmenovaným zemím snížit dovoz těchto produktů z kapitalistických zemí. Realizace dohody o specializaci ČSSR na výrobu cutisinu umožní ve značné míře pokrýt potřeby tohoto výrobku ve všech členských zemích RVHP.

V roce 1975 byla zainteresovanými zeměmi (MLR, NDR, PLR, SSSR a ČSSR) podepsána dohoda o mnohostranné mezinárodní specializaci výroby vína v MLR. Dohoda předpokládá vývoz vína z MLR v letech 1976—1985 ve výši 16 mil. hl, což představuje 35 % výroby vína v MLR v celkové výši cca 80 mil. převoditelných rublů.

Existuje projekt dohody o mnohostranné mezinárodní specializaci výroby nizinu — důležitého konzervačního přípravku používaného při výrobě potravinářských výrobků (zainteresované země — PLR, RSR, SSSR a ČSSR). Proběhly přípravné práce na mnohostranné mezinárodní specializaci Kuby na výrobu grapefruitové šťávy a kyseliny citrónové. Na dvoustranném základě je řešena specializace při výrobě různých druhů enzymatických preparátů.

V oblasti odvětví dodávajících výrobní prostředky do zemědělství bylo v rámci koordinace národohospodářských plánů dosaženo následujících výsledků:

- Je realizována dohoda o společné výstavbě závodu na výrobu krmného droždí (v městě Mozyr — SSSR).

- V rámci „Interchim“ byla podepsána dohoda o specializaci a kooperaci výroby chemických přípravků ochrany rostlin a dohoda o výrobě krmných doplňků.

- V rámci dohod zainteresovaných zemí byla mezi SSSR, BLR, MLR a ČSSR ujednána společná organizace výroby dusikato-fosforečného hnojiva (amefos) v Kingsepském kombinátu.

Některé důležité problémy spolupráce zemí RVHP nemohly být řešeny v rámci období 1976—1980 a přenášejí se na období po roce 1980. Patří k nim např. důležitý doplněk do krmných směsí — methionin.

Spolupráci na dvoustranném a mnohostranném základě v oblasti zemědělského strojírenství koordinuje a organizuje Stálá komise RVHP pro strojírenství a též stálé pracovní skupiny v rámci mezivládních komisí pro ekonomickou a vědeckotechnickou spolupráci zemí RVHP. Výsledkem spolupráce v oblasti mezinárodní socialistické dělby práce je stabilní tendence k jejímu rozšíření a prohloubení.

Přes značné zkušenosti a úspěchy v oblasti koordinace národohospodářských plánů je třeba konstatovat, že ještě neobsáhla odvětví zemědělsko-průmyslového komplexu v celé souvislosti. Bezprostředně sféry zemědělské prvovýroby se koordinace týká jen omezeně, což komplikovalo řešení základního úkolu zemědělsko-průmyslového komplexu, tj. plnějšího uspokojování potřeb potravinářských surovin a potravin v rámci společenství socialistických zemí. Byl obvykle koordinován pouze některý z článků zemědělsko-průmyslového komplexu, i když byly předloženy již mnohé návrhy na mnohostrannou koordinaci plánů odvětví vyrábějících výrobní prostředky pro zemědělství a zpracovatelská odvětví. Pro tuto koordinaci však doposud ještě nebyl vytvořen odpovídající orgán, neboť Stálá zemědělská komise a Stálá komise pro potravinářský průmysl RVHP mohou vzhledem ke své kompetenci jen doporučovat ukládání obdobných úkolů komisím RVHP pro strojírenství, chemický průmysl apod.

Zemědělsko-průmyslová integrace v jednotlivých členských zemích a mezinárodní zemědělsko-průmyslová integrace si objektivně vynucují rozšíření nezbytných kompetencí, tj. funkční náplně řídicích orgánů.

Tyto problémy se budou řešit v průběhu dalšího zdokonalování koordinace plánovací činnosti mezi členskými zeměmi RVHP.

Svým obsahem a zaměřením představuje koordinace pětiletých plánů rozvoje národního hospodářství členských zemí RVHP na období 1976—1980 v podstatě prvou etapu realizace dlouhodobých národohospodářských plánů na období 1976—1990 s cílem postupně řešit rozsáhlé sociálně ekonomické změny jak v jednotlivých zemích RVHP, tak i v celém socialistickém společenství.

SOUHRN

Posouzení plánově koordinační činnosti zemí RVHP na úseku zemědělsko-průmyslové sféry ukázalo na rozvoj metodických nástrojů pro plánově koordinační činnost členských zemí RVHP, a to v oblasti prognóz, dlouhodobých cílových programů spolupráce a koordinace národohospodářských plánů.

Analýza dosavadních zkušeností v metodických přístupech ke spolupráci ukazuje na potřebu dále rozvíjet systém permanentních společně organizovaných prognóz k identifikaci věcných rozvojových záměrů jednotlivých zemí, způsob koordinace národohospodářských plánů v pojetí celého zemědělsko-průmyslového komplexu a formy spolupráce v rámci dlouhodobých cílových programů spolupráce zaměřené na účelovou agregaci jednotlivých komodit (např. krmiva, maso a masné produkty, ovoce a zelenina a produkty jejich zpracování aj.).

Literatura

- CZESANÝ, S.: Perspektivy rozvoje v členských zemích RVHP. Plánované hospodářství, 1977, č. 3.
RAJCHART, M. — KRAUS, J.: Spolupráce členských zemí RVHP v zemědělství a výživě. Praha, SZN 1979.
HOLEČEK, X. a kol.: Vybrané problémy tvorby dlouhodobých cílových programů spolupráce. ES/62. Praha, VÚPŘ 1979.
Vybrané prognózy RVHP z úseku zemědělství a potravinářského průmyslu.

Došlo dne 2. 12. 1981

CZESANÝ S., Výzkumný ústav plánování a řízení národního hospodářství, nám. Hrdinů 4, 140 00 Praha 4

Plánově koordinační činnost zemí RVHP na úseku zemědělsko-průmyslové sféry

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 10, s. 735—745. — 2 tab., lit. 4

zemědělsko-průmyslový komplex, RVHP, mezinárodní spolupráce, dlouhodobé cílové programy, plánování, prognózy, analýza výsledků

Práce podává stručný přehled dosavadních výsledků i dalších úkolů v oblasti spolupráce zemí RVHP na úseku národohospodářských plánů, prognóz i dalších činností v zemědělsko-průmyslové sféře. Informuje o dlouhodobých cílových programech spolupráce, především na úseku zemědělsko-potravinářské sféry, a o koordinaci národohospodářských plánů.

ЧЕСАНЫ С., Научно-исследовательский институт планирования и управления в народном хозяйстве, нам. Грдину 4, 140 00 Прага 4

Планово-координационная работа стран-членов СЭВ в агро-промышленной сфере

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 10, s. 735—745. — 2 табл., лит. 4

АПК, СЭВ, международное сотрудничество, долгосрочные целевые программы, планирование, прогнозы, анализ достижений

В работе приводится краткий обзор достижений и предстоящих задач в области сотрудничества между странами-членами СЭВ в области народнохозяйственного планирования, прогнозирования и других аспектов в агро-промышленной сфере. Сообщаются долгосрочные целевые программы сотрудничества, прежде всего в агро-пищепромышленной сфере, а также координация этих планов.

CZESANY S., Research Institute for National Economy Planning and Management, Hrdinů 4 140 00 Praha 4

Plan-Coordination Efforts of CMEA Member Countries in the Field of the Agro-Industrial Complex

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 10, pp. 735—745. — 2 tabs, refs 4

agro-industrial complex, Council for Mutual Economic Assistance, international cooperation, long-range target programmes, planning, prognoses, analysis of results

A brief survey of to-date results and further tasks of cooperation among CMEA member countries is presented for the field of national economic plans, prognoses and other such factors in the agro-industrial complex. Information is given concerning long-range target programmes of cooperation, mainly in agriculture and food industry, and the coordination of national economic plans.

CZESANY S., Forschungsinstitut für Planung und Leitung der Volkswirtschaft, nám. Hrdinů 4, 140 00 Praha 4

Planmäßig koordinierte Tätigkeit der RGW-Länder auf dem Abschnitt der Agrar-Industrie-Sphäre

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 10, S. 735—745. — 2 Tab., Lit. 4

Agrar-Industrie-Komplex, RGW, internationale Zusammenarbeit, langfristige Zielprogramme, Planung, Prognosen, Analyse der Ergebnisse

Die Arbeit bietet eine kurze Übersicht über die bisherigen Ergebnisse und auch über weitere Aufgaben auf dem Gebiet der Zusammenarbeit der RGW-Länder im Bereich der Volkswirtschafts-pläne, Prognosen und auch der weiteren Tätigkeiten in der Agrar-Industrie-Sphäre. Sie informiert über langfristige Zielprogramme der Zusammenarbeit, vor allem im Bereich der Ernährungswirtschaft und in der Koordinierung der Volkswirtschaftspläne.

Adresa autora:

Ing. Slavoj Czesany, CSc., Výzkumný ústav plánování a řízení národního hospodářství, nám. Hrdinů 4, 140 00 Praha 4

V souvislosti s koncentrací výroby a centralizací hospodářských prostředků v zemědělství, spojenými s uplatňováním chozrasčotních principů v hospodaření zemědělských podniků, vzniká zcela zákonitě problém vnitropodnikového přerozdělení výkonů (hospodářských výnosů) vnitropodnikových chozrasčotních útvarů. Příčiny této nutnosti vyplývají:

a) z rozdílných výrobních (především přírodních) podmínek, v kterých hospodaří jednotlivé chozrasčotní útvary v rámci zemědělského podniku;

b) z rozdílného výrobního zaměření jednotlivých chozrasčotních útvarů, odpovídajícího koncepci vnitropodnikové specializace, z něhož vyplývá také objektivně rozdílná důchodovost a rentabilita těchto chozrasčotních útvarů;

c) z působení chozrasčotních principů a jejich uplatnění v podnikové i vnitropodnikové hospodářské činnosti, z nichž vyplývá, že:

— vnitropodnikové organizační jednotky (závody, provozy, provozní střediska apod.) mají ekonomický charakter hospodářských útvarů různého stupně,

— běžná reprodukce věcných i osobních činitelů výroby se zabezpečuje z vlastních finančních zdrojů, které by měly být u všech hospodářských útvarů takové, aby podmínky pro reprodukci byly v zásadě stejné.

Kromě běžné reprodukce musí být zemědělským podnikem zabezpečována a z centrálních podnikových fondů financována investiční činnost, vytvářející podmínky pro rozdílně zaměřenou výrobu v jednotlivých organizačních jednotkách podle celopodnikové koncepce specializace.

Smysl předložené stati je v tom, aby byly zpřesněny ekonomické podmínky, za nichž problém vnitropodnikového přerozdělení vzniká, aby byl charakterizována objektivní ekonomický obsah procesu vnitropodnikového přerozdělování a aby byla navržena kvantitativní měřítko určující vztahy přerozdělení, případně naznačeny i formy, v nichž by se vnitropodnikové přerozdělování mohlo uskutečnit.

EKONOMICKÉ PODMÍNKY A CHARAKTER VNITROPODNIKOVÉHO PŘEROZDĚLOVÁNÍ VÝKONŮ

Koncentrace zemědělské výroby a zvětšování zemědělských podniků vede k tomu, že zemědělské podniky se musí vnitřně členit na dílčí organizační jednotky, aby řízení zemědělského podniku na všech úsecích činnosti

bylo zvládnutelné. Ke koncentraci zemědělské výroby a k zvětšování velikosti zemědělských podniků dochází v podstatě dvojí cestou:

a) Postupným rozvojem kooperačních vztahů mezi zemědělskými podniky, jehož výsledkem je vytvoření nového zemědělského podniku buď integrací kooperujících zemědělských podniků, nebo vyčleněním hospodářské činnosti, která je předmětem kooperace, do nového samostatného podniku, který zůstává napojen svou výrobní činností na kooperující podniky.

b) Politicko-právním aktem, jímž dochází k integraci samostatných zemědělských podniků v nový integrovaný (sloučený) zemědělský podnik. Tato integrace může být z ekonomického hlediska různě důsledná — může jít o úplné zrušení ekonomické samostatnosti slučovaných zemědělských podniků, z nichž se stávají zpravidla vnitropodnikové organizační jednotky, případně se i organizačně rozpadají do nově vytvořeného systému vnitropodnikových organizačních jednotek (např. sloučení JZD), nebo přes přechodné formy až k zachování jednotlivých sdružovaných podniků nejen jako organizačních jednotek, ale jako útvarů, jímž se ponechává i ekonomická samostatnost (např. počáteční stadium po vzniku oborového podniku). V tomto případě je nový integrovaný útvar jen souhrnem samostatných zemědělských podniků a vytváří podmínky pro jednotně řízenou koordinaci hospodářské činnosti sdružených podniků; současně se stává i formou, v níž může docházet k vzájemné výrobní kooperaci mezi sdruženými zemědělskými podniky a v níž se mohou vytvářet postupně podmínky (např. centrálně řízenou investiční činností) pro uskutečnění koncepce vnitropodnikové specializace v rozměrech integrovaného celku.

Výsledkem rozvoje koncentrace a integrace výroby v zemědělství je zákonitě vznik zemědělských podniků, které s ohledem na jejich velikost (s ohledem na stupeň koncentrace a integrace) musí být vnitřně organizačně členěny na organizační jednotky nižších stupňů; počet stupňů organizačních jednotek je závislý na velikosti podniku i na charakteru a složitosti jeho výroby.

Úspěšnému zvládnutí řízení takto členěného zemědělského podniku i dosažení odpovídajících výrobních a ekonomických výsledků napomáhá v současných podmínkách rozvoje výroby a společnosti uplatnění zásad podnikového a vnitropodnikového chozrasčotu. Formy uplatnění chozrasčotu mohou být rozmanité; podstata chozrasčotu je však v tom, že organizační jednotka zajišťuje reprodukci hmotných a osobních činitelů výroby z vlastních finančních zdrojů, které jsou závislé na výrobních a ekonomických výsledcích organizační jednotky, a hmotná zainteresovanost pracovníků organizační jednotky je taktéž závislá na výrobních a ekonomických výsledcích organizační jednotky.

Současně vnitropodniková specializace uskutečňující se na základě podnikové koncepce rozvoje výroby vede k tomu, že struktura výroby jednotlivých organizačních jednotek se utváří rozdílně. To vede k těmto ekonomickým důsledkům:

a) Vzhledem k tomu, že cenová soustava zemědělských výrobků je v zásadě jednotná, ceny zemědělských výrobků jsou stanoveny na základě průměrných vlastních nákladů v tzv. rozhodných oblastech a výrobní podmínky každé organizační jednotky daného podniku se od výrobních podmínek rozhodných oblastí liší, je rentabilita a důchodovost každého vyráběného výrobku jiná, než předpokládá společensky průměrná cena.

Tato skutečnost je podporována odlišnou výší nákladů na jednotku výrobku proti společenskému průměru.

b) I v jednotné cenové soustavě zemědělských výrobků se z různých důvodů, které nejsou předmětem tohoto pojednání, předpokládá rozdílná úroveň rentability a důchodovosti jednotlivých výrobků, která se samozřejmě promítá i do rentability a důchodovosti zemědělských výrobků vyráběných v daném podniku a v dané organizační jednotce.

c) Výrobní struktura organizační jednotky se vytváří na základě koncepce celého podniku v zájmu uspokojení společenských potřeb a v zájmu vytvoření reprodukčních zdrojů celého podniku. Nevytváří se tedy v zásadě na základě dílčích zájmů organizační jednotky.

d) Z předchozích předpokladů vyplývá, že v jednotlivých organizačních jednotkách se vytváří rozdílné zdroje reprodukce věcných i osobních činitelů výroby, které jsou v organizační jednotce používány. Jestliže by tyto rozdílné zdroje zůstaly k dispozici plně v těch organizačních jednotkách, v nichž byly vytvořeny, muselo by nutně dojít k diferencovanému ekonomickému rozvoji jednotlivých organizačních jednotek v rozporu s celopodnikovou koncepcí.

Za těchto okolností by se podstatně měnil i typ hmotné zainteresovanosti pracovníků. I když základní zůstává hmotná zainteresovanost pracovního typu, vyjadřující závislost odměny na pracovních výsledcích a vyjádřená v přivlastňování osobního důchodu, vzniká v organizační jednotce současně také tendence k podnikatelské hmotné zainteresovanosti, založené na dispoziční s vytvořeným čistým důchodem (ziskem).

Takto utvářená hmotná zainteresovanost podnikatelského typu v organizační jednotce by nutně musela vést k rozporům mezi zájmy podnikových orgánů a zájmy řídicích orgánů každé jednotlivé organizační jednotky; nakonec by musela vyústit v převahu dílčích, skupinových zájmů organizačních jednotek a k tříštění jednotné celopodnikové koncepce.

Všechny uvedené okolnosti vedou k tomu, že v rámci organizačně členěného zemědělského podniku se musí v zájmu jednotnosti podniku uplatnit systém přerozdělování výnosů jednotlivých organizačních jednotek a vytváření v zásadě stejných podmínek reprodukce věcných a osobních činitelů výroby.

ZDROJE PROSTŘEDKŮ K PŘEROZDĚLOVÁNÍ VÝNOSŮ

Zemědělský podnik získává své výnosy, sloužící zabezpečení reprodukce, z různých zdrojů a v různých formách. Současně různé zdroje mají i rozdílnou funkci při jejich použití.

Základním zdrojem hospodářského výnosu je cena výsledné produkce, jejíž základní složkou jsou tržby získávané realizací tržní produkce za realizační ceny zemědělských výrobků, případně i dalších nezemědělských výkonů. Její funkcí je zabezpečení reprodukce věcných i osobních činitelů výroby odpovídající společensky průměrným podmínkám v zemědělství. Cena výsledné produkce je jednotným zdrojem výnosu, který získávají podniky na základě celostátně jednotných nákupních cen; její velikost je tudíž v každém podniku závislá pouze na množství a kvalitě výsledné produkce. Z tohoto hlediska je cena výsledné produkce základním zdrojem reprodukce. Je dosahována a získávána průběžně (pravidelně) v hospodářské činnosti podniku.

Druhým zdrojem hospodářského výnosu jsou diferenciální příplatky, jejichž hlavní funkcí je doplnění výnosu podniku ve výrobních podmínkách horších než společensky průměrných. Jsou zemědělským podnikem získávány na základě společensky (celostátně jednotně) diferencovaných sazeb. Diferenciální příplatky v kombinaci se zemědělskou daní, která je společensky diferencovaným odvodem, doplňují cenu výsledné produkce tak, aby byly v rámci zemědělství vytvořeny přibližně stejné podmínky k zajištění běžné reprodukce věcných a osobních činitelů výroby. Diferenciální příplatky jsou pravidelným — průběžným — doplňkovým diferencovaným zdrojem reprodukce.

Vedle uvedených průběžných zdrojů reprodukce jsou v zemědělských podnicích využívány zdroje, které mají charakter jednorázových zdrojů. Patří k nim především dotace a úvěry. Převážně jde o zdroje, jejichž použití je předem určeno stanoveným účelem. Jsou to zdroje poskytované jednotlivým vybraným zemědělským podnikům individuálně v zájmu zabezpečení stanoveného výrobně ekonomického cíle a účelu. Jsou účelovými zdroji reprodukce. Mezi zdroje reprodukce získané podnikem patří i takové zdroje, jejichž účelem je stimulace pracovní aktivity jednotlivců nebo pracovních kolektivů podniku. Základní složkou těchto zdrojů jsou různé druhy příplatků a prémie za zvýšení tržní produkce různých výrobků. Jsou to zdroje, které jako v předchozím případě mají jednoznačně účelový charakter.

Z charakteristiky všech uvedených zdrojů reprodukce vyplývá, že tyto zdroje lze rozdělit na dvě odlišné skupiny. První skupinu tvoří zdroje reprodukce, které mají charakter všeobecně použitelných zdrojů. Všechny tyto zdroje tvořené jejich jednotlivými složkami se slévají ve všeobecný, společný zdroj reprodukce výrobních činitelů, který je také podnikem použit všeobecně, tj. k úhradě materiálových nákladů, k úhradě pracovních nákladů, k úhradě finančních nákladů i k tvorbě akumulace, příp. dalších všeobecných složek reprodukce.

Druhou skupinu tvoří zdroje reprodukce, které mají vymezený účelový charakter a nemohou být použity jinak než jak je stanoveno jejich účelem; jsou to účelově použitelné zdroje.

Z charakteristiky druhé skupiny zdrojů reprodukce vyplývá, že je u nich v každém jednotlivém případě určeno i místo jejich použití, a to nejen podnik, ale v podniku i organizační jednotka, která jejich použití zajišťuje. Toto konstatování je důležité v tom, že k přerozdělení mezi organizačními jednotkami uvnitř podniku může dojít jen v první skupině zdrojů reprodukce, tj. u všeobecně použitelných zdrojů, nikoli u zdrojů účelových.

Pro charakteristiku všeobecných zdrojů reprodukce a pro jejich přerozdělování je důležité zjistit, jakým způsobem a kde se uvedené zdroje vytvářejí. Z tohoto hlediska jsou zásadní rozdíly v těchto skutečnostech:

a) Podstatná část všeobecných zdrojů reprodukce, tvořená cenou výsledné produkce, se vytváří v jednotlivých organizačních jednotkách v souladu s výrobní činností organizačních jednotek. Pod vlivem uvedených okolností se zde vytváří v relaci k výrobní základně a k potřebám reprodukce rozdílné zdroje reprodukce výrobních činitelů v každé organizační jednotce.

b) Doplňková část všeobecných zdrojů reprodukce, tvořená převážně diferenciálními příplatky, se vytváří v podniku jako celku. Pouze ve velkých podnicích, rozložených na velkém území s rozdílnými výrobními podmínka-

mi v jednotlivých organizačních jednotkách, mohou být diferenciální příplatky stanoveny samostatně jednotlivým organizačním jednotkám. Příkladem mohou být oborové podniky státních statků, v nichž se diferenciální příplatky stanovují jednotlivým odštěpným závodům. V tom případě — má-li se uskutečnit vnitropodnikové přerozdělení — je nutno diferenciální příplatky celopodnikově soustředit.

Podmínkou vnitropodnikového vyrovnávání zdrojů reprodukce a přerozdělování výnosů je soustředění těch zdrojů reprodukce, z kterých se vyrovnání může uskutečnit, na úrovni podniku. Je proto nutné soustředit do jednotného celopodnikového vyrovnávacího fondu:

a) diferenciální příplatky — ať byly poskytnuty podniku či jednotlivým vnitropodnikovým organizačním jednotkám (např. odštěpným závodům oborového podniku);

b) přebytky výnosu (účetních výkonů) nad normu zajišťující běžnou úroveň reprodukce, které vznikají v důsledku výhodnějších výrobních podmínek v některých organizačních jednotkách.

Kromě těchto zdrojů lze do vyrovnávacího fondu soustředit i jednorázové účelové zdroje reprodukce (dotace, subvence, prémie) s tím, že budou podle svého účelu poskytnuty těm organizačním jednotkám, které mají jejich účelové využití zabezpečit.

VYROVNÁVACÍ FOND A KRITÉRIA JEHO POUŽITÍ

Rozhodující otázkou přerozdělení hospodářských výnosů a vyrovnávání zdrojů reprodukce je stanovení normy zdrojů reprodukce pro každou organizační jednotku v souladu s podmínkami její výroby, tj. v souladu s přírodními podmínkami výroby i v souladu s vybavením organizační jednotky hospodářskými prostředky a pracovními silami. Na této normě je závislý odvod nadměrných výnosů do vyrovnávacího fondu podniku z organizačních jednotek, které mají výhodné výrobní podmínky, a naopak přiděly z vyrovnávacího fondu podniku těm organizačním jednotkám, které mají nevýhodné výrobní podmínky.

Jako normy zdrojů reprodukce je možno použít tzv. normativního výnosu, který s ohledem na výrobní podmínky by se určil (propočítal) individuálně pro každou organizační jednotku. Normativní výnos je takový výnos, který uhradí normativně stanovené materiálové náklady, zajistí normativně stanovenou úroveň nevýrobní spotřeby i normativně stanovené tempo rozšíření reprodukce hospodářských prostředků. V těchto hlediscích jsou vyjádřeny zásady přibližně stejných zdrojů reprodukce, jež by odpovídaly daným výrobním podmínkám.

V jednotlivé organizační jednotce je odvod do vyrovnávacího fondu podniku nebo přiděl z vyrovnávacího fondu podniku dán rozdílem mezi skutečnými účetními výkony a normativním výnosem.

Normativní výnos je možno pro každou chozrasčotní organizační jednotku počítat zjednodušeně podle tohoto vzorce:

$$v_{nor} = \bar{m} + \bar{a}'k + \bar{s}'l$$

kde: v_{nor} — normativní výnos organizační jednotky

$\bar{m}$ — podnikově plánovaný (a určený) materiálový náklad organizační jednotky

$\bar{a}'$ — podnikově jednotně (pro všechny organizační jednotky) stanovená norma akumulace na 1 Kčs hospodářských prostředků (podnikově stanovená míra akumulace)

- k — průměrný stav hospodářských prostředků (aktiv) organizační jednotky
 $\bar{s}'$ — podnikově stanovená norma nevýrobní spotřeby na jednoho pracovníka (podnikově stanovená míra nevýrobní spotřeby)
 l — průměrný stav trvale činných pracovníků organizační jednotky

Uvedený výpočet normativního výnosu vychází z toho, že výrobní základna příslušné organizační jednotky je tvořena jednak průměrným stavem hospodářských prostředků, jednak průměrným stavem trvale činných pracovníků. Obě tyto složky by měly být v určité, celopodnikově jednotně stanovené míře reprodukovány. Jednotná míra reprodukce hospodářských prostředků je vyjádřena podnikově stanovenou mírou akumulace; jednotná míra reprodukce pracovních sil je vyjádřena podnikově stanovenou mírou nevýrobní spotřeby. K zabezpečení prosté reprodukce materiálních hospodářských prostředků je v normativním výnosu zahrnut podnikově plánovaný materiálový náklad, vycházející z plánované výroby organizační jednotky.

Složitějším způsobem propočtu by bylo odvození normativního výnosu z podnikově plánované výroby v organizační jednotce. Výpočet by odpovídal uvedenému vzorci s tím, že by bylo nutno z plánované výroby odvodit jednak potřebný optimální stav hospodářských prostředků, jednak potřebný optimální stav trvale činných pracovníků. Vzorec výpočtu normativního výnosu by se modifikoval takto:

$$v_{nor} = \bar{m} + \bar{a}'k_{opt} + \bar{s}'l_{opt}$$

kde: k_{opt} — optimální průměrný stav hospodářských prostředků v organizační jednotce

l_{opt} — optimální průměrný stav trvale činných pracovníků v organizační jednotce

Určitou variantou prvního způsobu výpočtu je výpočet naznačený v článku Ledla (1979).

V tomto článku je normativní výnos odvozen jako funkce průměrného stavu hospodářských prostředků a průměrného stavu pracovníků; materiálový náklad je v tomto propočtu odvozen ze závislosti na stavu hospodářských prostředků a na stavu pracovních sil, takže celý normativní výnos je odvozen pomocí rychlosti obratu hospodářských prostředků a pomocí pracovní aktivity pracovníků spolu s mírou akumulace a mírou nevýrobní spotřeby z průměrného stavu hospodářských prostředků a z průměrného stavu pracovníků.

Stanovení parametrů (celopodnikově stanovených normativů) výpočtu normativního výnosu závisí na systému vyrovnávání výnosů, tj. na systému tvorby a systému rozdělení (použití) vyrovnávacího fondu podniku.

Zdroji, z nichž se vyrovnávací fond tvoří, jsou:

- dotace a subvence;
- dotace k tržbám — tj. diferenciální příplatky;
- odvod organizačních jednotek do vyrovnávacího fondu, vyplývající z rozdílu mezi výnosem organizační jednotky a normativním výnosem organizační jednotky.

Vyrovnávací fond se v zásadě vytváří na začátku roku, tedy z plánovaných položek.

V rámci vyrovnávacího fondu je nutno s ohledem na uvedené charakteristiky vyčlenit zvlášť:

- a) všeobecně použitelné zdroje vyrovnávacího fondu, sloužící k vyrovnávání výnosů organizačních jednotek;

b) účelově použitelné zdroje vyrovnávacího fondu sloužící ke zvláštním přidělům na účelové akce určeným organizačním jednotkám.

Vyrovnávací fond je použit na:

- a) odvody,
- b) přiděl organizačním jednotkám na účelové akce,
- c) krytí ztráty podniku,
- d) přiděl organizačním jednotkám na vyrovnávání výnosů.

Vztah organizačních jednotek k vyrovnávacímu fondu podniku se uskutečňuje jednak odvody z hospodářského výnosu organizační jednotky do vyrovnávacího fondu, jednak dotacemi do hospodářského výnosu z vyrovnávacího fondu. V organizační jednotce se tedy vztahem k vyrovnávacímu fondu upravuje hospodářský výnos organizační jednotky.

Hospodářský výnos organizační jednotky zahrnuje výkony a mimořádné výnosy.

Hospodářský výnos podniku zahrnuje:

- a) výkony a mimořádné výnosy celkem,
- l. dotace a subvence.

Z hospodářského výnosu podniku je část:

- a) hospodářský výnos z výrobní činnosti,
- b) hospodářský výnos nevýrobní, tvořený:
 - dotacemi a subvencemi,
 - dotacemi k tržbám.

Ve vztahu k hospodářskému výnosu podniku musí být normativní výnos jednotlivých organizačních jednotek stanoven tak, že úhrn normativních výnosů organizačních jednotek se musí rovnat hospodářskému výnosu podniku, zmenšenému o:

- odvody;
- přiděl organizačním jednotkám na účelové akce;
- krytí ztráty podniku, neboť jsou hrazeny celopodnikově.

Hospodářský výnos podniku zmenšený o uvedené položky je možno nazvat redukovaný hospodářský výnos podniku.

Aby se úhrn normativních výnosů rovnal redukovanému hospodářskému výnosu podniku, je nutno úměrně tomu redukovat akumulaci a společenskou nevýrobní spotřebu, z níž se určují parametry akumulace a míry nevýrobní spotřeby pro výpočet normativního výnosu.

Při stanovení míry akumulace se vychází z akumulace, vypočtené ze zdrojů hospodářského výsledku celkem zmenšených o odvody a o společenskou spotřebu.

Při stanovení míry nevýrobní spotřeby se vychází z nevýrobní spotřeby, která je součtem mzdových a ostatních osobních nákladů a společenské spotřeby.

Akumulace a společenská spotřeba se musí z uvedených důvodů redukovat redukčním koeficientem, který by upravil akumulaci a společenskou nevýrobní spotřebu na úroveň, která spolu s materiálovými náklady a osobní nevýrobní spotřebou by dala redukovaný hospodářský výnos podniku.

Z takto redukované akumulace je možno stanovit redukovanou míru akumulace a z redukované nevýrobní spotřeby je možno stanovit redukovanou míru nevýrobní spotřeby, které jsou nutnými parametry pro stanovení normativního výnosu jednotlivých organizačních jednotek.

Základní vztahy mezi uvedenými kategoriemi jsou zřejmé z obr. 1.

hospodářský výnos podniku	dotace a subvence	zdroje hosp. výsledku celkem	dotace a subvence	dotace a subvence	nevýrobní výnos	odvody	odvody								
	zisk		výkony a ostat. výnosy	dotace k tržbám		účelové dotace	akumulace	redukováná akumulace	redukováná akumulace						
	fin. náklady	náklady celkem			reduk. spol. sp.						redukováná společenská spotřeba				
	služby ne- mater.											osobní spotřeba	osobní spotřeba		
	mzdové ostatní a osobní náklady													materiál. náklad	materiál. náklad
	materiál. náklady														

1. Vztah redukováného normativního výnosu k hospodářskému výnosu podniku

Zdroje a rozdělení vyrovnávacího fondu na příkladu odborového podniku Státní statky Cheb uvádí tab. I.

I. Zdroje a rozdělení vyrovnávacího fondu v oborovém podniku Státní statky Cheb

Rozdělení		Zdroje	
Krytí ztráty	332	Dotace a subvence	39 507
Odvody	2 150	Dotace k tržbám	89 266
Příděl odštěpným závodům na účelové akce	37 025	Odvod odštěpných závodů do vyrovnávacího fondu	4 754
			133 527
Příděl do výkonů odštěpných závodů z vyrovnávacího fondu	94 020		
	133 527		

Odvod odštěpných závodů do vyrovnávacího fondu a příděl do výkonů odštěpných závodů z vyrovnávacího fondu se zjistí rozdílem mezi výnosem odštěpného závodu z výrobní činnosti a redukováným normativním výnosem odštěpného závodu. Příklad je v tab. II.

FORMY PŘÍDĚLU Z VYROVNÁVACÍHO FONDU

Vedle problému stanovení velikosti přídělu z vyrovnávacího fondu do výkonů jednotlivých organizačních jednotek je důležitá i forma tohoto přídělu a způsob jeho rozdělování.

V podstatě mohou být dva základní typy způsobu přidělení do výkonu organizačních jednotek:

- a) příděl v plánované výši nezávisle na ukazatelech výsledků hospodářské činnosti;
- b) příděl stanovený sazbou ve vztahu k některému ukazateli výsledku hospodářské činnosti.

Systém přídělu podle a) spočívá v tom, že organizační jednotka dostává tu částku, která vychází z rozdílu mezi redukováným normativním výnosem a plánovaným výrobním výnosem. Tato částka se přiděluje nezávisle na tom, jaký je konkrétní výsledek hospodářské činnosti — tržby, tržní produkce, výkony, vlastní výkony či jiný ukazatel.

Příděl v tomto případě doplňuje plánovaný výrobní výnos organizační jednotky na úroveň plánovaného redukováného normativního výnosu, čili na úroveň normální plánované reprodukce věcných a osobních činitelů.

Hmotná zainteresovanost na dosažení vyšších výsledků hospodářské činnosti je podmíněna tím, že zvýšení skutečného výrobního výnosu nad plánovaný zůstává k dispozici v organizační jednotce, stejně tak i snížení skutečného výrobního výnosu pod plánovaný výnos zůstává ztrátou pro organizační jednotku.

Problém tohoto způsobu přídělu spočívá v tom, že velikost přídělu vychází z plánovaných veličin (parametrů), zatímco skutečnost se může nejen v organizačních jednotkách, ale i v podniku jako celku lišit od plánu:

- a) v podniku nemusí být dosaženy plánované dotace k tržbám v dů-

II. Odvody a příděly vyrovnávacího fondu (v tis. Kčs)

	Oborový podnik celkem	Odštěpné závody										
		01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	ředitelství
1. Hospodářský výnos z výr. činnosti	385 753	30 736	33 214	29 487	31 032	38 337	40 059	45 874	58 893	42 210	38 936	-3 025
2. Redukovaný normativní výnos	475 019	44 700	44 455	40 633	39 951	53 463	52 061	56 308	56 591	40 761	37 933	8 163
3. Odvod do vyrovnávacího fondu (ř. 1. - ř. 2)	4 754	—	—	—	—	—	—	—	2 302	1 449	1 003	
4. Příděl z vyrovnávacího fondu (ř. 2. - ř. 1)	94 020	13 964	11 241	11 146	8 919	15 126	12 002	10 434	—	—	—	11 188

sledku nesplnění plánovaných tržeb za výrobky, na něž se poskytují diferenciální příplatky;

b) z různých důvodů mohou být překročeny odvody podniku;

c) může být překročena plánovaná ztráta podniku v důsledku překročení nákladů nebo nesplnění výkonů.

Všechny tyto okolnosti povedou k tomu, že skutečné zdroje vyrovnávacího fondu nebudou stačit na krytí částek rozdělení, zejména nebudou stačit na krytí plánovaných přidělů do výkonů organizačních jednotek. Řešení je ve vytvoření rezerv v rezervním podnikovém fondu a v dotování zdrojů vyrovnávacího fondu převodem příslušné částky z rezervního fondu.

Systém přidělu v případě b) spočívá v tom, že přiděl plánovaný do výkonů organizační jednotky se vztáhne ke zvolené plánované kategorii, na jejíž tvorbě mají být pracovníci organizační jednotky hmotně zainteresováni. Tím vznikne sazba přidělu, která určí skutečný přiděl do výkonů v závislosti na skutečně dosažené velikosti příslušné kategorie.

Kategorii, která může být předmětem hmotné zainteresovanosti pracovníků organizační jednotky, mohou být:

- výkony (výrobní výnos),
- tržby,
- vlastní produkce,
- tržní produkce,
- vlastní výkony,
- zisk organizační jednotky.

Hmotná zainteresovanost se v tomto případě promítá ve třech směrech: předně je směřována na tvorbu zvolené ekonomické kategorie, zatímco v prvním případě je směřována výhradně na výrobní výnos (výkony z výrobní činnosti); za druhé vede ke snaze o překročení plánované velikosti zvolené kategorie, obdobně jako v prvním případě ke snaze o překročení plánovaného výrobního výnosu — přebytek nad plán zůstává v obou případech k dispozici organizační jednotce; za třetí při překročení zvolené kategorie, jež tvoří předmět hmotné zainteresovanosti, získává organizační jednotka i přebytek nad plánovaný přiděl do výkonů, který jí zůstává k dispozici. Všechny uvedené okolnosti vedou k zesílení hmotné zainteresovanosti na tvorbě zvolené ekonomické kategorie.

V rámci tohoto způsobu přidělu do výkonů organizační jednotky lze uvést ještě variantu, v níž sazba přidělu bude vztažena diferencovaně na vybrané výrobky. Význam této varianty může být v tom, že:

a) bude vyrovnávána současně i rozdílná úroveň rentability a důchodovosti jednotlivých odvětví výroby provozovaných v organizační jednotce,

b) bude diferencovaně podporována hmotná zainteresovanost na výsledcích jednotlivých odvětví.

Obě uvedená hlediska jsou důležitá v souvislosti s řešením vnitropodnikové specializace a napomáhají vnitropodnikovou specializaci řešit a působit na ni pomocí vnitropodnikových ekonomických nástrojů.

Vzhledem k tomu, že při řešení přidělu do výkonu organizačních jednotek podle způsobu b) se skutečnost jak ve zdrojích vyrovnávacího fondu, tak v jeho rozdělení může lišit od plánu, je nutno jako v prvním případě počítat s vazbou vyrovnávacího fondu na rezervní fond podniku.

Se všemi uvedenými otázkami a zejména s diferenciací sazby na

jednotlivé výrobky je spojena řada metodických otázek, které přesahují možnosti tohoto článku. Proto účelem článku bylo řešit obecné teoretické otázky, z nichž početně ekonomické metodiky vyplývají.

SOUHRN

Předložená stať řeší otázku vnitropodnikového přerozdělení důchodů jako důležitý ekonomický problém velkých zemědělských podniků, vnitřně organizačně členěných, uplatňujících vnitropodnikový chozrasčot.

Pojednává o podmínkách, za kterých problém přerozdělení vzniká, o zdrojích přerozdělení a jejich kvalifikaci, o kritériích přerozdělení a jejich kvantitativním vyjádření i o formách přerozdělení.

Hlavním kritériem vnitropodnikového přerozdělení důchodů je vytvoření přibližně stejných podmínek pro reprodukci věcných i osobních činitelů výroby ve všech vnitropodnikových chozrasčotních útvech. Toto hledisko je kvantitativně vyjádřeno v tzv. normativním výnosu, jehož konstrukce je uvedena.

Navrhuje se, aby zdroje přerozdělení — mimopodnikové i vnitropodnikové — se soustřeďovaly ve zvláštním vyrovnávacím fondu a z něho se přidělovaly na doplnění těm chozrasčotním útvarům, jimž se objektivně nedostávají. Naopak chozrasčotní útvary, které vykazují přebytky nad normativní výnos, by je odváděly do vyrovnávacího fondu.

V souvislosti s přiděly z vyrovnávacího fondu jsou hodnoceny i jejich formy a působení na hmotnou zainteresovanost chozrasčotních útvarů.

Literatura

LEDL, C.: Výnosnost zemědělské výroby jako ukazatel reprodukce výroby. Zeměd. Ekon., 25, 1979, č. 9, s. 581—594.

Došlo dne 5. 5. 1982

LEDL C., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha — Suchbát

K problematice vnitropodnikového přerozdělování důchodů

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 10, s. 747—759. — 2 tab., 1 obr., lit. 1

velké zemědělské podniky, chozrasčot, důchody, přerozdělení, normativní výnos, teoretické pojednání

Práce řeší otázku vnitropodnikového přerozdělení důchodů jako důležitý ekonomický problém velkých zemědělských podniků, vnitřně organizačně členěných, uplatňujících vnitropodnikový chozrasčot. Pojednává o podmínkách, za kterých problém přerozdělování vzniká, o zdrojích přerozdělení a jejich kvalifikaci, o kritériích přerozdělení a jejich kvantitativním vyjádření i o formách přerozdělení. Hledisko přibližně stejných podmínek pro reprodukci ve všech vnitropodnikových chozrasčotních útvech je kvantitativně vyjádřeno v tzv. normativním výnosu, jehož konstrukce je uvedena. Je vysvětlena nutnost vytvoření vyrovnávacího fondu podniku a jsou uvedena kritéria i formy jeho použití.

ЛЕДЛ Г., Сельскохозяйственный институт, 160 21 Прага-Сохдол

О проблематике внутрихозяйственного перераспределения доходов

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 10, s. 747—759. — 2 tabl., 1 рис., лит. 1

крупные сельхозпредприятия, хозрасчет, доходы, перераспределение, нормативный урожай, теоретическая трактовка

В работе рассматривается вопрос внутрихозяйственного перераспределения доходов как важная экономическая проблема крупных хозяйств с внутренним организационным расчленением и с внутрихозяйственным хозрасчетом. Приводятся условия возникновения проблемы перераспределения — его ресурсов, квалификации, критерия, количественного выражения и форм. Точка зрения примерно одинаковых условий воспроизводства во всех внутрихозяйственных хозрасчетных формациях количественно выражена в так наз. нормативном доходе структура которого в работе приводится. Освещена возможность создания выравнивающего фонда хозяйства и приводятся критерии и формы его использования.

LEDL C., University of Agriculture, 160 21 Praha-Suchdol

Problems related to the Income Redistribution within the Enterprise

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 10, pp. 747—759. — 2 tabs, 1 fig., ref. 1

large agricultural enterprises, khozraschot, incomes, redistribution, standard yield, theoretical treatise

Income redistribution, as an important economic problem in large agricultural enterprises having internal organisational structuring based on the enterprise khozraschot, is treated. The conditions giving rise to the redistribution problem, the redistribution resources and their classification, redistribution criteria and their quantitative expression, as well as the methods of redistribution, are discussed. The criterion approximating the reproduction conditions at all khozraschot levels is expressed quantitatively by the so-called standard yield, the pattern of which is indicated. The necessity of the formation of an enterprise reserve fund is explained, and the criteria for its formation and the ways of its employment are outlined.

LEDL, C., Landwirtschaftliche Hochschule, 160 21 Praha-Suchdol

Zur Problematik der innerbetrieblichen neuen Distribution der Einkommen

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 10, S. 747—759. — 2 Tab., 1 Abb., Lit. 1

große landwirtschaftliche Betriebe, Chosrastschot, Einkommen, neue Distribution, normativer Ertrag, theoretische Abhandlung

Die Arbeit löst die Frage der innerbetrieblichen neuen Distribution der Einkommen als wichtiges ökonomisches Problem großer landwirtschaftlicher Betriebe, die innerorganisatorisch gegliedert sind und das innerbetriebliche Chosrastschot anwenden. Sie behandelt Bedingungen, unter denen das Problem der neuen Distribution entsteht, die Quellen der neuen Distribution und ihre Qualifizierung, die Kriterien der neuen Distribution und ihre quantitative Äußerung und auch die Formen der neuen Distribution. Der Gesichtspunkt der annähernd gleichen Bedingungen für die Reproduktion in allen innerbetrieblichen Chosrastschotformationen wird im sogenannten normativen Ertrag quantitativ ausgedrückt, dessen Konstruktion angeführt wird. Es wird die Notwendigkeit der Bildung des Ausgleichsfonds des Betriebes erklärt und es werden die Kriterien und auch die Formen seiner Anwendung angeführt.

Adresa autora:

Prof. ing. Ctibor Ledl, DrSc., Vysoká škola zemědělská, 160 21 Praha-Suchdol

Soustavné zvyšování úrovně a účinnosti řízení ve všech odvětvích našeho národního hospodářství patří k základním úkolům vedoucích pracovníků. Jak ukazují naše poznatky z prováděného výzkumu vnitropodnikového řízení v zemědělských podnicích, je zvyšování úrovně řízení ve značné míře závislé také na poznávání zákonitostí řízení a zvyšování účinnosti řízení pak na jejich využívání v praxi. Dále se ukazuje, že úroveň řízení musí předcházet jeho účinnosti tak, jako předchází příčina svému následku, a že mezi nimi existuje trvalý vzájemný vztah.

Tímto směrem je orientován i náš příspěvek, jehož prostřednictvím chceme stručně charakterizovat poznávané zákonitosti formování a fungování systému vnitropodnikového řízení, objasnit rozdíl mezi zákonitostmi a zásadami vnitropodnikového řízení a ukázat na možnosti jejich využívání v řídicí praxi při realizaci závěrů 4. pléna ÚV KSČ.

CÍL A METODIKA

Cílem tohoto příspěvku je seznámení s dalšími výsledky, kterých dosahujeme při výzkumu faktorů úrovně a účinnosti řízení v zemědělských podnicích Jihomoravského, Severomoravského a Východočeského kraje. Výzkum si klade za úkol:

- poznat, charakterizovat a formulovat základní faktory, které podstatně ovlivňují úroveň a účinnost vnitropodnikového řízení v zemědělských podnicích;

- poznat, charakterizovat a formulovat nové zákonitosti, nové obecně platné zásady, nové jevy a metody vnitropodnikového řízení, které působí rozhodujícím způsobem na reprodukční proces v zemědělských podnicích.

Metodicky je tento výzkum rozdělen na dlouhodobý základní výzkum a na krátkodobý ověřovací výzkum. V základním výzkumu zjišťujeme obsah faktorů úrovně a účinnosti vnitropodnikového řízení, ve výzkumu ověřovacím zjišťujeme rozsah a intenzitu jejich působení.

V první fázi zpracování podkladového materiálu (analýze) dospíváme k objasnění podstaty řídicích vztahů, k poznání struktury řídicího potenciálu a různých metod řídicí práce. Druhá fáze zpracování (syntéza) již umožňuje poznávat charakter různých faktorů vnitropodnikového řízení, dále umožňuje charakterizovat některé zákonitosti formování a fungování systému vnitropodnikového řízení a z nich formulovat také obecné zásady vnitropodnikového řízení.

Jednotliví vědečtí pracovníci z oblasti řízení dospívají ve svých výzkumech do různých stadií poznání, která jim umožňují buď charakterizovat vyvíjející se vztahy řízení, nebo formulovat nové obecně platné zásady řízení, případně odhalovat nové zákonitosti řízení. Ze sovětských autorů např. Abalkin (1973) uvádí: „Vztahy řízení výroby jsou relativně samostatným článkem v soustavě ekonomických vztahů jsou částí výrobních vztahů.“ Obdobně charakterizuje vztahy řízení Dějněko (1970) „Předmětem vědy o řízení výroby jsou vztahy řízení výroby, vznikající v procesu harmonizace celého výrobního komplexu, v procesu převádění řízeného objektu z jednoho stavu do druhého.“ Ke stejnému poznání dospívá Kruk (1974) „Předmětem vědy o řízení socialistické výroby je zkoumání vztahů řízení v oblasti bezprostřední výroby hmotných statků“. Lavrikov (1974) uvádí: „Vztahy řízení vznikají na základě socialistické kooperace práce ve společenské výrobě.“ Podobné charakteristiky vztahů řízení provádí autoři Kozlov (1971), Oligin a Něstěrov (1969) a Škedrov (1981).

Z toho je možno usuzovat, že vztahy řízení jsou jedním z hlavních předmětů zkoumání procesu řízení a že jsou také základním zdrojem poznávání zákonitostí řízení, jak zdůrazňuje i náš autor Mošna (1977): „Jednou z ústředních otázek teorie a praxe řízení socialistické ekonomiky je otázka vztahů řízení (řídících vztahů). Je tomu tak proto, že prostřednictvím vztahů řízení se uskutečňuje působení řídicího subjektu na řízený objekt, aby byl převeden na nový, vyšší vývojový stupeň . . . Řídicí činnost je objektivně podmíněna, tj. vyvolána objektivními potřebami koordinace materiální činnosti lidí, není však svou podstatou objektivní. . . . Jakmile tu však jednou řízení je, vznikají i v této subjektivní činnosti lidé podstatné a nutné souvislosti, které musí lidé respektovat — zákonitosti řízení.“

Mezi obsahem pojmů „zákonitosti řízení“ a „principy řízení“ existuje u některých autorů rozdílný přístup v jejich vymezení. Jestliže Afanasjev (1973) charakterizuje principy řízení jako „základní pravidla činnosti orgánů a lidí, jejichž úkolem je uskutečňovat řízení ekonomických a sociálních procesů“, pak Belych (1973) uvádí, že jsou „podstatným nevyhnutelným vztahem mezi subjekty a objekty řízení v procesu využívání objektivních zákonů socialismu.“ Podobný obsahový rozdíl se vyskytuje i mezi Dějněkem (1970) a Krukem (1974).

Z našich autorů nacházíme shodný přístup k obsahu zákonitostí a principů řízení např. u S. Mareše a Z. Mošny. Zákonitosti řízení představují v pojetí Mareše (1979) „podstatné, obecné a nutné souvislosti, na jejichž základě se při řízení uplatňuje komplexní systémový, meziodvětvový a historikologický přístup . . . Principy řízení rozumíme základní pravidla formování a fungování řídicího systému, která jsou objektivně zdůvodněná, obecně platná a relativně stálá.“

Mošna (1977) definuje zákonitosti řízení jako „podstatné, obecné, nutné a opakující se souvislosti existující mezi částmi (prvky, funkcemi, stadii a stránkami) řízení . . . a regulující integraci jednotlivých částí řízení v systém.“ Principy řízení pak definuje jako „základní objektivně zdůvodněná pravidla jednání řídicích orgánů a pracovníků, která se musí dodržovat, aby řízení odpovídalo svému poslání a bylo efektivní.“ Rozdíl v obsahu zákonitostí a principů řízení charakterizuje takto: „Zákonitosti

řízení působí objektivně, tj. nezávisle na vůli a vědomí řídicího subjektu, zatímco principy řízení se formují na základě poznanych zákonitostí řízení.“

Na základě poznatků z uvedených literárních pramenů je možno usuzovat, že náš metodický přístup v prováděném výzkumu je v plném souladu s obecně používanými metodami vědeckého zkoumání a že jeho obsahové zaměření může přispět zejména k řešení naléhavých problémů dalšího rozvoje našeho socialistického zemědělství po XVI. sjezdu KSČ.

VLASTNÍ POJEDNÁNÍ

Zkoumání faktorů úrovně a účinnosti řízení v zemědělských podnicích je i v našem případě v podstatě zkoumání řídicích vztahů, které se obecně projevují jako prvotní příčinné souvislosti a konkrétně jsou nositeli těchto faktorů. Při třídění a hodnocení 166 zjištěných řídicích vztahů dospíváme k sedmi souborům poznatků, které mají charakter zákonitostí formování a fungování systému vnitropodnikového řízení. Jde o tyto dílčí zákonitosti:

1. Zákonitost existence systému vnitropodnikového řízení
2. Zákonitost dynamiky vývoje systému vnitropodnikového řízení
3. Zákonitost variability systému vnitropodnikového řízení
4. Zákonitost transformace systému vnitropodnikového řízení
5. Zákonitost adaptability systému vnitropodnikového řízení
6. Zákonitost reprodukce podmínek a vztahů systému vnitropodnikového řízení
7. Zákonitost dynamické rovnováhy systému vnitropodnikového řízení

Poznatky z uvedené literatury a rovněž z vlastního výzkumu nám umožňují provést obdobnou formulaci zákonitosti takto: „Zákonitost je souhrn podstatných, obecných, nutných, opakovaných příčinných souvislostí, které existují na určitém místě a v určité době současně se svým nosným základem a působí jen za určitých podmínek“. V publikaci Mošny (1977, str. 103) je k oblasti strukturálně funkčních zákonitostí uvedeno, že „soustava těchto zákonitostí nebyla dosud plně odhalena.“ Proto se domníváme, že naše poznatky mohou k řešení tohoto okruhu problémů také částečně přispět. Na jejich základě charakterizujeme jednotlivé dílčí zákonitosti systému vnitropodnikového řízení stručně takto:

Zákonitost existence systému vnitropodnikového řízení

V souvislosti se vznikem dělby práce (kdekoliv a kdykoliv) vzniká objektivní nutnost řízení. Geneticky je vznik dělby práce prvotní a vznik řízení druhotný; obdobně jako genetický vznik příčiny a následku. Další existence řízení je objektivně podmíněna existencí dělby práce (konkrétní podmínka). Zanikne-li kdekoliv a kdykoliv dělba práce (konkrétní podmínka), zaniká s ní i objektivní nutnost řízení.

V rámci dělby práce se vytváří objektivní nutnost vzniku řídicího subjektu a řízeného objektu. Vzájemný vztah mezi řídicím subjektem a řízeným objektem je rovněž objektivně podmíněn existencí dělby práce, v níž se projevuje formou nadřízenosti a podřízenosti.

Jednota těchto tří faktorů (dělba práce, řídicí subjekt a řízený objekt)

je analogií prvního zákona dialektiky — jednoty a boje protikladů. Pozitivní vzájemný vztah mezi řídicím subjektem a řízeným objektem je reálně možný jen v podmínkách socialistické dělby práce (v podmínkách objektivní existence neantagonistických rozporů).

Zákonitost dynamiky vývoje systému vnitropodnikového řízení

V souvislosti s postupným rozvojem dělby práce se rozvíjí i řízení a vzniká objektivní nutnost jeho postupného zdokonalování. Vývoj řízení je vždy objektivně podmíněn rozvojem dělby práce a tento rozvoj zpětně ovlivňuje. Vnější příčinou vývoje řízení je tedy rozvoj dělby práce a následkem pozitivního vývoje řízení je další (dokonalejší) rozvoj dělby práce.

Uvnitř procesu řízení rovněž existují stadia příčiny a následku, která jsou objektivním zdrojem dynamiky vývoje řízení. Dynamika vývoje řízení je zevnitř ovlivňována zejména kvalitou řídicího subjektu a jeho podmínek. Každé stadium příčiny i následku uvnitř procesu řízení v sobě obsahuje tři základní faktory (typ řídicího subjektu, vnitřní podmínky, vnější podmínky), které na sebe vzájemně v určitém poměru trvale působí. Každá změna tohoto vzájemného poměru vyvolává změnu v dynamice vývoje řízení (pozitivní nebo negativní). Současně se změnami v dynamice vývoje řízení dochází k formování jeho struktury.

Vzájemné kvantitativní a kvalitativní změny mezi dělbou práce a procesem řízení jsou analogické s druhým zákonem dialektiky — zákonem vzájemného přechodu kvantitativních a kvalitativních změn.

Zákonitost variability systému vnitropodnikového řízení

V souvislosti s probíhajícími změnami v dělbě práce vzniká objektivní nutnost měnit strukturu řízení. Změny v dělbě práce představují změnu struktury činností jednotlivých prvků v rámci určitého systému (vertikálně, horizontálně). Tato změna struktury činností se projevuje jako nová specializace v dělbě práce a objektivně si vynucuje obdobné strukturální změny v řízení.

Pozitivní změny ve struktuře řízení vytvářejí nové předpoklady pro zdokonalování dělby práce a jejího řízení. Změny ve struktuře systému jsou vždy změnami v jeho obsahu a nutně se projevují změnou jeho funkce. Změna struktury je zde příčinou a změna funkce objektivním následkem této příčiny.

Změna struktury řízení je objektivně nutná i možná proto, že se změnami v dělbě práce se mění také vnější podmínky procesu řízení. Změna funkce řízení je objektivně nutná i možná proto, že se změnami ve struktuře řízení se mění také vnitřní podmínky procesu řízení.

Vzestupně opakované střídání jednotlivých fází (objektivní nutnosti, objektivní možnosti, objektivní skutečnosti) procesu řízení s jejich příčinnými souvislostmi probíhá v určitých cyklech, které jsou analogické se třetím zákonem dialektiky — zákonem negace negace.

V souvislosti s funkcí, kterou má řízení ve společenské dělbě práce, existuje objektivní nutnost i možnost působit na chování řízených objektů tak, aby bylo jejich prostřednictvím dosahováno plnění vytyčených cílů. Z funkce řízení tedy vyplývá objektivní nutnost i možnost být nejaktivnějším prvkem příslušného systému a tím ovlivňovat dynamiku jeho vývoje.

Při plnění této funkce existuje v procesu řízení objektivní nutnost i možnost používat vhodné prostředky a metody směřující k žádoucím přeměnám chování řízených objektů. Používání konkrétních prostředků a metod řídicího subjektu vůči řízeným objektům vytváří pro řízené objekty konkrétní podmínky pro jejich chování.

Z toho dále vyplývá, že chování řízených objektů je výslednicí intenzity vlivu řídicího subjektu a intenzity vlivu řízených objektů. Je-li intenzita vlivu řídicího subjektu vyšší než intenzita vlivu řízených objektů, přiklání se výslednice chování na stranu požadavků řídicího subjektu, a naopak při převyšující intenzitě vlivu řízených objektů se přiklání výslednice chování na stranu požadavků řízených objektů.

V řetězci příčinných souvislostí vytváří každá přeměna chování řízených objektů nové objektivní podmínky a možnosti pro přechod k další fázi, což je analogické s posloupností všech tří zákonů dialektiky.

Zákonitost adaptability systému vnitropodnikového řízení

V souvislosti s rozvíjející se dělbou práce a vědeckotechnickým rozvojem vzniká na jedné straně objektivní možnost rozšiřování okruhu působnosti subjektivních faktorů řízení v neprospěch objektivních faktorů; na straně druhé, kde působí objektivní faktory řízení (zejména přírodní), existuje objektivní nutnost vliv těchto faktorů maximálně poznávat, využívat a relativně se mu také přizpůsobovat.

Obě skupiny těchto faktorů na sebe trvale vzájemně působí a v tomto vztahu tvoří určitou jednotu (analogie prvního zákona dialektiky). Uvádění pozitivního vlivu obou skupin faktorů do optimálního souladu je objektivní nutností řízení, která se projevuje v jeho účinnosti (analogie druhého zákona dialektiky).

Objektivní nutnost relativního přizpůsobování procesu řízení jeho objektivním podmínkám je specifickou zvláštností jednotlivých odvětví a oborů společenské činnosti. Toto relativní přizpůsobování procesu řízení se projevuje jako vítězství v objektivně nutném ústupku a má značný praktický význam při rozhodování (analogie třetího zákona dialektiky). V podstatě jde o přípravu rozhodnutí podle skutečných potřeb (na straně jedné) a relativní přizpůsobení se možnostem vnitřních a vnějších podmínek (na straně druhé).

Zákonitost reprodukce podmínek a vztahů systému vnitropodnikového řízení

V souvislosti se změnami probíhajícími v rozvoji dělby práce a ve vědeckotechnickém rozvoji vznikají objektivně nové podmínky procesu řízení, čímž dochází i k objektivním změnám jeho vnitřních a vnějších

vztahů. Toto soustavné reprodukování podmínek a vztahů má objektivní charakter, neboť se v něm projevuje analogie všech tří základních zákonů dialektiky.

V souladu s prvním zákonem dialektiky se vnitřní a vnější vztahy procesu řízení udržují v určitých proporcích jednoty a boje protikladů; v souladu s druhým zákonem dialektiky mají kvalitnější vztahy tendenci překonávat vztahy méně kvalitní nebo vztahy četnější, avšak zcela nekvalitní; analogii třetího zákona dialektiky je zanikání těch přežitých vztahů, které mohly působit jen v určitých, jim odpovídajících podmínkách. Kvalitnější vztahy jsou životaschopnější, perspektivnější a také vhodnější při utváření nových podmínek.

Vzhledem k tomu, že se proces řízení uskutečňuje prostřednictvím řídicích vztahů, je objektivně nutné tyto vztahy soustavně poznávat a v praktické řídicí činnosti vytvářet pro jejich pozitivní působnost optimální podmínky.

Zákonitost dynamické rovnováhy systému vnitropodnikového řízení

V souvislosti s prohlubující se specializací činnosti při rozvoji dělby práce vznikají stále nové, specifické podmínky, které poskytují objektivní možnost i nutnost diferencovaného chování jednotlivých pracovníků v podniku; naproti tomu vystupuje objektivní tendence vzniklé rozdíly relativně vyrovnávat. Příčinou diferencovaného chování jsou tvůrčí schopnosti člověka, jejichž uvolňování ze stavu potenciálního do stavu dynamického je objektivně vázáno na konkrétní podmínky. Pro dynamiku je pak charakteristické soustavné vyrovnávání objektivně vznikajících nerovností.

Tento proces se uskutečňuje vždy v konkrétním prostoru a čase, má charakter cykličnosti, což se projevuje v tom, že po dosažení relativně rovnovážného stavu vzniká v nových podmínkách objektivní možnost i nutnost nové diferenciaci.

Relativně rovnovážný stav představuje v podstatě dynamickou rovnováhu mezi vnitřními potřebami systému a jeho vnějšími možnostmi, takže má analogii prvního zákona dialektiky. Výsledkem tohoto soustavného boje systému s jeho podmínkami je vznik nových relací mezi systémem a jeho podmínkami, charakterizující vzájemný přechod kvantitativních a kvalitativních změn, což je analogické s druhým zákonem dialektiky. Cykličnost dynamické rovnováhy systému s jeho podmínkami má analogii třetího zákona dialektiky.

Uvedené zákonitosti formování a fungování systému vnitropodnikového řízení tvoří relativně uzavřenou soustavu poznatků o procesu řízení v zemědělských podnicích, jsou syntézou základních (prvotních) dialektických vztahů a příčinných souvislostí, které byly zjištěny přímo v zemědělských podnicích, takže mohou být využity jako reálný základ i pro formulaci obecně platných zásad vnitropodnikového řízení.

Prvním výstupem z prováděného výzkumu jsou tedy základní (prvotní) dialektické vztahy a příčinné souvislosti, které dávají odpověď na otázku „které faktory, kde, kdy a jak ovlivňují úroveň a účinnost řízení v zemědělských podnicích“. Druhým výstupem jsou zákonitosti formování a fungování systému vnitropodnikového řízení, které odpovídají na otázku „proč je objektivně možné nebo nutné, že se proces řízení uskutečňuje za určitých podmínek v konkrétním prostoru a čase určitým způsobem“.

Třetím výstupem jsou obecně platné zásady vnitropodnikového řízení, které mají odpovídat na otázku „čím je možné i nutné zvyšování úrovně a účinnosti řízení v zemědělských podnicích pozitivně ovlivňovat“.

Z toho vyplývá, že využívání zákonitostí řízení je závislé především na dosaženém stupni jejich poznání a dále na výběru vhodných prostředků, jimiž bychom měli dosahovat žádoucí úrovně řízení jako základního předpokladu jeho účinnosti. Tuto funkci tzv. vhodných prostředků může plnit soustava obecných zásad vnitropodnikového řízení, odpovídajících příslušné soustavě poznanych zákonitostí vnitropodnikového řízení. Z tohoto hlediska charakterizujeme soustavu deseti obecných zásad vnitropodnikového řízení stručně takto:

Političnost musí být v řízení uplatňována jako jednota strategie a taktiky, jako jednota politických cílů a hospodářských opatření, jako jednota celospolečenských, podnikových a osobních zájmů, aby ve svém souhrnu tvořily optimální vztah mezi reálnou možností a konkrétní skutečností. Čím je tato jednota pevnější, tím jasnější jsou vytyčované cíle a snadnější volba prostředků k jejich dosahování.

Demokratičnost v podmínkách socialistického způsobu řízení musí být uplatňována jako jednota ukládaných úkolů a tvůrčích způsobů jejich řešení, jako jednota spolurozhodování a osobní odpovědnosti, jako jednota společných cílů a osobních podílů na jejich dosahování. Čím je tato jednota dokonalejší, tím je celkový pracovní potenciál mobilnější a účinnější.

Plánovitost musí nutně prolínat celým procesem vnitropodnikového řízení, musí konkretizovat strategické cíle a taktické postupy, musí v konkrétním prostoru a reálném čase mobilizovat všechny dostupné zdroje pro zajišťování budoucích úkolů, musí dávat procesu řízení vždy jednoznačný směr, a k tomu používat odpovídající metody. Čím více je plánovitost v řízení pozitivně uplatňována, tím je celý proces řízení plynulejší, má vyšší úroveň a předpoklad lepší účinnosti.

Organizovanost musí být pevným základem struktury vnitropodnikového řízení, musí zajišťovat optimální rozmístování prvků podle jejich funkce v systému řízení, musí představovat v systému řízení nezbytně nutný řád, musí mít v celém procesu řízení charakter normativního základu. Čím intenzivněji proniká organizovanost celým procesem řízení, tím více přispívá ke zvyšování jeho kvality i komplexnosti.

Komplexnost musí být v celém systému vnitropodnikového řízení uplatňována soustavným a důsledným propojováním činnosti jednotlivých prvků podle jejich funkce, a to vzájemně mezi sebou (horizontálně), mezi prvkem a systémem (vertikálně), mezi prvky a vnitřními podmínkami systému, mezi systémem a jeho vnějšími podmínkami. Čím je vnitřní a vnější propojení systému řízení dokonalejší, tím snadnější je koordinace jeho činnosti.

Koordinovanost se musí v procesu vnitropodnikového řízení projevovat soustavným a důsledným sladováním jednotlivých řídicích činností (v prostoru a čase) tak, aby v souhrnu tvořily jednotný harmonický celek. Čím dokonaleji je systém řízení vnitřně sladěn a sjednocen, tím je stabilnější a akceschopnější.

Operativnost se musí v procesu vnitropodnikového řízení projevovat pohotovými reakcemi na změny všech podmínek, které by mohly nebo měly změnit chování systému řízení. Čím je řízení operativnější, tím více narůstá jeho úroveň a možnost vyšší účinnosti.

Hospodárnost musí trvale doprovázet veškerou činnost systému řídicího i řízeného, musí být reálným měřítkem kvality řídicí i řízené práce, musí být jedním z hlavních kritérií při rozhodování. Čím vyšší hospodárností je řízením dosahováno, tím je řízení kvalitnější a účinnější.

Zainteresovanost se musí v procesu vnitropodnikového řízení projevovat jako reálný svazek mezi společenskými potřebami a osobním přístupem, mezi tím, co je obecně žádoucí a konkrétně chtěné, mezi tím, co se musí dělat a co se chce dělat. Čím je vhodnější zainteresovanost, tím pozitivněji ovlivňuje hospodárnost, a naopak dobrá hospodárnost umožňuje zvyšovat zainteresovanost.

Kontrolovatelnost musí být v procesu vnitropodnikového řízení faktorem dynamické rovnováhy mezi stavem skutečným a žádoucím, musí být faktorem doprovázejícím každý příkaz, musí být nástrojem poznávání objektivní reality i nástrojem regulace a donucení. Čím důslednější je kontrola, tím kvalitnější je řízení, což pozitivně ovlivňuje jeho úroveň i účinnost.

Tyto obecné zásady vnitropodnikového řízení tvoří relativně uzavřenou soustavu nezbytně nutných úkolů, které musí vnitřně prolínat celým procesem vnitropodnikového řízení jako jeho základní vlastnosti. S jejich praktickým uskutečňováním souvisí i možnosti využívání zákonitostí formování a fungování systému vnitropodnikového řízení.

STRUČNÉ ZÁVĚRY

Prováděný výzkum i citovaná literatura jednoznačně ukazují, že obsahem faktorů úrovně a účinnosti řízení jsou v podstatě řídicí vztahy, projevující se v jejich příčinných souvislostech. Z hlediska jejich využívání v řídicí praxi je nutné rozlišovat dvě základní skupiny těchto faktorů, a to faktory objektivní a faktory subjektivní.

Do skupiny objektivních faktorů lze zařadit zákonitosti řízení, které můžeme v řídicí praxi využívat jen tím způsobem, že budeme poznávat jejich vliv v konkrétním prostoru a čase; budeme-li vytvářet optimální podmínky pro jejich pozitivní působení nebo naopak vytvářet takové podmínky, které budou maximálně omezovat jejich negativní vliv, můžeme tím jejich důsledky také částečně ovlivňovat.

Do skupiny subjektivních faktorů je možno zařadit obecné zásady řízení, které je nutné i možné v řídicí praxi uplatňovat v konkrétním prostoru a čase přímo jako nedílnou součást celého procesu řízení. Subjektivní faktory řízení je tedy možné v řídicí praxi využívat přímo (bezprostředně), kdežto faktory objektivní jen nepřímo (zprostředkovaně).

SOUHRN

Faktory úrovně řízení charakterizují způsob, formy a metody, kterými je proces řízení uskutečňován. Faktory účinnosti řízení ukazují, jakých výsledků je při různé úrovni řízení dosahováno.

Řídicí vztahy jsou prvotní informace o podstatě procesu řízení. Příčinné souvislosti charakterizují řídicí vztahy v jejich přímé nebo nepřímé úměrnosti a závislosti; jsou také kvantitativním a kvalitativním vyjádřením řídicích vztahů.

Zákonitosti řízení jsou syntézou jednotlivých skupin řídicích vztahů a odhalují podstatu objektivně probíhajících dějů v systému řízení i v jeho okolí. Zásady řízení jsou nástrojem, kterým je možno využívat zákonitosti řízení a napomáhat ke zvyšování úrovně i účinnosti řízení.

Optimální využívání zákonitostí vnitropodnikového řízení v praxi je podmíněno vytvářením takových podmínek, které budou umožňovat jejich pozitivní působení nebo omezovat jejich negativní vliv. Vytváření žádoucích podmínek pro pozitivní působení zákonitostí vnitropodnikového řízení je možné dosahovat prostřednictvím celé soustavy zásad vnitropodnikového řízení a vhodnou strukturou řídicího potenciálu.

Literatura

- ABALKIN, L. I.: Hospodářský mechanismus rozvinuté socialistické společnosti. Moskva, Mysl 1973, s. 16 a 30.
- AFANASJEV, V. G.: Vědecké řízení společnosti. Moskva, Izdatel'stvo političeskoj literatury 1973, s. 252.
- BELYCH, A. K.: Politika — veda — riadenie. Bratislava, Pravda 1973, s. 26.
- DĚJNĚKO, O. A.: Metodologické problémy vědy o řízení výroby. Moskva, Nauka 1970, s. 64.
- GROLIG, A.: Řízení a plánování v zemědělských podnicích. Praha, SZN 1974, s. 75 a 136.
- KOZLOV, J. M.: Řízení národního hospodářství SSSR. Moskva, Izdatel'stvo moskovskogo universitěta 1971, s. 118.
- KRUK, D. M.: K otázce obsahu vědy o řízení výroby. Problémy vědecké organizace řízení socialistického průmyslu. Moskva, Ekonomika 1974, s. 84.
- LAVRIKOV, J. A.: Metodologické problémy řízení výroby. Problémy vědecké organizace řízení socialistického průmyslu. Moskva, Ekonomika 1974, s. 90—91.
- MAREŠ, S.: Abeceda řízení. Praha, Svoboda 1979, s. 13—15.
- MOŠNA, Z.: Vědecké řízení socialistické ekonomiky. Praha, Svoboda 1977, s. 96—103.
- OLIGIN—NĚSTĚROV, V. I.: Využívání ekonomických zákonů socialismu a řízení výroby. Moskva, Mysl 1969, s. 37.
- ŠKEDROV, V. P.: O rozlišení předmětu politické ekonomie a teorie řízení výroby. Organizace řízení. Moskva, Ekonomika 1972, s. 58.
- VALENTA, A.: Faktory ovlivňující úroveň a účinnost vnitropodnikového řízení v zemědělských podnicích. Zeměd. Ekon., 27, 1981, č. 8, s. 513—522.

Došlo dne 18. 12. 1981

VALENTA A., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 662 65 Brno

Zákonitosti a zásady řízení v zemědělských podnicích

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 10, s. 761—770, lit. 13

zemědělství, úroveň podniku, řízení, řízení vnitropodnikové, teoretické pojednání

Práce charakterizuje poznávané zákonitosti formování a fungování systému vnitropodnikového řízení, objasňuje rozdíl mezi zákonitostmi a zásadami vnitropodnikového řízení a ukazuje na možnosti jejich využívání v řídicí práci.

ВАЛЕНТА А., Сельскохозяйственный институт, Земедельска 5, 662 65 Брно

Закономерности и правила управления сельскохозяйственными предприятиями

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 10, с. 761—770. — лит. 13

сельское хозяйство, уровень хозяйства, внутрихозяйственное управление, теоретическая трактовка

В работе характеризуются закономерности формирования и функционирования системы внутрихозяйственного управления, освещается разница между закономерностями и принципами управления, показаны возможности их применения в руководящей работе.

VALENTA A., University of Agriculture, Zemědělská 5, 662 65 Brno

The Regularities and Principles of Management in Agricultural Enterprises

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 10, pp. 761-770 — refs 13

agriculture, enterprise level, management, enterprise management, theoretical treatise

The studied regularities of the formation and function of the system of management within enterprises are characterized. The difference between the regularities and principles of enterprise management is explained and attention is drawn to the possibilities of utilizing these principles and regularities in managing work.

VALENTA, A., Hochschule für Landwirtschaft, Zemědělská 5, 662 65 Brno

Gesetzmäßigkeiten und Grundsätze der Leitung in landwirtschaftlichen Betrieben

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 10, S. 761-770 — Lit. 13

Landwirtschaft, Niveau des Betriebes, Leitung, innerbetriebliche Leitung, theoretische Abhandlung

Die Arbeit charakterisiert die erkannten Gesetzmäßigkeiten der Bildung und der Fungierung des Systems der innerbetrieblichen Leitung, erklärt den Unterschied zwischen den Gesetzmäßigkeiten und den Grundsätzen der innerbetrieblichen Leitung und weist auf die Möglichkeiten ihrer Nutzung in der leitenden Arbeit hin.

Adresa autora:

Doc. ing. Antonín Valenta, CSc., Vysoká škola zemědělská, Zemědělská 5, 662 65 Brno

Modely specializace rostlinné výroby, jejichž hodnocení je uvedeno v příspěvku, rozpracoval v roce 1976 v souladu s požadavkem MZVŽ ČSR Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření v Praze. Politicko-ekonomickým východiskem jsou Zásady dalšího rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby, schválené předsednictvem ÚV KSČ a předsednictvem vlády ČSSR v roce 1975. Cílem záměru je vytvoření a postupné ověření výrobně technologických územních celků (VTÚC), které umožní uplatněním specializovaných výrobních postupů pěstovat vedle zrnin a píce zpravidla jednu až dvě tržní plodiny při velkovýrobní koncentraci a tak vytvořit prostor pro plné využití rozhodujících výrobních činitelů, včetně efektivního uplatnění velkovýrobní techniky a komplexních technologických linek.

METODICKÁ A ODBORNÁ VÝCHODISKA NÁVRHU MODELOVÝCH VTÚC A POSTUP OVĚŘOVÁNÍ

Modely jsou zpracovány pro charakteristické a převažující výrobní podmínky jednotlivých výrobních oblastí. Podkladem pro rozhodnutí o výběru modelů byl přehled o výrobně oblastní příslušnosti a stupni zornění zemědělské půdy souboru výrobně organizačních jednotek, navržených při rozpracování generelů rozvoje zemědělské výroby v okresech.

Návrh je zaměřen na úsek specializace velkoobjemových specializačních plodin, jejichž pěstování je v důsledku bioklimatických vlivů omezeno na určité, relativně omezené přírodní podmínky zemědělské výroby.

Vlastní vymezení velikosti modelů výrobně technologických celků vychází z analýzy struktury výroby na 1000 ha z. p. Kritériem je dosažení technologicky výhodné výměry cukrovky, brambor, lnu a kukuřice na zrna. Předpokládají se tyto stupně koncentrace v jednom výrobně technologickém celku (v závislosti na výrobních podmínkách a podílu plodiny na celkové osevní ploše):

cukrovka	300, 750 a 900 ha
brambory	160, 320 a 480 ha
len	250 a 300 ha
kukuřice na zrna	500 a 1000 ha

Návrh celkové struktury osevních ploch vycházel z propočtů rozmístění rostlinné výroby do výrobních oblastí, které v globálu ČSR za-

jišťovalo splnění úkolů stanovených prognózou pro časový horizont 1990 (v úrovni jejího rozpracování v roce 1976).

Na základě podkladů a uvedených metodických zásad bylo zpracováno 13 modelů výrobně technologických celků rostlinné výroby při tomto výrobně oblastním rozdělení:

kukuřičná výrobní oblast	2 modely
řepařská výrobní oblast	3 modely
bramborářská výrobní oblast	5 modelů
podhorská výrobní oblast	2 modely
horská výrobní oblast	1 model

Podstata specializovaných VTÚC předpokládá územně kompaktní celky s přibližně stejnorodými výrobními podmínkami. V územním celku, který např. při výměře orné půdy 3000 ha má 2500 ha v bramborářské výrobní oblasti s možností volby brambory — len nebo brambory — řepka a 500 ha plochy vhodné pro pěstování cukrovky s pětiletou rotací, je pak těžko hledat východisko ke snížení sortimentu pěstovaných plodin.

Návaznost rostlinné výroby na výrobu živočišnou (především na chov skotu) byla v modelovém zpracování kvantifikována rámcově formou těchto ukazatelů:

— celková roční produkce objemných krmiv vyjádřená ve škrobových jednotkách,

— celková kapacita chovu skotu vyjádřená počtem dojnic.

Tyto orientační propočty byly pro jednotlivé VTÚC zařazené do ověřování konkretizovány v roce 1978 přesnými bilancemi hmotně energetických vazeb mezi rostlinnou a živočišnou výrobou.

Návrh modelových VTÚC dále zahrnuje tyto propočty a ukazatele:

— normativ produkce krmiv (zrnin) pro prasata a drůbež a orientační objemy produkce těchto odvětví bez určení na místa výroby (vlastní produkce, SZP a jiné formy kooperace),

— potřebu mechanizačních prostředků do technologických linek specializačních plodin,

— výpočet potřeby pracovníků pro časové úrovně 1985 a 1990.

ROZSAH A ČASOVÝ POSTUP OVĚŘOVÁNÍ

Cílem ověřování bylo urychlené vytvoření praktických příkladů navrhovaných modelů. Jeho splnění bylo kromě výběru vhodných celků podmíněno materiálně technickým a finančním zajištěním dokompletace technické základny výroby i přiměřenou podporou v úseku intenzifikačních činitelů (hnojiva, chemické a ochranné prostředky). Ověřováním modelových VTÚC byl pověřen Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření v Praze.

Výběr vhodných zemědělských podniků byl proveden v roce 1977. Na základě vyhodnocení reálných možností a podmínek pro zahájení ověřovacího provozu bylo ověřování rozděleno na dvě etapy. Do první etapy se zahájením provozu v roce 1978 byly zařazeny tyto zemědělské podniky:

závod Drnholec, Státní statek Mikulov, okr. Břeclav	kukuřice na zrno, cukrovka
JZD Mor. Nová Ves, okr. Břeclav	kukuřice na zrno (osivo) 30 % výměry o. p.
JZD Morkovice, okr. Kroměříž	cukrovka (16,5 %) + zelenina
JZD Polěhy, okr. Kutná Hora	cukrovka (16,5 %) + zelenina a rané brambory
Státní statek Bezno, okr. Mladá Boleslav	cukrovka (20 %)
JZD Brtnice, okr. Jihlava	brambory (16–17 %)

OVĚROVACÍ PROVOZ A JEHO VÝSLEDKY

Zhodnocení výsledků bylo provedeno po dvouletém ověřovacím provozu ve třech základních směrech — výrobní a ekonomické struktury, technologické linky, výrobně ekonomické výsledky. Příspěvek obsahuje nejdůležitější výsledky a poznatky z úseku výrobně ekonomického hodnocení.

Obsah hodnocení je zaměřen především na problémové okruhy schválené vedením MZVŽ ČSR. Zahrnuje analytické hodnocení rostlinné výroby při hlubším rozpracování odvětví hlavní specializační plodiny a současně souborné posouzení výsledků hospodaření. Objektivní hodnocení vlivu vyššího stupně technického vybavení rostlinné výroby vyžaduje hlubší analytický rozbor nákladů podle úlohy a funkce jejich věcného obsahu ve výrobním procesu. Z tohoto hlediska je v dále uvedených rozborech uplatněno členění nákladů na intenzifikační, substituční, pracovní a finanční.

Do skupiny intenzifikačních nákladů náleží ty materiálové a finanční vklady, které přímo ovlivňují biologickou a biotechnickou stránku výrobního procesu. Jsou to nakoupená osiva, hnojiva, chemické a ochranné prostředky, v celopodnikovém hodnocení pak také nakoupená krmiva.

Skupina substitučních nákladů představuje souhrn výdajů na výrobu (materiální povahy), které mají buď přímý, nebo zprostředkovaný vliv na úroveň a změny v potřebě živé práce. V návaznosti na kvalitu a hloubku analytické evidence v hodnocených podnicích bylo při stanovení této skupiny nákladů nutno uplatnit zjednodušený metodický postup a připustit zápočet některých okrajových položek výrobních nákladů, jejichž věcný obsah nemá jednoznačně substituční charakter.

Skupina pracovních nákladů zahrnuje veškeré mzdy a ostatní osobní výdaje (přímé i nepřímé), které byly v daném odvětví vynaloženy k dosažení výsledku výrobního procesu.

Při hodnocení dosažené úrovně produktivity práce je použit ukazatel celkové spotřeby pracovního času na daný plošný rozsah výroby ve srovnání s normativní potřebou, stanovenou podle údajů závěrečné zprávy: Stanovení výhledových norem potřeby živé práce u polních plodin a kultur s ohledem na rozvoj výrobních sil (ÚVSH — ekonomické pracoviště Brno, 1978).

I. Charakteristiky stupně uplatnění modelových parametrů

Ukazatel	Měrná jedn.	Zemědělský podnik					
		Drnholec	Mor. Nová Ves	Potěhy	Morkovice	Bezno	Brtnice
Model							
Výměra zemědělské půdy	ha	5 300	3 500	4 900	4 900	4 840	4 000
Výměra orné půdy	ha	5 000	3 333	4 545	4 545	4 500	3 200
Hlavní specializační plodina	—	kukuřice	kukuřice				
Výměra hlavní spec. plodiny	ha	500	1 000	cukrovka	cukrovka	cukrovka	brambory
Podíl hlav. spec. plodiny na o. p.	%	10,0	30,0	750	750	900	480
Výnos hlavní spec. plodiny z 1 ha	t	6,0	—	16,5	16,5	20,0	15,0
Produkce zrnin na 1 ha o. p.	t	3,6	4,2	45,0	45,0	45,0	22,0
Produkce objemných krmiv na 1 ha z. p.	ŠJ	902	841	3,1	3,1	3,1	2,0
Pořizovací cena mechanizačních prostředků na 1 ha z. p.	Kčs	6 186	5 866	1 403	1 403	1 478	1 079
Výsledky aplikace (1979)							
Výměra zemědělské půdy	ha	6 371	3 294	3 743	6 836	7 491	5 018
Výměra orné půdy	ha	5 921	2 903	3 522	6 440	7 165	3 949
Výměra hlavní specializační plodiny	ha	760	930	555	1 020	1 171	665
Podíl hlavní specializační plodiny na o. p.	%	12,9	32,0	15,8	15,8	16,3/20,4 ³⁾	16,8
Výnos hlavní specializační plodiny z 1 ha	t	6,56	3,1 ¹⁾	41,4	40,3	40,7	30,1
Produkce zrnin na 1 ha o. p. 2)	t	2,6	3,3	2,7	3,3	2,4	2,3
Produkce objemných krmiv na 1 ha z. p.	ŠJ	1 361	898	1 382	1 485	1 327	1 515
Pořizovací cena mechanizačních prostředků na 1 ha z. p.	Kčs	1 685	9 797	4 479	5 956	5 553	7 063

1) pěstování osiva kukuřice — výnos v modelu nestanoven

2) plán 1980

3) 20,4 % dosaženo v osevním postupu, ve kterém byl uplatněn model

Ukazatel	Měrná jedn.	Zemědělský podnik					
		Drnholec	Mor. Nová Ves	Potěhy	Morkovice	Bezno	Brtnice
Hlavní specializační plodina		kukuřice na zrno	kukuřice na zrno	cukrovka	cukrovka	cukrovka	brambory
Výměra hlavní specializační plodiny	ha	760	930	555	1 020	1 171	665
Výnos hlavní specializační plodiny	t/ha	6,56	3,11	41,43	40,35	40,70	30,15
Hrubá produkce rostlinné výroby v cenách r. 1967	tis. Kčs	33 310	25 615	31 123	48 064	54 212	30 761
Hrubá produkce hlavní specializační plodiny	tis. Kčs	7 490	4 350	7 470	11 825	11 938	11 297
HZV RV na 1 ha z. p.	Kčs	5 229	7 776	8 315	7 031	7 234	6 369
Spotřeba prům. hnojiv na 1 ha z. p.	kg NPK	284	282	333	374	338	253
Celkový zisk z RV	tis. Kčs	4 463	11 013	10 656	5 521	15 205	6 228
Míra rentability vlastních nákladů	%	13,1	43,5	45,0	11,0	30,9	18,9
Zisk z realizace rostlinných výrobků	tis. Kčs	—	11 024	4 126	8 347	10 834	6 228
Míra rentability z výsledku realizace	%	—	43,6	20,6	27,7	21,0	18,9
Podíl hlavní specializační plodiny na celkových tržbách RV	%	28,4	47,0	30,7	30,0	27,5	49,8
Podíl hlavní specializační plodiny na celkovém zisku RV	%	9,6	60,7	26,7	51,0	18,5	81,2
Podíl hlavní specializační plodiny na realizaci zisku RV	%	—	62,1	40,7	35,0	19,5	80,4
Náklady celkem	na 1 ha z. p.	Kčs	9 238	16 477	16 974	16 312	14 106
Výkony celkem	za podnik	Kčs	9 144	20 820	18 655	16 878	15 941
Zisk +, ztráta —	celkem	Kčs	—94	4 343	1 681	566	1 835
Skutečné vlastní náklady na jednotku produkce hlavní specializační plodiny		Kčs/t	906	2 355	250	271	629

III. Ukazatele vývoje ekonomiky rostlinné výroby

Ukazatel	Indexy změn 1979/1977 (1977 = 100)					
	Drnholec	Mor. Nová Ves	Potěhy	Morkovice	Bezno	Brtnice
Výměra zem. půdy	98,1	101,0	99,1	100,3	100,5	94,4
Hrubá zem. produkce RV	92,9	76,5	100,9	84,5	87,2	108,8
Spotřeba prům. hnojiv celkem	119,9	64,3	136,4	106,4	120,4	100,3
Náklady na chem. a ochranné prostředky	111,1	97,1	111,3	105,7	91,8	112,2
Náklady na prům. hnojiva	143,5	92,2	98,0	99,3	141,5	134,5
Náklady na hnojiva celkem (prům. + vlastní)	120,6	104,6	101,4	103,2	123,3	115,8
Intenzifikační náklady celkem	132,1	121,7	109,3	109,5	97,9	116,3
Substituční náklady celkem	143,7	109,7	83,9	116,3	112,8	125,4
Z toho: odpisy	96,2	123,1	99,6	104,8	79,3	135,9
opravy a udržba	73,8	92,9	69,9	47,1	129,7	—
Mzdy celkem	107,9	74,4	86,0	99,1	98,7	98,5
Z toho přímé	—	82,3	95,8	103,9	103,4	99,8
Finanční náklady celkem	89,6	100,3	123,2	—	90,0	—
HZP RV na jednotkový vklad:						
nákladů na prům. hnojiva	64,7	82,9	102,9	85,2	78,7	81,0
nákladů na hnojiva celkem	77,1	73,1	99,5	81,9	81,4	94,0
intenzifikačních nákladů	70,3	62,8	92,3	77,2	89,1	93,6
substitučních nákladů	89,6	69,7	120,2	72,7	77,3	86,7
finančních nákladů	—	76,2	84,3	—	96,9	—
pracovních nákladů	86,1	102,7	117,2	85,3	88,4	110,4
SVN na jednotku produkce hlavního výrobku hlavní specializační plodiny	62,3	83,7	103,1	114,8	99,4	93,9

IV. Charakteristiky změn v technické základně výroby

Ukazatel		Měrná jednot.	Drnholec	Mor. Nová Ves	Potěhy	Morkovice	Bezno	Brtnice
1	Zvýšení pořizovací ceny na 1 ha z. p. k 31. 12. 1979	1. 1. 77 = = 100	109,6	167,6	113,8	106,8	111,2	125,6
2	Nově pořízené ZP od 1. 1. 1978 do 31. 12. 1979	tis. Kčs	5 353	16 596	4 098	6 690	7 333	9 993
3	Podíl nově pořízených ZP na úhrnu pořizovací ceny k 1. 1. 1978	%	24,1	86,0	29,3	17,5	19,6	35,2
4	Úhrn odpisů a zůstatkové ceny vyřazených ZP	tis. Kčs	3 882	5 737	1 651	8 051	5 432	5 505
5	Odpisy ZP	tis. Kčs	3 457	4 133	1 522	7 705	5 282	5 455
6	Indexy rozšířené reprodukce — prostá reprodukce = 1,00							
	— v poměru k odpisům a vyřazeným ZP	—	1,38	2,89	2,48	0,83	1,35	1,81
	— v poměru k odpisům (ř. 2: ř. 5)	—	1,55	4,01	2,69	0,87	1,39	1,83
7	Podíl oprav na pořizovací ceně ZP							
	— k 1. 1. 1977	%	54,0	45,5	67,8	25,1	71,8	55,7
	— k 31. 12. 1979	%	53,0	33,8	55,7	32,9	70,9	47,8

V dalším rozvoji procesu koncentrace a specializace bude nabývat na významu racionální řešení poměru vkladů živé a zhmotnělé práce. Zpracování bylo proto směřováno na získání dostupných podkladů k orientačnímu posouzení vztahu technické základny výroby ke spotřebě živé práce v rámci podnikových celků. Získané výsledky jsou zatím orientační. Naznačují však určité tendence, které bude účelné v dalším rozvoji přesněji zkoumat a hodnotit.

V. Změny ve struktuře nákladů na rostlinnou výrobu

VÚTČ	Plodina skupina plodin	Rok	Struktura nákladů v %			
			intenzifikační	substituční	pracovní	finanční
Mor. Nová Ves	kukuřice	1977	48,4	30,0	12,4	9,2
		1979	42,4	40,5	8,2	8,9
	obilniny	1977	47,3	35,2	8,9	8,6
		1979	46,1	39,1	6,9	7,9
	RV celkem	1977	35,6	30,1	23,8	10,5
		1979	39,8	30,3	16,3	13,6
Morkovice	cukrovka	1977	33,2	33,5	27,4	5,9
		1979	29,6	40,8	26,8	2,8
	obilniny	1977	40,3	36,4	10,5	12,8
		1979	43,1	46,7	9,4*	0,8
	RV celkem	1977	37,9	37,7	19,4	5,0
		1979	38,9	41,2	18,0	1,9
Bezno	cukrovka	1977	32,0	53,2	12,4	2,4
		1979	25,3	51,4	20,8	2,5
	obilniny	1977	33,8	42,0	15,7	4,5
		1979	37,1	47,0	12,4	3,5
	RV celkem	1977	35,4	43,0	18,3	3,3
		1979	33,3	46,4	17,	3,0
Brtnice	brambory	1977	42,7	34,8	20,0	2,5
		1979	42,0	36,1	16,7	6,2
	obilniny	1977	39,6	48,1	10,9	1,4
		1979	36,6	55,3	7,2	0,9
	RV celkem	1977	44,1	40,1	14,0	1,8
		1979	41,6	40,8	11,3	6,3

Vybrané údaje a ukazatele jsou uvedeny v tab. I—VI. Z obsáhlé analýzy (materiál MZVž ČSR č. j. 672/1980-313) bylo možné do příspěvku zařadit pouze vybrané výsledné ukazatele a charakteristiky.

Tab. I. podává informaci o stupni uplatnění studijního návrhu modelů v konkrétních podmínkách zemědělských podniků. Nejvyššího přiblížení k modelům bylo dosaženo ve strukturálním zastoupení (podílu) specializačních plodin na celkové výměře orné půdy. Skutečné koncentrace ploch jsou nutně ovlivněny výměrou orné půdy jednotlivých podniků. V celkové struktuře osevních ploch na orné půdě se objektivně prosadilo

VTÚC	Plodina	Normativní počet hodin úroveň 1980	Skutečnost 1979 hodin	Index norm. = 100
Drnholec	kukuřice	22 184	19 166	86,3
Moravská Nová Ves	kukuřice osivo obilniny	27 147	32 951	121,4
		44 596	38 461	86,2
Počehy	cukrovka obilniny	101 820	92 654	91,0
		41 144	35 084	85,2
Morkovice	cukrovka obilniny	201 878	197 674	97,9
		78 610	79 011	100,5
Bezno	cukrovka obilniny	214 832	177 400	82,6
		79 305	79 659	100,4
Brtnice	brambory	97 897	100 802	102,9

hledisko souladu hmotně energetických vazeb mezi rostlinnou výrobou a chovem skotu (poměr zrnin a pícein na orné půdě). Nejvýznamnější posun ve prospěch pícein bylo nutno akceptovat na VTÚC Drnholec v návaznosti na zastavování nově vybudované farmy dojnic s kapacitou 1200 míst.

Tab. II obsahuje výběr údajů a ukazatelů za druhý rok ověřovacího provozu (1979). Významné jsou především ukazatele podílu hlavní specializační plodiny na tržbách a zisku z rostlinné výroby. Podle těchto ukazatelů dosáhlo nejvyššího stupně specializace tržní produkce rostlinné výroby JZD Brtnice (konzumní brambory) a JZD Moravská Nová Ves (osivo, kukuřice).

Údaje v tab. III podávají informaci o vývoji vybraných ukazatelů v období 1977–1979. Vypovídací schopnost získaných výsledků (indexů) je omezena negativním vlivem vývoje počasí v roce 1979, zejména při srovnání s rokem 1977, který byl podstatně příznivější.

Tab. IV, V a VI obsahují údaje, které umožňují orientační zhodnocení vztahu vývoje technické základny a potřeby živé práce, obsažené v diskusní části příspěvku.

DISKUSE

Výsledky zavádění a ověřování modelových VTÚC prokazují, že aplikace teoreticky koncipovaných modelů celkové struktury rostlinné výroby vyžaduje provedení zdůvodněných modifikací především z hlediska vazeb mezi rostlinnou výrobou a chovem skotu. Tyto korekce však nejsou

překážkou k dosažení hlavního cíle, který spočívá ve vytvoření velkovýrobní koncentrace osevní plochy hlavní specializační plodiny. Ve všech hodnocených podmínkách bylo dosaženo strukturálního podílu specializační plodiny zhruba v úrovni požadavku modelu i minimální modelové koncentrace, odvozené podle kritérií efektivního využití technologických linek.

Ve vývoji hlavních nákladových druhů (tab. III) se všeobecně proazuje absolutní nárůst intenzifikačních i substitučních nákladů, který není kvantitativně vyvážen přiměřeným snižováním nákladů na živou práci. Při relativně stabilizované výměře hodnocených podniků to znamená růst nákladů na jednotku plochy. Tento vývoj pak vede, zejména při poklesu výroby v důsledku nepřízně počasí, k výraznému poklesu produkce a ekonomické efektivnosti peněžních vkladů do výroby. Závažným signálem je především snižování efektivnosti vkladů do průmyslových hnojiv.

V dalším rozvoji procesu koncentrace a specializace rostlinné výroby bude nezbytně nutné sledovat a racionálně řešit poměr vkladů živé a zhmotnělé práce. Získané podklady umožňují orientační posouzení vztahu technické základny výroby ke spotřebě živé práce i stupně efektivnosti substitučního procesu.

CHARAKTERISTIKA TECHNICKÉHO VYBAVENÍ ROSTLINNÉ VÝROBY

Zpracování podkladů bylo metodicky zaměřeno na zjištění údajů a charakteristik za soubor strojů a zařízení pro rostlinnou výrobu. Získané výsledky jsou však ovlivněny různou vnitřní organizační strukturou podniků. Strojně početní zpracování evidence základních prostředků navazuje na jejich organizační začlenění do jednotlivých vnitropodnikových organizačních útvarů. Redistribuce nákladů na výkony je prováděna až v úseku evidence výroby. Následné zpětné přerozdělení hodnotových údajů okruhu základních prostředků na výrobu a výkony není prakticky řešitelné. Za těchto podmínek se nepodařilo odvodit jednoznačnou charakteristiku technické základny skutečně v rostlinné výrobě využívané.

Rozdílnost organizačních struktur prokazují ukazatele podílu pořizovací ceny strojů a zařízení pro rostlinnou výrobu na celkovém úhrnu této skupiny základních prostředků v podniku. Celky Moravská Nová Ves a Brtnice mají soubor strojů a zařízení úplně začleněný do útvaru rostlinné výroby. Naproti tomu Potěhy a Bezno využívají v rostlinné výrobě základních prostředků organizačně zařazených do vnitropodnikových útvarů technických služeb.

Podstatným znakem získaných údajů je stabilita uplatněného systému rozdělení základních prostředků v jednotlivých podnicích během sledovaného období. Prokazují ji údaje o podílech hodnocené skupiny strojů na celkové pořizovací ceně strojů a zařízení k 1. 1. 1978 a k 31. 12. 1979. Menší, prakticky významný rozdíl je pouze ve VTÚC Potěhy. Lze tudíž konstatovat, že získané údaje vyjadřují vývoj skupiny strojů a zařízení, která má převažující určení pro rostlinnou výrobu a je po stránce věcné skladby základních prostředků homogenní.

Rozbor hodnotových údajů (tab. IV) umožnil kvantifikovat charakteristiky změn v technické základně výroby, na jejichž základě je možné konstatovat:

a) Ve všech hodnocených modelových celcích došlo v období od 1. 1. 1977 do 31. 12. 1979 ke zvýšení úhrnu pořizovací ceny sledované skupiny strojů a zařízení. Největší přírůstek má VTÚC Moravská Nová Ves v důsledku dovozu sklízecích strojů na kukuřici na osivo.

b) Prosadil se posun vnitřní struktury strojů a zařízení ve prospěch novějších typů. Tento závěr globálně prokazuje snížení podílu opravěk na celkové pořizovací ceně. Výjimku činí Morkovice, které vstupovaly do ověřování s relativně nejméně opotřebovaným strojním zařízením. Podíl opravěk k 1. 1. 1977 činil 23 %, k 1. 1. 1978 pak 25 % pořizovací ceny. Z těchto důvodů trend zvyšování podílu opravěk pokračuje i v roce 1979 a nemohl být překonán novými dodávkami.

c) Z hlediska ekonomické stránky reprodukčního procesu sledované skupiny strojů a zařízení se plně prosadila rozšířená reprodukce. Výjimkou jsou opět Morkovice, a to z důvodů již uvedených v předchozím textu. Nejvyšší podíl rozšířené reprodukce (index 4,01) má Moravská Nová Ves, vysoký stupeň vykazují Potěhy a Brtnice.

Úroveň rozšířené reprodukce vyjádřenou z hlediska hodnotové stránky reprodukčního procesu je nutno posuzovat s přihlédnutím k věcnému obsahu. Ve zvýšení pořizovací ceny se vedle zvýšení technické úrovně promítají i vlivy změny struktury výroby a částečně také (zejména v JZD Potěhy) změny ve vnitropodnikové organizační struktuře.

Dalším významným činitelem je zvyšování pořizovací ceny jednotky výkonu u nových strojů. Průměrná pořizovací cena 1 kWh se u traktorů zvýšila v roce 1979 proti roku 1977 o 6–11 %, cena 1 bm záběru žacích lišt se zvýšila o 25–60 %.

Souhrnné posouzení vývoje technické základny rostlinné výroby opravňuje k závěrům, že opatření v úseku materiálně technického zajištění ověřování modelových celků významně přispěla ke kvantitativnímu i kvalitativnímu zlepšení souboru strojů a zařízení. Tím byl vytvořen předpoklad ke stabilizaci rozsahu hlavních odvětví rostlinné výroby v návaznosti na strojně technologické linky, i když se tyto linky v řadě případů nepodařilo zcela dokončovat.

POSOUZENÍ VÝVOJE NÁHRADY ŽIVÉ PRÁCE PRACÍ ZHMO TNĚLOU

Zhodnocení efektivnosti substituce živé práce prací zhmotnělou bylo dosud sporadicky použito v některých výzkumných pracích, většinou se zaměřením na určitý technologický systém nebo na dílčí úsek výroby. Součástí soustavy ukazatelů, které používá praxe řídicí a podnikové sféry, ukazatele tohoto typu nejsou. Těto skutečnosti odpovídá struktura a obsah evidence, která nedává k hodnocení efektivnosti substitučního procesu dostatečné podklady. V dalším vývoji procesu koncentrace a specializace zemědělské výroby, který bude objektivně spojen s aplikací nákladné a často energeticky náročné techniky, bude mít vztah techniky a živé práce klíčový význam, a to jak z hlediska racionálního využití místních zdrojů pracovních sil, tak ve vazbách na ekonomickou efektivnost výrobních procesů. V rámci zpracování analytických podkladů k hodnocení VTÚC se ÚVSH Praha pokusil o získání prvních orientačních informací za podnikové celky.

Získané výsledky, i když mají značnou variabilitu, nejsou jednoznačné a neopравňují k odvozování závěrů. Umožnily postihnout některé tendence, které by bylo účelné v dalším období přesněji zkoumat a hodnotit.

VÝVOJ DRUHOVÉ SKLADBY NÁKLADŮ NA ROSTLINNOU VÝROBU

Ve čtyřech hodnocených VTÚC se podařilo v návaznosti na analytickou evidenci výrob zpracovat druhotné přerozdělení nákladů podle hlavních druhů (intenzifikační, substituční, pracovní a finanční (tab. V). Přerozdělení je metodicky založeno na skutečné druhové struktuře nákladů v pomocných výroбах a nákladech režijních. Absolutní hodnoty nelze srovnávat v důsledku změn v rozsahu výroby. Výsledky v tab. V naznačují prosazování těchto tendencí:

a) Podíl pracovních nákladů na celkovém úhrnu nákladů se snižuje, a to především v odvětvích hlavní specializační plodiny. Výjimku představuje Bezno — příčinou je snížení podílu nákladů intenzifikačních. Nelze také vyloučit nepřesnosti v evidenci. Podstatným faktem je jednoznačné snižování podílu pracovních nákladů na úhrnu nákladů za rostlinnou výrobu celkem.

b) Podíl nákladů substitučního charakteru se v odvětví hlavní specializační plodiny a obilnin zvyšuje. Výjimku představuje cukrovka na OSSS Bezno. Lze předpokládat, že se zde plně prosazuje vliv vyšší úrovně technického vybavení, spojeného se snížením potřeby živé práce.

c) Vývoj podílu substitučních nákladů v rostlinné výrobě jako celku nemá jednoznačný směr. Ve dvou případech (Moravská Nová Ves a Brtnice) stagnuje v roce 1979 na úrovni roku 1977, v dalších dvou případech (Bezno, Morkovice) se projevuje zvýšení.

d) Podíl intenzifikačních nákladů má při srovnání let 1977 a 1979 oboustranný rozptyl, jehož příčiny není možné ze získaných podkladů definovat. To platí i pro podíly nákladů finančních, které jsou závislé na faktorech nevýrobního charakteru.

PROPOČTY EFEKTIVNOSTI SUBSTITUCE ŽIVÉ PRÁCE PRACÍ ZHMO TNĚLOU

Zkoumání vztahu mezi živou a zhmotnělou prací bylo metodicky zaměřeno na vyčíslení přírůstku nákladů zhmotnělé práce na úsporu jednotky času fungování práce živé; konkrétně na 1 odpracovanou hodinu. Předmětem hodnocení jsou zemědělské podniky jako celek. Náklady zhmotnělé práce jsou definovány jako náklady substitučního charakteru. Jejich zjištění si vyžádalo vyloučení materiálových nákladů na výkony nezemědělské povahy, které mají v systému účetní evidence stejné určení jako substituční náklady v zemědělské výrobě.

Získané výsledky jsou modifikovány vlivem dalších činitelů. Jsou to zejména:

— Propojení zemědělských podniků na místní společenské a ekonomické vztahy, zejména v oblasti místních rezerv pracovních sil potřebných ke zvládnutí pracovních špiček zvláště při nepříznivém počasí.

— Různý stupeň využití starších trvale činných pracovníků JZD v závislosti na skutečných potřebách nasazení pracovních sil v zemědělské výrobě.

— Objektivně zdůvodněná snaha zemědělských podniků udržet, a proto podle možnosti zaměstnat pracovní síly aktivované v období špičkové potřeby. Při snížení potřeby živé práce v důsledku nasazení relativně kompletních strojně technologických linek dochází nutně k přesunu živé práce do odvětví, kde je její nasazení pro podnik efektivní. Snížení potřeby živé práce je pak výrazněji ovlivňováno vývojem dostupných zdrojů pracovních sil než růstem technického vybavení hlavních specializovaných odvětví rostlinné výroby.

Ukazatele přírůstku nákladů zhmotné práce (substituční náklady) na 1 ha snížení potřeby práce živé se podařilo odvodit v těchto podnicích:

Moravská Nová Ves	20,24 Kčs
Bezno	21,56 Kčs

Získané údaje přibližně vyjadřují skutečné poměry v efektivnosti substitučního procesu v období let 1978 až 1979 v uvedených podnicích.

SROVNÁVACÍ ROZBOR SPOTŘEBY PRACOVNÍHO ČASU

Posouzení dosažené úrovně produktivity živé práce v návaznosti na vyšší technické vybavení modelových VTÚC je založeno na srovnání skutečné a normativní potřeby pracovního času v těch odvětvích rostlinné výroby, která byla technikou nejvýrazněji ovlivněna. Je to především odvětví hlavní specializační plodiny a odvětví obilnin (zrnin).

Údaje v tab. VI prokazují, že skutečná potřeba pracovního času za rok 1979 je v naprosté většině pod úrovní normativní potřeby stanovené pro časovou úroveň roku 1980. Výjimky mají objektivní příčiny. V Moravské Nové Vsi jde o výrobu osiva kukuřice, normativ je stanoven pro merkantil, v obilninách na OSSS Bezno převažuje pracovní náročnější výroba osiva. Ve spotřebě pracovního času v odvětví výroby brambor v JZD Brtnice je částečně zahrnut čas na posklizňovou úpravu.

Výsledky opravňují k souhrnnému závěru, že v modelových celcích bylo v odvětví hlavní specializační plodiny a v odvětví výroby obilnin dosaženo podstatného snížení potřeby živé práce. Pozitivní vliv koncentrace a vyššího technického vybavení se jednoznačně prosadil.

SOUHRN

Příspěvek obsahuje rozbor ekonomických výsledků ověřování modelů velkovýrobně technologických územních celků v šesti zemědělských podnicích specializovaných na pěstování kukuřice na zrno, cukrovky a brambor.

Výsledky výrobně ekonomického hodnocení prokázaly ekonomickou výhodnost vyšší koncentrace specializačních plodin při současném omezení počtu pěstovaných plodin. Úžeji specializované zemědělské podniky Moravská Nová Ves, Potěhy, Bezno a Brtnice dosahují v podstatě stabilizovaných výsledků hospodaření. Meziroční výkyvy v tvorbě zisku mají

původ v povětrnostních faktorech a jsou podstatně nižší ve srovnání s průměry běžné praxe. Závažným úkolem je pozitivní překonávání tendence ke snižování produkční efektivity intenzifikačních vkladů do výroby, zejména vkladů do průmyslových hnojiv. Klíčovým problémem je zajištění přiměřené úrovně efektivity náhrady živé práce technikou. Jedná se o dynamický proces propojený na celopodnikové a zejména národohospodářské ekonomické vztahy a vazby. Pozitivní výsledek v podnikové sféře je nutno zajišťovat racionalizací sféry využití techniky a živé práce a zvyšováním množství a zejména kvality výrobků.

Komplexní posouzení ověřovacího provozu šesti modelů opravňuje k formulaci těchto závěrů:

Modelové koncentrace brambor, cukrovky a kukuřice na zrna se podařilo organicky zapojit do soustavy hospodaření zemědělských podniků a současně dosáhnout sladění hmotně energetických vazeb ve vztahu k živočišné výrobě při relativní stabilitě výsledků hospodaření. V zájmu racionálního spojení rostlinné výroby a chovu skotu bylo nutno akceptovat zdůvodněné úpravy osevních ploch zrnin a píce v návaznosti na stávající kapacity ustájení.

Zvýšení úrovně technické základny modelových VTÚC se pozitivně promítlo ve snížení spotřeby živé práce v odvětví hlavních specializačních plodin a obilnin, i když se zatím nepodařilo dokompletovat strojně technologické linky a dosáhnout parametrů jejich předpokládaného efektu.

Modelové koncentrace brambor, cukrovky a kukuřice na zrna jsou opakovatelné jak v plošném rozsahu, tak v podílu na celkové osevní ploše. Poměr zrnin a píce na orné půdě je pak nutné stanovit diferencovaně ve vazbách na využití stávajících a nově budovaných kapacit pro chov skotu.

Poznátky z podniků specializovaných na cukrovku prokázaly, že při zavádění do širší praxe nebude možné v důsledku místních vlivů striktně oddělit model č. 3 (16,5 % o. p.) a model č. 4 (20 % o. p.). Proto bude účelné aplikovat vhodné koncentrace při zastoupení cukrovky v rozsahu 15–20 % osevních ploch za těchto podmínek:

- celá výměra zemědělského podniku je začleněna v řepářské výrobní oblasti (možnost rotace cukrovky po celé výměře o. p.);
- při kombinaci cukrovka a zelenina nepřesáhne celková výměra těchto plodin 20 %, z toho výměra zeleniny 3 % orné půdy.

Opakování modelů s vyšší koncentrací brambor vyžaduje dořešení posklizňové úpravy, skladování a odbytu produkce. Forma vertikální integrace uplatněná ve VTÚC Brtnice se ukazuje jako perspektivní a získané zkušenosti bude vhodné využít.

Při opakování modelů se specializací na kukuřici na zrna je nutno respektovat tyto poznatky z ověřování:

- Pěstování merkantilní kukuřice v rozsahu do 20 % orné půdy je možno kombinovat s výrobou cukrovky a zeleniny.

- Při vyšším podílu kukuřice, zejména pak v případě kukuřice na osivo není zařazení cukrovky ve vazbě na sklizňovou špičku možné. Únosný je pouze nižší podíl zeleniny. Při 30 % a vyšším podílu kukuřice na zrna je nutno také řešit specializaci chovu skotu na výkrm a chov mladého skotu, poněvadž dochází k omezení vhodných zdrojů objemných krmiv pro dojnice.

Aplikace výsledku ověřování modelových VTÚC v dalších zeměděl-

ských podniků je v současné době podmíněna nejenom možnostmi dokompletace technologických linek, ale také, a to především, výsledky objektivního rozboru energetické náročnosti určité koncentrace specializační plodiny v konkrétních výrobních podmínkách daného zemědělského podniku.

Literatura

Modely struktury, rozsahu a technického vybavení výroby ve výrobně technologických územních celcích rostlinné výroby. MZVŽ ČSR č. j. 1228 1976-213, Praha 1976.
Zpráva o dosažených výsledcích při ověřování modelů struktury, rozsahu a technického vybavení výroby ve výrobně technologických celcích (VTÚC) rostlinné výroby za období 1978—1979. MZVŽ ČSR 1980.

Došlo dne 30. 7. 1981

VÁŇA V., Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Ekonomické výsledky modelů rostlinné výroby

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 10, s. 771—786. — 6 tab., lit. 2

zemědělství, úroveň podniku, podniky modelové, specializace, koncentrace, analýza srovnávací, analýza výsledků, analýza ekonomická, výsledky výzkumu

Príspevok obsahuje výrobně ekonomické vyhodnocení ověřovacího provozu šesti modelových podniků s výraznou specializací v rostlinné výrobě (cukrovka, brambory, kukuřice na zrna). Předmětem analýzy jsou výrobní výsledky, úsek nákladů na výrobu a rentability a dále pak vztah technické základny výroby k potřebě živé práce s orientačními propočty efektivity náhrady živé práce technikou. Vyhodnocení prokazuje, že technologicky zdůvodněné vyšší koncentrace ploch (kukuřice na zrna 500—1000 ha, cukrovka 300—900 ha, brambory 160—640 ha) jsou při souběžném zajištění komplexních technologických linek ekonomicky efektivní.

ВАНЯ В., Институт научных систем сельского хозяйства, Тешнов, 17, 110 06 Прага 1

Экономические результаты от моделей растениеводства

Земед. Экон., 28, 1982, № 10, с. 771—786. — 6 табл., лит. 2

сельское хозяйство, уровень хозяйства, модельные хозяйства, специализация, концентрация, анализ сравнительный, анализ достижений, анализ экономический, результаты научного исследования

V статье приводится производственно-экономическая оценка экспериментальной эксплуатации 6 модельных хозяйств с отчетливой растениеводческой специализацией (свекла, картофель, кукуруза на зерно). Предметом анализа служили производственные достижения, участок затрат на производство и рентабельность, отношение между технической базой производства и нормой живого труда с ориентировочными расчетами эффективности замены труда техникой. Как показывает оценка, обоснованные в технологическом отношении повышенные концентрации участков (под кукурузой 500—1000 га, под свеклой 300—900 га, под картофелем 160—640 га) при параллельном обеспечении технологических комплексных линий экономически эффективны.

Economic Results of Plant Production Models

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 10, pp. 771—786. — 6 tabs, refs 2

agriculture, enterprise level, model enterprises, specialization, concentration, comparative analysis, analysis of results, economic analysis, results of research

A production-economic evaluation of operation tests in six model enterprises with high specialization in crop production (sugar-beet, potatoes, grain maize) is presented. The factors subjected to analysis include the results of production, costs of production, data on profitability, and the relation between the technical base of production and the requirement for live work, with preliminary calculation of the effectiveness of substituting technology for live work. The evaluation demonstrates that technologically justified higher concentrations of areas (grain maize 500—1000 ha, sugar-beet 300—900 ha, potatoes 160—640 ha) are economically effective if all complex technological lines are jointly secured.

VÁŇA, V., Institut für wissenschaftliches Wirtschaftssystem, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Ökonomische Ergebnisse von Modellen der Pflanzenproduktion

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 10, S. 771—786. — 6 Tab., Lit. 2

Landwirtschaft, Niveau des Betriebes, Modellbetriebe, Spezialisierung, Konzentration, Vergleichsanalyse, Analyse der Ergebnisse, ökonomische Analyse, Ergebnisse der Forschung

Der Beitrag behandelt die ökonomische Produktionsbewertung des Überprüfungsbetriebes von 6 Modellbetrieben mit einer deutlichen Spezialisierung in der Pflanzenproduktion (Zuckerrübe, Kartoffel, Kornmais). Der Gegenstand der Analyse sind Produktionsergebnisse, Abschnitt der Kosten auf die Produktion und der Rentabilität und weiter dann Verhältnis der technischen Basis der Produktion zum Bedarf an lebendiger Arbeit mit den Orientierungsberechnungen der Effektivität des Ersatzes der lebendigen Arbeit der Technik. Die Bewertung weist nach, daß die technologisch begründeten höheren Konzentrationen der Flächen (Kornmais 500—1000 ha, Zuckerrübe 300—900 ha, Kartoffeln 160—640 ha) bei einer gleichlaufenden Sicherung der komplexen technologischen Linien ökonomisch effektiv sind.

Adresa autora:

Ing. Václav Váňa, CSc., Ústav pro vědeckou soustavu hospodaření, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

**MERANIE VPLYVU
HORIZONTÁLNEJ INTEGRÁCIE
NA EKONOMICKÉ VÝSLEDKY JRD
V OKRESE LUČENEC**

Koncentrácia ako kvantitatívny prejav spoločenskej delby práce je jedným z kľúčových predpokladov, umožňujúcich realizáciu principiálnych predností socialistickej poľnohospodárskej veľkovýroby. Prehlbovanie stupňa koncentrácie je objektívna záležitosť, ktorú si vynucuje rozvoj výrobných síl, najmä vedeckotechnický pokrok technicko-mechanizačného charakteru. Jej ekonomická opodstatnenosť spočíva vo zvyšovaní rentability v dôsledku znižovania nákladov a pri stagnácii nákladov v raste produktivity práce v dôsledku substitúcie živej práce prácou zhmotnenou.

Uvedené teoretické východiská sme sa pokúsili v praxi verifikovať v podmienkach okresu Lučenec. Z pôvodných 50 JRD v roku 1969 (v roku 1968 sa vyčlenili pozemky pre okres V. Krtíš) o priemernej výmere 329 ha ornej a 648 ha poľnohospodárskej pôdy sa postupne vytvorilo 15 integrovaných družstiev o priemernej výmere poľnohospodárskej pôdy 2 757 ha. V súčasnosti spolu s dvoma ŠM, jedným SŠM a jedným školským majetkom v troch kooperačných obvodoch so sídlom v Lučenci, Poltári a Filakove obhospodarujú 52 351 ha poľnohospodárskej pôdy, na ktorej participujú všetky štyri poľnohospodárske prírodné oblasti.

MATERIÁL A METÓDA PRÁCE

Práca vychádza z priestorových empirických údajov družstiev okresu. Pre kvantifikáciu bola použitá trojfaktorová mocninová funkcia v tvare:

$$Y = a \cdot X_1^{\alpha_1} \cdot X_2^{\alpha_2} \cdot X_3^{\alpha_3}$$

Faktor X_1 predstavuje výmeru poľnohospodárskej pôdy jednotlivých družstiev v ha, X_2 materiálové a iné náklady v tis. Kčs a X_3 množstvo odpracovaných dní.

Komplexnosť kvantifikácie je predstavovaná dvoma variantmi. V prvom z nich parameter Y predstavuje výkony a v druhom hrubý dôchodok (HD).

Dynamika vplyvu zmien faktorov z hľadiska času je prezentovaná dvoma časovými horizontmi — rokmi 1975 a 1980. Z matice vstupných dát (tab. I a II) boli metódou najmenšieho súčtu štvorcov vypočítané regresné rovnice. Aplikácia uvedenej metódy predpokladá matematickú

I. Matica vstupných dát trojfaktorovej mocnínovej funkcie za rok 1975

Por. číslo	Názov JRD	x_1 — výmera poľn. pôdy v ha	x_2 — materiálové a iné nákl. v tis. Kčs za rok	x_3 — odpracované dni za rok	Y — výkony za rok	Y — hrubý dôchodok za rok
1.	Veliká n. Ipom	1 271	8 267	24 079	11 423	3 156
2.	Ábelová	1 830	5 085	17 625	6 987	1 902
3.	Biskupice	886	6 703	30 217	12 390	5 687
4.	Buzilka	3 020	24 621	61 778	38 259	13 638
5.	Cinobaňa	882	4 691	15 908	8 732	4 041
6.	Holiša	1 664	14 512	33 232	23 648	9 136
7.	Kalinovo	4 387	20 424	60 999	32 592	12 168
8.	Látky	1 942	9 107	30 438	12 036	2 929
9.	Lehôtka	4 102	18 302	66 024	26 132	7 830
10.	Lučenec	421	2 228	7 626	4 870	2 642
11.	Málinec	1 866	8 328	34 343	12 471	4 143
12.	Mýtna	1 233	6 383	21 105	8 506	2 123
13.	Poltár	7 528	24 542	83 590	39 942	15 400
14.	Rapovce	1 304	10 273	33 930	16 877	6 604
15.	Trebeľovce	1 369	10 661	43 539	22 357	11 696
16.	Šurice	1 472	13 353	36 936	21 799	8 446
17.	Tomášovce	4 167	19 190	79 635	29 703	10 513
18.	Uhorské	2 710	15 188	51 626	22 776	7 538

II. Matica vstupných dát trojfaktorovej mocninovej funkcie za rok 1980

Por. číslo	Názov JRD	x_1 — výmera poľn. pôdy v ha	x_2 — materiálové a iné nákl. v tis. Kčs za rok	x_3 — odpracované dni za rok	Y — výkony za rok	Y — hrubý dôcho- dok za rok
1.	Ábelová	3 216	3 874	46 940	12 505	8 631
2.	Buzilka	3 544	41 790	149 143	66 029	24 239
3.	Cinobaňa	1 038	6 678	42 345	12 162	5 484
4.	Holiša	1 796	19 033	98 290	30 758	11 725
5.	Kalinovo	3 551	27 103	117 326	43 199	16 096
6.	Látky	2 898	12 061	88 130	22 730	10 669
7.	Lehôtka	4 007	23 595	114 949	37 208	13 613
8.	Málinec	2 894	15 730	84 276	25 671	9 941
9.	Mýtna	2 688	10 492	63 020	17 766	7 274
10.	Poltár	7 261	37 265	158 781	62 580	24 955
11.	Rapovce	2 778	24 573	107 332	38 993	14 420
12.	Rátka	1 461	13 465	68 812	23 680	10 215
13.	Šurice	1 503	19 204	73 533	30 977	11 773
14.	Tomášovce	4 743	34 881	168 381	56 180	21 299
15.	Uhorské	2 818	15 736	85 780	28 547	12 811

transformáciu nelineárnej funkcie na lineárno-logaritmickú jej zlogaritmovaním:

$$\log Y = \log a + \alpha_1 \log X_1 + \alpha_2 \log X_2 + \alpha_3 \log X_3$$

Pre zvolenú funkciu sú vypočítané základné charakteristiky. Elasticita funkcie udáva, o koľko % sa zmení hodnota funkcie pri zmene premennej X_i o 1 % pri konštantných hodnotách ostatných faktorov ($i = 1, 2, \dots, n$).

Kvantitatívny vplyv zmeny ktoréhokoľvek z uvažovaných faktorov na hodnotu funkcie charakterizuje parciálna derivácia

$$\frac{\partial Y}{\partial X_i} = \alpha_i \cdot a X_i^{\alpha_i} \cdot X_2^{\alpha_2} \dots X_i^{\alpha_{i-1}} \dots X_n^{\alpha_n}$$

$$i = 1, 2, \dots, n.$$

Pre regresné rovnice sú vypočítané koeficienty determinácie R^2 a komplementy do jednej ($1-R^2$), udávajúce podiel pôsobenia a náhodných vplyvov.

VLASTNÁ PRÁCA

Z matice vstupných dát boli vypočítané tieto regresné rovnice:

$$Y_{(\text{výkony } 1975)} = 0,62974107 \cdot x_1^{-0,17907333} \cdot x_2^{0,093102694} \cdot x_3^{1,0214252}$$

$$Y_{(HD \ 1975)} = 0,12897378 \cdot x_1^{-0,55530107} \cdot x_2^{0,099744856} \cdot x_3^{1,3400974}$$

$$Y_{(\text{výkony } 1980)} = 1,6292610 \cdot x_1^{0,096616685} \cdot x_2^{0,55919772} \cdot x_3^{0,31571543}$$

$$Y_{(HD \ 1980)} = 0,78943956 \cdot x_1^{0,15959358} \cdot x_2^{0,15202308} \cdot x_3^{0,60616964}$$

Exponenty $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ faktorov x_1, x_2, x_3 udávajú relatívnu zmenu funkcie Y , ak pri ináč nezmenených podmienkach sa faktor zvýši o 1 %. Minusové znamienko exponenta udáva pokles funkcie v závislosti od rastu faktora. Kladné znamienko poukazuje na rast funkcie pri zvýšení faktora. Absolútna hodnota exponenta udáva veľkosť zmeny.

Z regresných rovníc vyplýva, že ak sa faktor X_1 (výmera poľnohospodárskej pôdy v prvom časovom horizonte roku 1975) zvýši o 1 %, znížia sa výkony pri ináč nezmenených podmienkach o 0,179 %. S totožnou zmenou faktora X_1 hrubý dôchodok klesne o 0,555 %.

V druhom časovom horizonte (rok 1980) so zvýšením faktora X_1 o 1 % sa pri ináč nezmenených podmienkach zvýšia výkony o 0,096 % a HD o 0,159 %.

Z komparatívnej analýzy vplyvu zmeny faktora X_1 v uvedených časových horizontoch vyplýva, že rast horizontálnej integrácie v roku 1975 zhoršoval ekonomické výsledky podnikov. Ekonomická interpretácia uvedenej komparácie sa nezaobíde bez poukázania na skutočnosť, že súčasne s horizontálnou integráciou v dôsledku pretrvávajúcej mnohოდvetvosti nepostupovala špecializácia a optimálna koncentrácia plodín.

Tiež je potrebné zdôrazniť, že pri určovaní hraníc optimálnej koncentrácie plodín dočasnú dominantnosť získal technicko-mechanizačný optimalizačný faktor pred faktorom ekonomickým, čím v dôsledku nízkej efektívnosti substitúcie živej práce prácou zhmotnenou dochádzalo k zníženiu rentability výroby.

O tom, že chozrasčotný princíp po prechodnom štádiu získal zodpovedajúce postavenie, svedčí parameter (0,096; 0,159) faktora X_1 v roku 1980, z ktorého vyplýva, že zvýšenie plošnej podnikovej výmery v súčasnom období nezhoršuje výsledky podnikov.

Uvedeným nechceme zdôvodňovať potrebu ďalšej horizontálnej integrácie, ale poukázať, že súčasná veľkosť poľnohospodárskych podnikov vytvára predpoklady pre priaznivejšie ekonomické výsledky, a zdôrazniť stabilizáciu existujúcich výrobo-ekonomických celkov. V rámci nich z hľadiska optimálnej miery diferencovaného uzavretie jednotlivých odvetví rastlinnej výroby riešiť cestou medzipodnikovej kooperácie.

Vývoj exponentov faktora X_2 je dôkazom rastúcej účinnosti vynaložených materiálových nákladov. Exponenty faktora X_3 , ktorých absolútna hodnota klesá (rok 1975 1,021–1,340; rok 1980 0,315–0,606), poukazujú na klesajúcu závislosť výkonov a HD od množstva vynaloženej živej práce. Z uvedeného protichodného trendu exponentov faktora X_2 a X_3 možno usúdiť na prudký rast produktivity živej práce v dôsledku jej substitúcie prácou zhmotnenou.

Súčet exponentov $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$, ktorý ani v jednom časovom horizonte nedosahuje hodnotu 1, poukazuje na klesajúce tempo rastu výkonov a HD v porovnaní s rastom faktorov funkcie.

Z matematickej formulácie regresných závislostí vyplýva, že v druhom časovom horizonte spĺňajú charakter funkcie typu Cobb-Douglas. Pre faktory obidvoch variantov druhého časového horizontu boli vypočítané priemerné ročné produkčné účinnosti výrobných faktorov. Ich hodnoty v prvom variante (výkony) 10,90243; 1,7477613; 0,3316086 a 4,5168661; 0,7240958; 0,1373851 v druhom variante (HD) vyjadrujú priemerný objem výkonov a HD pripadajúci na jednu mernú jednotku výrobných faktorov.

Parciálnou deriváciou funkcie

$$\partial Y / \partial x_i \quad i = 1, 2, 3$$

dostaneme prírastkové produkčné účinnosti. Ich konkrétne hodnoty 1,0533557; 0,9773441; 0,1046939 v prvom variante udávajú, že ak sa zvýši priemerná výmera poľnohospodárskej pôdy o 1 ha pri ináč nezmenených podmienkach, zvýšia sa priemerné podnikové výkony o 1 053 Kčs. Zvýšenie priemerných materiálových nákladov o 1 000 Kčs vyvolá zvýšenie priemerných výkonov o 977 Kčs. Zvýšením priemerného počtu odpracovaných dní o 1 deň sa priemerné podnikové výkony zvýšia o 105 Kčs.

Z prírastkových produkčných účinností druhého variantu (HD) 0,7208624; 0,1100792; 0,0832786 vyplýva, že pri ináč nezmenených podmienkach so zvýšením priemernej výmery poľnohospodárskej pôdy o 1 ha sa zvýši priemerný hrubý dôchodok o 721 Kčs. Zvýšenie priemerných materiálových nákladov o 1 000 Kčs vyvolá zvýšenie priemerného HD o 110 Kčs. Zvýšením priemerného počtu odpracovaných dní o 1 deň sa zvýši priemerný hrubý dôchodok o 83 Kčs.

Z prírastkových produkčných účinností, podobne ako z koeficientu elasticity, vyplynul pozitívny vplyv rastu plošnej výmery JRD v okrese na ich ekonomické výsledky. Objektívne je však potrebné povedať, že relácie prírastku plošnej výmery družstiev a im zodpovedajúce ekonomické výsledky logicky vylučujú ďalšiu horizontálnu integráciu v okrese. Tento záver potvrdzujú výsledky súčasnej praxe, kedy ďalšia horizontálna integrácia je sprevádzaná progresívne rastúcimi nákladmi na prepravu

substrátov. Uskutočnené úpravy cien pohonných hmôt a ich limitovanosť mimoriadne intenzívne aktualizujú racionálne riešenie tohoto aspektu koncentrácie.

Pre všetky regresné rovnice boli vypočítané koeficienty determinácie R^2

výkony 1975	0,90656704	výkony 1980	0,97762954
HD 1975	0,73966074	HD 1980	0,89429128

Ich vysoké hodnoty (teoreticky max. 1) udávajú, aký podiel rozptylu závisle premennej Y (výkony, HD) je vysvetlený premennými (plošná výmera, materiálové náklady, odpracované dni) na pravej strane regresných rovníc. Komplementary do jednej ($1-R^2$), tj. j. 0,093433; 0,2603393; 0,0223705; 0,1057088, udávajú podiel pôsobenia náhodných vplyvov. Na testovanie štatistickej významnosti koeficientu determinácie bol použitý F -test. Jeho vypočítané hodnoty sú vyššie ako tabuľkové, to znamená, že determinácie regresných rovníc sú na 95 % hladine významnosti štatisticky preukazné.

Hodnoty Durbin-Watsonovho ukazovateľa (1,8547201; 1,8586340; 1,7976295; 1,8942912), ktorý bol použitý na testovanie autokorelácie reziduí vo vypočítaných regresných rovniciach, vylučujú existenciu systematického faktora nevysvetleného nezávisle premennými rovníc.

SÚHRN

Z výsledkov analýzy vyplýva, že proces horizontálnej integrácie vo svojich jednotlivých etapách diferencovane vplýva na ekonomické výsledky JRD v okrese Lučenec. V prvej etape referenčného obdobia predstavovanej rokom 1975 rast plošnej výmery JRD o 1 % pri konštantných hodnotách ostatných faktorov znižoval podnikové výkony o 0,17 % a hrubý dôchodok o 0,55 %. V druhej etape predstavovanej rokom 1980 z vypočítaných regresných rovníc vyplýva pozitívny vplyv horizontálnej integrácie na ekonomické výsledky. Zvýšením plošnej výmery JRD o 1 % sa podnikové výkony zvýšia o 0,09 % a hrubý dôchodok o 0,15 %.

Na testovanie autokorelácie reziduí bol použitý Durbin-Watsonov ukazovateľ autokorelácie reziduí. Jeho hodnoty podľa vypočítaných regresných rovníc (1,8547201; 1,8586340; 1,7976295; 1,8942912) vylučujú existenciu systematického faktora nevysvetleného premennými rovníc.

Došlo dňa 18. 1. 1982

Meranie vplyvu horizontálnej integrácie na ekonomické výsledky JRD v okrese Lučenec

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 10, s. 787—794. — 2 tab.

zemědělství, úroveň podniku, JZD, integrace horizontální, analýza ekonomická, analýza statistická, matematická statistika, produkční funkce, výsledky výzkumu

Autori použili na meranie vplyvu horizontálnej integrácie na ekonomické výsledky JRD v okrese Lučenec trojfaktorovú mocninovú produkčnú funkciu. Za závislé premennú zvolili výkony za rok a hrubý dôchodok za rok, za nezávislé premenné výmeru p. p., materiálové a iné náklady a odpracované dni za rok. Dynamika vplyvu zmien faktorov z hľadiska času je prezentovaná dvoma časovými horizontmi — rokmi 1975 (18 podnikov) a 1980 (15 podnikov). V druhom horizonte (1980) z vypočítaných regresných rovníc vyplýva pozitívny vplyv horizontálnej integrácie na ekonomické výsledky.

ВАШКОВСКИ П.-ВАЙС Ю., Сельскохозяйственный институт, 949 01 Нитра

Измерение влияния горизонтальной интеграции на экономические показатели ЕСХК в районе Лученец

Земед. Экон., 28, 1982, № 10, с. 787—794. — 2 табл.

сельское хозяйство, уровень хозяйства ЕСХК, горизонтальная интеграция, анализ экономический, анализ статистический, математическая статистика, производственная функция, результаты научного исследования

Для измерения влияния горизонтальной интеграции на экономические показатели ЕСХК в районе Лученец авторы пользовались 3-факторной степенной производственной функцией, зависимой переменной в которой служили достижения за год и валовой годичный доход, а независимой — площадь участков, материальные и пр. расходы, отработанные за год дни. Динамика изменений факторов в аспекте времени представлена 2 горизонтами времени: год 1975 (18 хозяйств) и 1980 (15 хозяйств). Второй горизонт (1980) из вычисленных уравнений регрессии показывает положительное влияние горизонтальной интеграции на экономические показатели.

VAŠKOVSKÝ P. — VAJS J., University of Agriculture, 949 01 Nitra

Measurement of the Effect of Horizontal Integration on the Economic Results of Agricultural Cooperative Farms in the Lučenec District

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 10, pp. 787—794. — 2 tabs

agriculture, enterprise level, agricultural cooperative farm, horizontal integration, economic analysis, statistical analysis, mathematical statistics, production function, results of research

Three-factor power function of production was used for the measurement of the effect of horizontal integration on the economic results of agricultural cooperative farms in the Lučenec district. Annual output and gross annual income were used as the dependent variables and the area of agricultural land, material costs and other expenses, and the days of work per year, were used as the independent variables. The time course of the effect of changes in the factors is presented on two time horizons: the years 1975 (18 enterprises) and 1980 (15 enterprises). As to the 1980 horizon, the calculated regression equations indicate a positive effect of horizontal integration on economic results.

Messung des Einflusses der horizontalen Integration auf ökonomische Ergebnisse der LPG im Kreis Lučenec

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 10, S. 787—794. — 2 Tab.

Landwirtschaft, Niveau des Betriebes, LPG, horizontale Integration, ökonomische Analyse, statistische Analyse, mathematische Statistik, Produktionsfunktion, Ergebnisse der Forschung

Die Autoren verwendeten für die Messung des Einflusses der horizontalen Integration auf ökonomische Ergebnisse der LPG im Kreis Lučenec die Dreifaktoren-Potenz-Produktionsfunktion. Als abhängige Zufallsvariable wurden Leistungen und Bruttoeinkommen im Jahr, als unabhängige Zufallsvariable das Ausmaß der landwirtschaftlichen Nutzfläche, der Materialkosten und der anderen Kosten und die geleisteten Arbeitstage im Jahr gewählt. Die Dynamik des Einflusses der Veränderungen der Faktoren wird vom Zeitgesichtspunkt aus durch zwei Zeithorizonte — Jahr 1975 (18 Betriebe) und Jahr 1980 (15 Betriebe) präsentiert. Im zweiten Horizont (1980) ergibt sich aus den berechneten Regreßgleichungen ein positiver Einfluß der horizontalen Integration auf ökonomische Ergebnisse.

Adresa autorov:

Doc. ing. Pavol Vaškovský, CSc., ing. Juraj Vajs, Vysoká škola poľnohospodárska, 949 01 Nitra

Súbor opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva po roku 1980 venuje mimoriadnu pozornosť zvýšeniu účinnosti plánovania a rozvoju chozrasčotných vzťahov.

V podmienkach zdokonalenej sústavy plánovitého riadenia a socialistickej ekonomiky vôbec je plán základným nástrojom ekonomického riadenia. Z jeho dominantného postavenia vyplývajú aj vysoké nároky na jeho kvalitu. Skvalitnenie plánovania spočíva predovšetkým „... v posilnení jeho vedeckosti, perspektívnosti, komplexnosti a previazanosti“, ako sa to konštatuje v Súbore opatrení na zdokonalenie sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva po roku 1980.

Súčasná prax v poľnohospodárskych podnikoch plne potvrdzuje potrebu skvalitňovať plánovanie, zvyšovať účinnosť ekonomického riadenia rozvíjaním chozrasčotu.

Vnútropodnikový chozrasčot je neoddeliteľne spojený s využívaním vnútropodnikového plánovania ako nástroja určovania, kontroly a hodnotenia plnenia plánovaných úloh vnútropodnikových útvarov. Využívanie vnútropodnikového chozrasčotu ako metódy vnútropodnikového ekonomického riadenia vyžaduje zmeniť názory i vzťah riadiacich a riadených pracovníkov poľnohospodárskych podnikov k postaveniu a úlohe nielen vnútropodnikového plánovania a vnútropodnikových plánov, ale zvýšiť aj zodpovednosť za plnenie všetkých ukazovateľov plánu. Je to potrebné zdôrazniť najmä preto, že u vedúcich technických pracovníkov sa prejavuje všeobecná tendencia venovať sa prevažne zabezpečovaniu plnenia výrobných a podstatne menej ekonomických ukazovateľov plánu.

Úspešné uplatnenie vnútropodnikového chozrasčotu v súčasných podmienkach hospodárenia si vyžiadalo prehĺbiť vnútropodnikové plánovanie hlavne v živočíšnej výrobe, kde sa zmeny v organizácii a riadení poľnohospodárskych podnikov prejavili najvýraznejšie.

Výsledky výskumu vo vybraných JRD ukázali, že kvalitatívna úroveň plánov vnútropodnikových útvarov v jednotlivých poľnohospodárskych podnikoch v odvetví živočíšnej výroby je značne rozdielna. Postup vypracovávaní ani štruktúru vnútropodnikových plánov chozrasčotných útvarov rezortné metodické pokyny podrobne neupravujú. Vypracovávanie plánov vnútropodnikových chozrasčotných útvarov je v poľnohospodárskych podnikoch ovplyvňované nielen uvedenou normatívnou úpravou, ale aj skutočnosťou, že sa v nich vytvárajú dva rozdielne typy chozrasčotných útvarov — hospodárske a nákladové strediská, ktorým sa

plánujú tak výrobné, ako aj ekonomické úlohy. Rozsah a štruktúra týchto úloh a postup vypracovávania sú však rozdielne. Zodpovedajú postaveniu, právomoci a zodpovednosti hospodárskych i nákladových stredísk v rámci podniku.

Vlastné rozvedenie problematiky vnútropodnikového plánovania je predmetom analýzy a návrhov.

MATERIÁL A METÓDA

Pre výskum bolo vybratých 29 JRD rôznych okresov prevažne Západoslovenského kraja. Pri výbere sa zohľadnili tieto kritériá:

- v podnikoch sa uplatňuje odvetvový systém organizácie a riadenia,
- veľkosť podnikov sa pohybuje od 2 do 8 tis. ha p. p.,
- plán sa rozpisuje a hodnotí na úrovni hospodárskych a nákladových stredísk.

Základné informácie o skúmanom súbore sú uvedené v tab. I.

Podkladový materiál bol získaný dotazníkovým šetrením, priamymi rozhovormi s vedúcimi pracovníkmi poľnohospodárskych podnikov a z písomných materiálov (metodické pokyny k zostavovaniu vykonávacieho hospodárskeho plánu — VHP, organizačné poriadky a pod.). Zhromaždený materiál z poľnohospodárskych podnikov sa spracovával viacstupňovým triedením.

Získané poznatky umožnili analyzovať úroveň vnútropodnikového plánovania v živočíšnej výrobe, charakterizovať vplyv niektorých činiteľov (hĺbka rozpisu vykonávacieho plánu podniku, stupeň špecializácie živočíšnej výroby) na výsledky hospodárenia a tak navrhnúť možnosti zdokonaľovania vnútropodnikového plánovania v živočíšnej výrobe.

VÝSLEDKY ANALÝZY

Analýza vnútropodnikového plánovania v úseku ŽV bola zameraná na:

- vyhodnotenie koncentrácie, podnikovej a vnútropodnikovej špecializácie ŽV;
- uplatňovanie organizačnej, riadiacej a ekonomickej štruktúry v ŽV;
- mechanizmus vnútropodnikového plánovania ŽV, t. j. počet a štruktúra ukazovateľov plánu, termíny vypracovávania plánov a kontrolu plnenia plánovaných ukazovateľov;
- funkciu hodnotových vzťahov pri zabezpečovaní plnenia plánu vnútropodnikových útvarov;
- vyhodnotenie vplyvu rôznej hĺbky plánovania a úrovne špecializácie na výsledky hospodárenia v ŽV.

Koncentrácia a špecializácia živočíšnej výroby vo vybraných JRD

Ukazovateľ koncentrácie hospodárskych zvierat vo vybraných JRD sa vyznačuje veľkou variabilitou. Hustota zvierat v chove HD sa pohybovala od minimálnej hustoty 45 ks hovädzieho dobytku po maximum 83 ks na 100 ha poľnohospodárskej pôdy. V chove dojníc bola najnižšia hustota 14 kráv na 100 ha p. p. a najvyššia 37 kráv. Veľké rozdiely medzi podnikmi sa ukázali pri porovnávaní hustoty ošipaných na 100 ha ornej pôdy, keď

I. Základné údaje o poľnohospodárskych podnikoch

Číslo podniku	Názov podniku	Výrobná oblasť	Výmera pôdy v ha		Zor-nenie v %	JRD vzniklo zlúčením podnikov	Odvet-vová organiz. štruktúra uplat. od roku	Typ uplatňo-vaných choz-rasčotných útvarov	Počet VDJ	Počet trvale činných pracovníkov		
			poľno-hosp.	ornej						celkom za podnik	z toho v ŽV	
											manuál.	THP
1.	JRD Rovina Blatné	K	3 808	3 694	97,0	4	1976	HS — lok.	2 341,1	500	134	14
2.	JRD Záhoran Gajary	K	4 206	3 361	79,9	3	1975	HS — ŽV NS — lok.	2 875,8	646	211	22
3.	JRD Budmerice	K	3 547	3 188	89,8	3	1976	HS — ŽV NS — chovy	2 279,6	625	208	11
4.	JRD 1. mája Cabaj-Čápor	K	3 862	3 740	96,8	4	1973	HS — ŽV NS — lok.	2 693,5	545	178	17
5.	JRD Budúcnosť Mojmirovce	K	4 371	4 166	95,3	4	1975	HS — ŽV NS — lok.	2 742,5	790	180	20
6.	JRD Pokrok Sládečkovce	K	5 296	4 956	93,6	3	1974	HS — lok. NS — chovy	2 797,2	593	242	26
7.	JRD Mier Cífer	K	2 602	2 569	98,7	4	1975	HS — lok.	1 746,1	382	150	15
8.	JRD Svornosť J. Bohunice	K	4 700	4 595	97,8	4	1976	HS — chovy	2 634,5	679	212	15
9.	JRD M. Čulena Siladice	K	2 921	2 654	90,8	4	1976	HS — lok. NS — druh HZ	1 985,6	444	178	13
10.	JRD 1. mája Trnava	K	6 317	6 032	95,5	8	1977	HS — ŽV NS — lok.	3 975,3	946	378	33

Pokračovanie tab. I

Číslo podniku	Názov podniku	Výrobná oblasť	Výmera pôdy v ha		Zor-nenie v %	JRD vzniklo zlúčením podnikov	Odvet-vová organiz. štruktúra uplat. od roku	Typ uplatňo-vaných choz-rasčotných útvarov	Počet VDJ	Počet trvale činných pracovníkov		
			poľno-hosp.	ornej						celkom za podnik	z toho v ŽV	
											manuál.	THP
11.	JRD 9. mája Senica	R	4 695	4 604	98,1	5	1975	HS — ŽV NS — chovy	3057,2	778	315	18
12.	JRD Skalica	R	3 132	2 564	82,3	4	1975	HS — lok. NS — lok.	2470,0	505	164	17
13.	JRD Rybany	R	2 684	2 536	94,5	5	1977	HS — ŽV NS — lok.	1515,2	291	111	12
14.	JRD Svornosť Šalgovce	Z	1 922	1 724	89,7	5	1975	HS — ŽV NS — lok.	1394,1	366	100	8
15.	JRD Radošinka Veľké Ripňany	R	4 189	4 025	96,1	6	1977	HS — ŽV NS — lok.	2607,2	706	207	14
16.	JRD Červená hviezda Mostová	K	5 120	5 011	97,9	6	1973	HS — lok.	4501,7	985	276	18
17.	JRD Pokrok Vlčany	K	6 444	6 232	96,7	2	1977	HS — lok. NS — lok.	4677,9	1144	292	17
18.	JRD Medzičilizie Čilizska Radvaň	K	5 477	5 014	91,5	7	1974	HS — ŽV NS — chovy	7121,0	925	344	18
19.	JRD Modrý Dunaj Šamorín	K	3 104	2 875	92,6	4	1973	HS — lok.	2591,8	530	211	10

20.	JRD ČSSP Trhové Mýto	K	4 742	4 463	94,1	3	1977	HS - lok.	3682,3	832	257	20
21.	JRD Rozkvet Pohronský Ruskov	K	5 492	5 251	95,6	8	1975	HS - ŽV NS - chovy	5759,0	917	360	17
22.	JRD Vítězný február Veľký Ďúr	K	3 123	2 996	95,9	2	1977	HS - lok.	2098,5	524	120	6
23.	JRD 9. mája Zbrojníky	K	3 938	3 463	87,9	3	1977	HS - lok.	2308,9	619	202	15
24.	JRD Aurora Dvory n. Žitavou	K	5 872	5 463	96,3	2	1977	HS - chovy NS - chovy, lok.	3750,7	958	257	23
25.	JRD Vítězný február Gbelce	K	2 791	2 335	83,7	2	1973	HS - ŽV NS - lok.	1772,2	564	111	10
26.	JRD Budúcnosť Tvrdošovce	K	7 392	6 871	92,9	3	1976	HS - lok. NS - lok.	5442,3	1096	328	17
27.	JRD SZM Kolárovo	K	6 710	6 359	94,8	2	1976	HS - ŽV NS - špec. chovy	6633,9	1036	219	18
28.	JRD ČSLA Zemianska Olča	K	3 693	3 569	96,6	4	1976	HS - ŽV NS - lok.	2506,5	569	204	13
29.	JRD Nový Život Včelince	R	3 076	2 162	70,3	5	1974	HS - lok. NS - chovy	2069,2	486	133	9

minimálna hustota bola 95 ks ošípaných, maximálna až 239 ks ošípaných. Podobné rozdiely medzi jednotlivými podnikmi boli v intenzite ŽV, ktorá sa pohybovala od minimálnej hodnoty 53 DJ po maximum 130 DJ na 100 ha p. p.

Živočišna výroba má v skúmaných JRD mnohoovetvový charakter. Ukazovateľ podnikovej špecializácie, vyjadrený počtom kategórií zvierat v podniku, sa pohyboval od 5 až po 10 kategórií, ukazovateľ vnútropodnikovej špecializácie, vyjadrený počtom kategórií zvierat na 1 lokalite, sa pohyboval od 3 do 5. To má za následok, že vnútropodnikové plány chozrasčotných útvarov v živočišnej výrobe sa vypracovávajú podľa výrobných procesov (proces výroby mlieka, hovädzieho mäsa a pod.) a podľa lokalít (územi). Z tohto hľadiska je žiadúce prehlbovať vnútropodnikovú špecializáciu, čím sa zjednoduší plánovanie úloh jednotlivým chozrasčotným útvarom.

Organizačná a chozrasčotná štruktúra v ŽV a v zásobovaní

Základom pre tvorbu organizačných a v nadväznosti na ne i chozrasčotných útvarov v úseku ŽV je stupeň dosiahnutej vnútropodnikovej špecializácie pri primeranej koncentrácii zvierat na farmách. Vo vybraných poľnohospodárskych podnikoch sa uplatňuje vnútropodnikový chozrasčot prostredníctvom chozrasčotných útvarov typu hospodárskych a nákladových stredísk, v niektorých podnikoch len prostredníctvom hospodárskych stredísk.

Výsledky vytvárania štruktúry chozrasčotných útvarov vo vybranom súbore ukázali, že v poľnohospodárskych podnikoch sa vytvára niekoľko variantov štruktúr chozrasčotných útvarov, ktoré sa od seba odlišujú počtom, veľkosťou a štruktúrou výroby, ktoré ovplyvňujú plánovanie vo vnútropodnikových chozrasčotných útvaroch. Rovnaké alebo na rovnakom organizačnom stupni vytvorené organizačné jednotky majú v jednom poľnohospodárskom podniku charakter hospodárskych, ale v druhom charakter nákladových stredísk. Odvetvový princíp riadenia sa v poľnohospodárskych podnikoch realizuje prevažne na úrovni úseku, vo vnútri úseku, v dôsledku mnohoovetvovosti živočišnej výroby a rozmiestnenia ustájkovacích objektov sa zohľadňuje územný faktor.

Značné rozdiely v štruktúrach chozrasčotných útvarov vyžadujú metodicky zjednotiť tvorbu hospodárskych i nákladových stredísk, doriešiť metodiku tvorby nákladových stredísk a zvýšenie ich úlohy vo vnútropodnikovom riadení.

S organizáciou úseku živočišnej výroby súvisí aj organizácia zásobovacích skupín. Z analýzy organizácie zásobovania ŽV vyplýva, že najviac podnikov má zásobovanie krmivami organizované tak, že každá lokalita má vlastnú zásobovaciu skupinu, 25 % má organizovanú centrálnu zásobovaciu skupinu, ktorá zásobuje krmivami všetky kategórie hospodárskych zvierat.

Z hľadiska začlenenia majú takmer všetky podniky (okrem dvoch, ktoré majú zásobovanie ŽV začlenené do úseku technických služieb) zásobovanie začlenené do úseku živočišnej výroby.

Prieskumom plánovania úloh chozrasčotným útvarom sa zistilo, že plány hospodárskych stredísk sa v skúmaných poľnohospodárskych podnikoch vypracovávajú direktívnou i ústretovou formou plánovania. Direktívna forma vypracovávania plánov hospodárskych stredísk sa vyznačuje rozpracovávaním všetkých ukazovateľov výrobnéj i ekonomickej časti podnikového plánu na hospodárske strediská formou priameho rozpisu. Vykonáva ho ekonomický útvar podniku. Túto formu využívajú poľnohospodárske podniky, v ktorých sú hospodárskymi strediskami hlavné úseky činnosti, ale i podniky, v ktorých sa hospodárske strediská vytvárajú vnútri týchto úsekov.

Ústretová forma vypracovávania plánov hospodárskych stredísk je charakteristická tým, že návrhy týchto plánov vypracovávajú samotné hospodárske strediská. Vedenie podniku usmerňuje ich zostavovanie rozpisom hlavných ukazovateľov podnikového plánu. Z hľadiska cieľa a funkcie vnútro podnikového chozrasčotu treba pri vypracovávaní plánov hospodárskych stredísk uprednostňovať ústretovú formu plánovania. Táto forma umožňuje zapájať do plánovacieho procesu aj kolektívy vnútro podnikových chozrasčotných útvarov, vytvára dostatočne široký priestor pre uplatnenie ich iniciatívy a aktivity. V praxi to znamená orientovať iniciatívu pracujúcich pri tvorbe plánu tak, aby poznajúc svoje úlohy a úlohy pracoviska, prichádzali s návrhmi na odkrývanie rezerv a aby hľadali cestu k zlepšeniu, najmä kvalitatívnych úloh plánu. To vyžaduje zvýšiť a zvýrazniť úlohu päťročných plánov, ktorým sa doteraz v poľnohospodárskych podnikoch nevenovala dostatočná pozornosť.

V oblasti vnútro podnikového plánovania ostáva v poľnohospodárskych podnikoch problémom:

- ujednotenie počtu a obsahového zamerania rozpisovaných naturálnych i hodnotových ukazovateľov pre jednotlivé typy chozrasčotných útvarov (hospodárske i nákladové strediská),

- zladenie výrobnéj a finančnej časti plánu pri rozmiestňovaní úloh plánu na vnútro podnikové chozrasčotné útvary,

- zladenie rozpisovaných ukazovateľov na vnútro podnikové chozrasčotné útvary so systémom hmotnej zainteresovanosti a kontroly.

Sústava ukazovateľov plánu podniku, rozpisovaných na vnútro podnikové chozrasčotné útvary, sa vo všetkých sledovaných podnikoch vyznačuje značnou variabilitou a nekomplexnosťou. Neúplnosť a rôznorodosť sa zistila tak v počte, ako aj v charaktere určovaných naturálnych i ekonomických ukazovateľov. Rôzna je aj štruktúra plánov hospodárskych stredísk, rozdielne ukazovatele sa využívajú pre rozpis týchto plánov na nákladové strediská.

V podmienkach dôsledne uplatňovaného chozrasčotu nie je potrebné, ba ani účelné, aby sa na hospodárske strediská rozpisoval podnikový hospodársky plán veľkým počtom záväzných ukazovateľov.

Aj pri plánovaní úloh nákladovým strediskám sú značné odlišnosti. Prejavujú sa najmä v rozsahu a štruktúre ukazovateľov, rozpisovaných na nákladové strediská z plánov hospodárskych stredísk. V niektorých skúmaných poľnohospodárskych podnikoch sa z hľadiska plánovania úloh chozrasčotným útvarom stiera rozdiel medzi hospodárskym a nákladovým strediskom. V časti skúmaných podnikov sa totiž nákladovým strediskám plánujú úlohy v celom rozsahu a štruktúre ukazovateľov plánov hospodár-

ských stredísk, plánuje sa im výsledok hospodárenia. V ostatných podnikoch sa úlohy nákladovým strediskám určujú rozpisom hlavných naturálnych a hodnotových ukazovateľov plánov hospodárskych stredísk.

Hĺbka rozpisu ukazovateľov plánu bola tiež rozdielna. Niektoré podniky rozpisovali úlohy plánu na ustajňovacie objekty, niektoré na pracovné kolektívy i na jednotlivcov. Vyskytli sa však podniky, ktoré plán nerozpisovali hlbšie ako po hospodárske, resp. nákladové strediská.

Hodnotové vzťahy

Úsek živočíšnej výroby vstupuje do vzájomných vzťahov predovšetkým s úsekom rastlinnej výroby a s úsekom technických služieb. Vzťahy a väzby medzi úsekom živočíšnej výroby a rastlinnej výroby sa uskutočňujú hlavne pri výrobe a manipulácii s krmivami a maštalným hnojom, medzi úsekom živočíšnej výroby a úsekom technických služieb pri poskytovaní dopravných služieb, údržbárskych prác, opravách zariadení a pod. Tieto vzťahy sú zmluvne upravované a uplatňujú sa v nich vnútropodnikové ceny, pričom však iba niektoré podniky uskutočňujú fakturáciu. Z uskutočneného prieskumu v tvorbe vnútropodnikových cien vyplýva značná variabilita. V poľnohospodárskych podnikoch sa používa niekoľko typov cien, plniacich funkciu vnútropodnikových cien.

Pre výrobky vlastnej poľnohospodárskej prvovýroby tvoria poľnohospodárske podniky vnútropodnikové ceny buď na úrovni stálych cien, vlastných nákladov alebo realizačných cien, príp. používajú ceny odporučené OPS. Pre výkony vnútropodnikových služieb poskytovaných vnútropodnikovým útvarom v ŽV tvoria podniky vnútropodnikové ceny buď na úrovni vlastných kalkulácií vlastných nákladov, podľa cenníka VOC, cenníka VOC zníženého o časť ziskovej prirážky, alebo ceny na úrovni vlastných nákladov.

Iba v jednom podniku sledovaného súboru sa používajú vnútropodnikové ceny, diferencované pomocou odchýlok (zrážkami alebo prirážkami pre objektívnejšie vyjadrovanie kvality vzájomne dodávaných výrobkov a služieb). Vyžaduje sa preto spracovať dokonalý a objektívny systém vnútropodnikových cien a uplatňovať vnútropodnikové vzťahy medzi jednotlivými hospodárskymi strediskami na základe vnútropodnikových zmlúv.

Vyhodnotenie vplyvu rôznej hĺbky plánovania a špecializácie na výsledky hospodárenia živočíšnej výroby

Pri hodnotení vplyvu rôznej hĺbky plánovania a úrovne špecializácie na výsledky hospodárenia v živočíšnej výrobe sme dospeli k týmto poznatkom. Z porovnania údajov v tab. II vyplýva, že podniky, ktoré rozpisujú plánované úlohy na pracovné kolektívy a jednotlivcov, dosiahli lepšie hospodárske výsledky v živočíšnej výrobe ako tie podniky, ktoré plán živočíšnej výroby nerozpisujú na pracovné kolektívy. Svedčí o tom skutočnosť, že prvá skupina podnikov mala o 5,1 % vyššiu hrubú poľnohospodársku produkciu prepočítanú na 1 ha poľnohospodárskej pôdy a o 4,6 % vyššiu hrubú poľnohospodársku produkciu v prepočte na 1 pracovníka v ŽV, čo súčasne svedčí o vyššej produktivite živej práce. Zvýšená produkcia

II. Porovnanie výsledkov hospodárenia živočišnej výroby v podnikoch s rôznou hĺbkou rozpisu vnútropodnikového plánu

	Ozna- čenie	Počet podni- kov	HPP na ha p. p. v Kčs	HPP/ /VDJ v Kčs	HPP na pracov- níka v tis. Kčs	Náklady/ /výkony v Kčs	MN/vý- kony v Kčs	PN na 1 ha p. p. v Kčs	Výkony na 1 ha p. p. v Kčs	Výkony na 1 pra- covníka v Kčs	Výkony/ /VDJ v Kčs
Priemer za podniky, ktoré hlbšie nerozpisujú plán ako na HS	<i>a</i>	6	6 825	10 082	130	904	614	211	6 502	129	9 606
Priemer za podniky, ktoré rozpisujú plán na pracovné kolektívy	<i>b</i>	13	7 174	10 083	136	892	599	205	7 303	133	10 265
Priemer za súbor JRD	<i>c</i>	29	7 385	9 980	134	908	590	205	7 418	133	10 024
Index 1 $\left(\frac{a}{c}\right)$			92,4	101,0	97,7	99,5	104,1	102,9	87,6	97,0	95,8
Index 2 $\left(\frac{b}{c}\right)$			97,1	101,0	101,5	98,2	101,5	100,0	98,4	100,0	102,4
Index 3 $\left(\frac{b}{a}\right)$			105,1	100,0	104,6	98,7	97,5	98,1	112,3	103,1	106,8

bola prítom dosiahnutá pri nižších nákladoch celkom, pretože podniky s hlbšie rozpisánym plánom vynaložili na 100 Kčs výkonov iba 89,20 Kčs nákladov, a podniky, ktoré nerozpisovali plánované úlohy nižšie ako na hospodárske, príp. nákladové strediská 90,40 Kčs nákladov na 100 Kčs výkonov. Táto tendencia sa prejavila tak u materiálových, ako aj u pracovných nákladov.

Podobná tendencia sa prejavila aj pri analýze vplyvu vnútropodnikovej špecializácie živočíšnej výroby na hospodárske výsledky. Pri hodnotení vplyvu rôznej hĺbky plánovania a úrovne špecializácie na výsledky hospodárenia živočíšnej výroby je potrebné si uvedomiť, že hospodárske výsledky živočíšnej výroby sú ovplyvňované okrem analyzovaných aj ďalšími faktormi (technológia výroby, biologický potenciál zvierat, ľudský činiteľ a pod.). Z uvedeného dôvodu vykonané ekonomické vyhodnotenie nemá takú vypovedaciu schopnosť, aby bolo možné z neho odvodzovať jednoznačný záver, že iba hĺbka rozpisu vnútropodnikového plánu a úroveň špecializácie ovplyvnili výsledky hospodárenia v živočíšnej výrobe. Je však nesporné, že obidva faktory sa kladne prejavili na tvorbe hospodárskych výsledkov v živočíšnej výrobe skúmaných podnikov.

MOŽNOSTI ZDOKONALENIA VNÚTROPODNIKOVÉHO PLÁNOVANIA V ŽIVOČÍŠNEJ VÝROBE

Prehĺbenie účinnosti plánovitého riadenia poľnohospodárskych podnikov vyžaduje dôsledné uplatňovanie a využívanie princípov vnútropodnikového chozrasčotu ako účinného systému zvyšovania aktivity a iniciatívy vnútropodnikových kolektívov pri odhaľovaní a využívaní rezerv, zvyšovaní kvality práce, zhospodárňovaní a zefektívňovaní celého výrobného procesu.

Pre zabezpečenie tejto úlohy je potrebné zdokonaľovať nielen ekonomické nástroje, ale aj základný prvok vnútropodnikového chozrasčotu — plány — v procese ich tvorby, rozpisu, sledovania, kontroly a hodnotenia. Hlavným problémom vnútropodnikového plánovania je objektívne, reálne a konkrétnym podmienkach zodpovedajúce určenie úloh vykonávacieho hospodárskeho plánu podniku vnútropodnikovým chozrasčotným útvarom. Nemenej dôležitou a málo rozpracovanou otázkou vnútropodnikového plánovania je početnosť rozpisovaných ukazovateľov v naturálnej i hodnotovej forme. Stanovenie vhodnej skladby ukazovateľov pre jednotlivé chozrasčotné útvary musí rešpektovať hľadisko prácností plánovacích prác a dostupnosti informácií pre určenie parametrov plánu, možnosti pravidelného sledovania a vyhodnocovania plánovaných úloh.

Pre zvýšenie účinnosti vnútropodnikového plánovania v živočíšnej výrobe uvádzame návrhy zdokonalenia v oblasti štruktúry chozrasčotných útvarov, vymedzení okruhu a počtu ukazovateľov určovaných vnútropodnikovým chozrasčotným útvarom, sledovanie a hodnotenie ich úloh, normotvornej činnosti.

Štruktúra chozrasčotných útvarov

Štruktúra chozrasčotných útvarov musí vychádzať z organizačnej štruktúry podniku, ktorá vychádza z výrobnjej štruktúry. Štruktúra chozrasčotných útvarov a tým aj celý systém vnútropodnikového plánova-

nia musí úzko nadväzovať na výrobné procesy a na pracovné kolektívy, ktoré ich zabezpečujú.

Pri tvorbe hospodárskych i nákladových stredísk hrajú hlavnú úlohu tieto faktory:

- počet lokalít, na ktorých sa chová tá-ktorá kategória zvierat;
- koncentrácia tej-ktorej kategórie zvierat na príslušnej lokalite;
- technické a pracovné vybavenie ustajňovacích objektov toho-ktorého chovu.

Odporúčané varianty štruktúry chozrasčotných útvarov:

- a) Pri menšom počte lokalít (najviac 3) a nižšej koncentrácii zvierat možno v podniku pre každú kategóriu zvierat vytvoriť samostatné nákladové stredisko. Súčtom nákladových stredísk vznikne hospodárske stredisko, ktoré sa bude rovnať úseku ŽV.
- b) Pri väčšom počte lokalít (nad 3) a nižšej koncentrácii zvierat v podniku možno odporučiť variant a) alebo vytvoriť nákladové strediská z každej lokality. Hospodárske stredisko sa bude aj v tomto variante rovnať úseku ŽV.
- c) Pri menšom počte lokalít (do 3), ale vysokej koncentrácii zvierat a vyššom technickom a pracovnom vybavení v ustajňovacích priestoroch možno nákladové strediská vytvoriť na každej lokalite z jednotlivých chovov. Hospodárskym strediskom môže byť každá lokalita. Hospodárske strediská ŽV (maximálne 3) budú tvoriť úsekové stredisko ŽV.
- d) Organizačné jednotky pre vybrané kategórie zvierat, ktoré sa chovajú v špecializovaných farmách (obvykle na jednej, maximálne dvoch) majú byť zásadne nákladovými strediskami. Ak majú tieto kategórie zvierat vysokú koncentráciu a vysokú technickú a pracovnú vybavenosť v ustajňovacích priestoroch, možno organizačným jednotkám pre ich chov priznať aj charakter hospodárskeho strediska. Tým sa zvýrazní ich význam i ekonomické postavenie a zodpovednosť.

V čiastočne špecializovanej ŽV možno pre každú kategóriu zvierat vytvoriť osobitné nákladové stredisko. Hospodárske strediská odporúčame vytvárať podľa týchto variantov:

- a) Pri nižšej koncentrácii zvierat a menšom počte špecializovaných fariem sa hospodárske stredisko bude rovnať úseku ŽV.
- b) Pri vysokej koncentrácii zvierat na jednej špecializovanej farme (lokalite), napr. výkrm 1 000 býčkov, výkrm 5 000 ks ošípaných a pod., možno tejto farme prisúdiť postavenie hospodárskeho strediska.

Plánovanie úloh v živočíšnej výrobe

Kvalitatívna úroveň plánov vnútropodnikových útvarov, ich vzájomná zladenosť a prepojenosť s ostatnými prvkami patria k faktorom, od ktorých je rozhodujúcou mierou závislá správnosť fungovania a účinnosť celého mechanizmu vnútropodnikového chozrasčotu v každom podniku.

Základným podkladom pre vypracovávanie vnútropodnikových plá-

nov v ŽV sú ukazovatele vykonávacieho hospodárskeho plánu podniku. Súčasný počet ukazovateľov VHP podniku možno považovať za vysoký. Preto sa ukazuje účelné vykonávací hospodársky plán maximálne zjednotiť a za tým účelom uskutočniť selekciu ukazovateľov v tom smere, aby sa ich počet znížil, aby boli prehľadné, zrozumiteľné a plne reprezentatívne pre záväzné rozhodnutia, zamerané na optimalizáciu plánu s osobitným zreteľom na jeho ekonomickú efektívnosť.

Po takej úprave plánu by bolo možné, aby plán hospodárskeho strediska (stredisk) ŽV mal tie isté ukazovatele, aké má plán podniku. To znamená, že naturálne ukazovatele budú rozpísané podľa plánu podniku, vrátane kvalitatívnych ukazovateľov, a hodnotové ukazovatele v rozsahu výsledovky hospodárskeho strediska — aktuálne nákladové položky (napr. spotreba krmív v Kčs), výnosy až po zisk. Každé iné riešenie vedie k neporovnateľnosti údajov a tým sťažuje kontrolu a hodnotenie plnenia plánu.

Dôležitým krokom vo vnútropodnikovom plánovaní je vytypovanie ukazovateľov pre rozpis plánu ŽV na nákladové strediská. Skúsenosti viacerých JRD ukazujú, že nákladovým strediskám nie je potrebné direktívne rozpisovať veľký počet záväzných ukazovateľov. Tieto ukazovatele možno rozdeliť na obligatórne a fakultatívne. Obligatórne ukazovatele treba rozpísať na nákladové strediská vždy, a to bez ohľadu na štruktúru chozrasčotných útvarov. Obligatórne ukazovatele musia byť naturálne a hodnotové. Pre nákladové strediská navrhujeme plánovať tieto ukazovatele:

- a) naturálne: ukazovatele úžitkovosti, výrobné úlohy, dodávky živočíšnych výrobkov, spotreba jadrových krmív na jednotku produkcie,
- b) hodnotové: produkcia živočíšnej výroby, tržby za výrobky ŽV a zvieratá, náklady celkom, spotreba krmív, príp. spotreba energie.

Fakultatívne ukazovatele treba voliť podľa štruktúry chozrasčotných útvarov a faktorov, ktoré ich ovplyvňujú. Medzi tieto ukazovatele treba zaradiť len tie, ktoré v rozhodujúcej miere ovplyvňujú výsledky príslušného nákladového strediska (napr. kvalitu dodávaného mlieka, odstav prasiat, teliat a pod.).

Dalším problémom systému vnútropodnikového plánovania je hĺbka rozpisu plánu. Rozpis plánu len na nákladové strediská prípadne na ustajňovacie priestory nepodchyťáva iniciatívu a aktivitu pracovníkov ako najdôležitejšieho činiteľa každého výrobného procesu. Preto je potrebné rozpísať plán až na pracovné skupiny. Tento spôsob rozpisu plánu, aj keď je prácnejší, vylučuje anonymitu pri hodnotení plnenia plánu a umožňuje stimulovať plnenie plánu cestou hmotných a nehmotných stimulov (socialistické súťaženie, BSP, záväzky atď.), a ako analýza ukázala, má kladný vplyv na výsledky hospodárenia v ŽV.

Pracovným skupinám, diferencovane podľa jednotlivých kategórií zvierat, odporúčame plánovať tieto ukazovatele: napr. u dojnic dodávka mlieka na kus a deň v litroch, podiel akostných tried dodávaného mlieka, odchov teliat na 100 ks kráv $\varnothing$ ročného stavu, spotreba jadra na jednotku produkcie; u prasnic odstav prasiat na 1 prasnica v ks, normatív spotreby jadra na jednotku výrobku. Pritom je potrebné plnenie plánovaných úloh podporiť vhodnou formou hmotnej stimulácie, ako sú prémie a iné formy pobádacej zložky odmien.

Z hľadiska zabezpečenia plnenia plánovaných úloh chozrasčotných

útvarov je veľmi dôležité, aby pracovníci od prvých dní roka (štvrtročne, mesačne) poznali úlohy, ktoré im z plánu vyplývajú, a ako bude ich plnenie hmotne stimulované.

Pri rozmiestňovaní úloh plánu na chozrasčotné útvary treba dôsledne prihliadať na platné normy a normatívy, ktorých úlohou je zabezpečiť režim hospodárnosti v zaobchádzaní so základnými prostriedkami i s materiálom a dodržiavanie pracovnej a technologickej disciplíny. Normy a normatívy plnia funkciu inštrukčného, motivačného a hodnotiaceho kritéria na koncovke výroby a sú aj významným nástrojom plánovania. Vytvorenie čo najdokladnejšieho systému technicko-hospodárskych noriem tvorí základ pre reálne zostavenie vykonávacieho hospodárskeho plánu podniku.

Technicko-ekonomické normatívy pre živočíšnu výrobu treba diferencovať podľa hlavných faktorov, ktoré ich ovplyvňujú. Z hľadiska potrieb vnútropodnikového ekonomického riadenia živočíšnej výroby ich treba členiť predovšetkým podľa použitého systému technológie, prejavujúceho sa rôznou úrovňou substitúcie živej práce prácou zhmotnenou i podľa krmenia jednotlivých kategórií chovu dobytka a ošipaných. V chove hovädzieho dobytka sa musia rešpektovať prírodné podmienky prostredníctvom diferenciácie orientačných technicko-ekonomických normatívov potreby krmív pre nižšie a vyššie položené výrobné oblasti a rozdelenie systému krmenia na letné a zimné krmné obdobie.

Kontrola a hodnotenie plnenia plánu

Organickou súčasťou plánovania a završením celého plánovacieho procesu je systematická kontrola a hodnotenie plnenia úloh plánu. Pri kontrole treba uplatniť tieto hlavné zásady:

- Kontrolovať a hodnotiť každé hospodárske a nákladové stredisko a v ňom aj pracovné skupiny a jednotlivcov.

- Kontrolovať a hodnotiť ukazovatele, ktoré boli rozpísané na hospodárske strediská, nákladové strediská, pracovné skupiny i jednotlivcov.

- Pre každý stupeň chozrasčotnej štruktúry voliť vhodné časové termíny kontroly, napr. mlieko dekadne, dodávka mäsa mesačne.

- Použiť systém vertikálneho a horizontálneho prepojenia kontroly a hodnotenia. Na hodnotení nižšej organizačnej jednotky sa má zúčastniť aj vedúci nadriadenej organizačnej jednotky, ako aj vedúci spolupracujúcej organizačnej jednotky.

SÚHRN

Práca je zameraná na prieskum problematiky vnútropodnikového plánovania v poľnohospodárskych podnikoch v odvetví ŽV. V 29 JRD, uplatňujúcich odvetvový princíp organizácie a riadenia a hospodáriacich v podmienkach rozdielnej koncentrácie a špecializácie živočíšnej výroby, bola uskutočnená analýza: vnútropodnikového plánovania v odvetví živočíšnej výroby, koncentrácie a špecializácie ŽV, organizačnej a chozrasčotnej štruktúry, plánovania úloh chozrasčotným útvarom, hodnotových vzťahov, vyhodnotenie vplyvu rôznej hĺbky plánovania a špecializácie na výsledky hospodárenia ŽV. Na základe získaných poznatkov sme načrtli možnosti zdokonalenia vnútropodnikového plánovania v ŽV.

Došlo dňa 24. 2. 1982

JAROLÍMKOVÁ E., Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

K niektorým otázkam prehľbenia vnútropodnikového plánovania v živočíšnej výrobe

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 10, s. 795—809. — 2 tab.

živočíšná výroba, úroveň podniku, řízení, plánování, vnitropodnikové řízení, vnitropodnikové plánování, analýza ekonomická, analýza vztahová, teoretické pojednání

V príspevku sme analyzovali úroveň vnútropodnikového plánovania a niektoré prvky vnútropodnikového riadenia, ako napr. organizačnú a riadiacu štruktúru, hodnotové vzťahy, a charakterizovali vplyv niektorých činiteľov (hlbka rozpisu vykonávacieho hospodárskeho plánu podniku na vnútropodnikové útvary, stupeň špecializácie živočíšnej výroby) na výsledky hospodárenia. V záverečnej časti odporúčame možnosti zdokonalenia vnútropodnikového plánovania v živočíšnej výrobe.

ЯРОЛИМКОВА Э., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности, Тренчинска 55, 824 80 Братислава

K некоторым вопросам углубления внутрихозяйственного планирования в животноводстве

Zeměd. Ekon., 28, 1982, № 10, с. 795—809. — 2 табл.

животноводство, уровень предприятия, управление, планирование, внутрихозяйственные управление и планирование, экономический анализ, анализ соотношений, теоретическая трактовка

V статье анализируется уровень внутрихозяйственного планирования и некоторые аспекты управления: структура организации и управления, стоимостные отношения; характеризуется влияние некоторых факторов (глубина расписания исполнительного плана хозяйства по внутрихозяйственным формированиям, степень специализации животноводства) на результаты работы. В заключительном разделе рекомендуются возможности улучшения внутрихозяйственного планирования в животноводстве.

JAROLÍMKOVÁ E., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Trenčianská 55, 824 80 Bratislava

Problems of the Improvement of Enterprise Planning in Animal Production

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 10, pp. 795—809. — 2 tabs

animal production, enterprise level, management, planning, enterprise management, enterprise planning, economic analysis, relation analysis; theoretical treatise

The quality of internal planning in agricultural enterprises and some elements of enterprise management such as, for instance, the organizational and management structure, value relationships and the like are analyzed, and the influence is characterized of some factors (degree of detailed specification of the economic plan for internal enterprise units, degree of specialization in animal production) upon the results of farming. The possibilities of the improvement of internal enterprise planning in animal production are suggested in the conclusion.

JAROLÍMKOVÁ, E., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Nahrungsmittelwirtschaft, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Zu einigen Fragen der Vertiefung der innerbetrieblichen Planung in der Tierproduktion

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 10, S. 795—809. — 2 Tab.

Tierproduktion, Niveau des Betriebes, Leitung, Planung, innerbetriebliche Leitung, innerbetriebliche Planung, ökonomische Analyse, Verhältnisanalyse, theoretische Abhandlung

Im Beitrag wurden das Niveau der innerbetrieblichen Planung und einige Bestandteile der innerbetrieblichen Leitung, wie zum Beispiel die Organisations- und Leitungsstrukturen die Wertebeziehungen analysiert und der Einfluß einiger Faktoren (Tiefe der Aufgliederung des ausübenden Wirtschaftsplanes in die innerbetrieblichen Abschnitte, Stufe der Spezialisierung der Tierproduktion) auf die wirtschaftlichen Ergebnisse charakterisiert. Am Ende werden Möglichkeiten der Vervollkommenung der innerbetrieblichen Planung in der Tierproduktion empfohlen.

Adresa autorky:

Ing. Emília Jarolímková, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Vládní opatření v soustavě ekonomických nástrojů v zemědělství ukládá mj.: „...Připravit návrh nového jednotného pojištění hospodářských zvířat, které zahrne krytí rizik jak zákonného, tak i smluvního pojištění. V sazbách pojistného uvažovat pouze s minimálním ziskem a krytím nákladů pojištění. V jeho rámci aktivně uplatnit princip bonusů. Opatření realizovat k 1. 1. 1983.“ Tento článek seznamuje se závěry vědeckovýzkumného úkolu z oblasti pojištění socialistických organizací, který byl dokončen na katedře financí a úvěru Vysoké školy ekonomické v Praze v roce 1980. Jak bude zřejmé z dalšího textu, jsou záměry naší státní politiky na úseku pojištění hospodářských zvířat v souladu s poznatky pojistné teorie.

RIZIKA A DRUHY POJIŠTĚNÍ

Pojistné zabezpečení zvířat se vyskytovalo již v prvních vývojových etapách pojištění, v epoše předkapitalistického pojištění. Na bázi vzájemnostního pojištění vznikla celá řada místních spolků, zabývajících se pojištěním zvířat. Pojišťovací spolky mají dodnes značný význam v kapitalistickém pojištnictví — pokud jde o pojištění zvířat. Zvláště díky podstatné úloze subjektivní stránky rizika v chovu zvířat je toto pojistné odvětví velmi málo atraktivní pro kapitalistické pojišťovací velkopodniky. V řadě kapitalistických států je dodnes pojištění zvířat velmi málo rozvíjeno; nízká pojistěnost byla i v buržoazním Československu. V některých kapitalistických zemích se z dob přechodu ke kapitalismu zachovaly státní pojišťovny, provozující povinné pojištění pro případ nebezpečných nákaz, v NSR stát na toto pojištění dokonce přispívá. Soudobé kapitalistické pojištění zvířat je rozdrobeno na velké množství druhů pojištění — podle rizik, druhů zvířat apod. Pojišťují se nejrozumnější rizika, vč. rizika odcizení a dopravy. Jako novinka bylo začátkem 70. let v NSR zavedeno pojištění výpadku produkce (šomázní pojištění)¹⁾ následkem některých nákaz. Šomázní pojištění zvířat existuje ve Velké Británii. Pojistné plnění bývá v pojištění zvířat zpravidla ve výši 80 % pojistné hodnoty; tím se sleduje zejména omezení vysokého dopadu subjektivní stránky rizika v pojištění zvířat. V pojištění zvířat převažuje pojištění hospodářských zvířat, značnou váhu však má i pojištění závodních koní (zvláště ve Velké Británii), existují i pojistky na zvířata v zoologických zahradách a cirkusech.

¹⁾ Šomázní rizika jsou rizika přerušení provozu organizace a tím i následných škod např. z výpadku výroby.

V socialistických zemích je význam pojištění zvířat podstatně větší, rozdíly v podílu pojištění zvířat na pojištění zemědělských organizací jako celku jsou přitom podstatnou měrou ovlivněny rozsahem krytých rizik. Již samotný přechod k socialistické živočišné velkovýrobě znamenal podstatné změny v pojištění hospodářských zvířat. Týkaly se téměř všech jeho konstrukčních prvků. Změnila se pojišťovaná rizika, zredukovaly a přestavěly se druhy pojištění, výrazně se zvedla pojištěnost, těžiště se ve většině zemí přesunulo do povinného pojištění, změnilo se oceňování a výpočet pojistného apod.

Pojištění zvířat si zachovává status samostatného pojistného odvětví, přestože v některých socialistických zemích (SSSR, MLR, NDR) bývá v příslušném rozsahu zařazováno do komplexního povinného (SSSR, NDR) či dobrovolného (MLR) pojištění zemědělských organizací. I v tomto „širším“ rámci zůstávají fakticky v platnosti samostatné pojistné podmínky. To platí i o ČSSR, kde je ze zákona povinné pojištění socialistických zemědělských organizací rozčleněno z právního hlediska na živelní pojištění, pojištění hospodářských zvířat a pojištění úrody, přičemž toto „živelní pojištění“ se vztahuje i na zvířata a „pojištění hospodářských zvířat“ naopak nekryje živelní rizika. Z ekonomického hlediska je toto členění neodůvodněné, což se fakticky respektuje i ve 2. a 3. části příslušné vyhlášky ministerstva financí, neboť tam se pojištění zvířat uvažuje jako jednotlivý celek, zahrnující i živelní rizika.

Pojištění zvířat je samostatným, objektivě zaměřeným odvětvím pojištění socialistických organizací. Kryje nebo může krýt uhynutí, utracení nebo nutnou porážku zvířat, k nimž došlo realizací živelního rizika nebo rizika nemoci a úrazu (v nejširším pojetí, jež zahrnuje i operaci, porod, potrat apod.). Dále může krýt šomázní rizika. Pokud jde o živelní rizika, o nezbytnosti jejich všeobecného pojistného zabezpečení nebylo v socialistických zemích nikdy pochyb — každý existující systém pojištění zemědělských socialistických organizací tato rizika zahrnoval. Pokud jde o rizika nemoci a úrazu, je problém daleko složitější. V období výstavby základů socialismu měla tato rizika poměrně velký význam v ekonomice tehdejších zemědělských družstev a proto se v socialistických zemích urychleně zařazovala do pojistné ochrany v rámci povinného pojištění.

Dnešní situace v socialistických zemích je v tomto směru diferencovaná. V Bulharsku a Rumunsku jsou rizika nemoci a úrazu zahrnuta v povinném pojištění a v RSR rovněž i v dobrovolném pojištění, které hraje úlohu připojištění na vyšší procento z pojistné hodnoty zvířat. V ostatních socialistických zemích byla tato rizika zcela nebo zčásti vyloučena z povinného pojištění. V SSSR zahrnuje povinné pojištění (vedle živelních rizik) obecně jen riziko nakažlivé nemoci, jen u plemenných zvířat i ostatní nemoci a úrazy. V mongolském, rovněž výhradně povinném pojištění zvířat, jsou zahrnuty jen nákazy. V NDR se povinné pojištění vztahuje pouze na hromadné škody způsobené nepředvídanými událostmi. V Maďarsku a Jugoslávii je pojištění zvířat výhradně dobrovolné, s možností relativně širokého výběru pojištěných rizik ze strany socialistických organizací. V Československu bylo celé riziko nemoci a úrazu vyloučeno z povinného pojištění od roku 1967, kdy byly do pojištění začleněny i státní statky. Ke změně došlo pak od roku 1976 — do povinného pojištění bylo včleněno riziko nákazy nebo jiného hromadného onemocnění či otravy, dále riziko zasažení elektrickým proudem nebo přerušení jeho dodávky a rizika

poškození při veterinárních a sanitárních úkonech. Projevila se tedy významná tendence zúžit pojistnou ochranu u zvířat především na nákazy (vedle živelních rizik).

Povinné pojištění zvířat v ČSSR je doplněno dobrovolným pojištěním ostatních rizik nemoci a úrazu. „Pojištění pro případ škod na jednotlivých hospodářských zvířatech“ se v současné době vztahuje (s možností volby) na soubory krav, plemenných prasat, plemenných ovcí a koní (nechovaných ke speciálním účelům) a sjednává se pro případ uhynutí, utracení nebo nutné porážky z důvodu nemoci, poranění, operace, porodu nebo potratu. Vedle toho existuje v ČSSR „pojištění hospodářských zvířat chovaných ke speciálním účelům“, jež se vztahuje na býky, kance, berany a koně (vč. koní závodních a plemenných klisen), přičemž tato zvířata se individuálně oceňují pojistnou částkou. Dalším druhem pojištění zvířat je krátkodobé pojištění plemenných jalovic, krav, prasat a ovcí nakoupených prostřednictvím Státních plemenářských podniků do užitkových chovů; toto pojištění kryje i riziko trvalé neplodnosti zvířat. V letech 1973—1975 existovalo v ČSSR i tzv. experimentální pojištění velkochovů prasat, které se vztahovalo i na prasata na žír a užitkové prasnice. Od roku 1973 se u nás provozuje, dnes již ojediněle, obdobné pojištění telat (skotu na žír). Analogické pojištění mladého dobytka a dobytka na výkrm existuje v Maďarsku.

POJIŠTĚNÍ JAKO NÁSTROJ ŘÍZENÍ

Základní přístup k pojištění zvířat v dalším období rozvoje soustavy plánovitého řízení musí vycházet z dosaženého stupně koncentrace živočišné velkovýroby. Za optimální pojištění zvířat nelze považovat stav, kdy by byly pojištěním kryty všechny škody na zvířatech. Pojistná teorie důsledně vychází z úlohy jednotlivých nahodilých událostí v ekonomice dnešních zemědělských velkopodniků; přitom se snaží v maximální míře respektovat hmotnou zainteresovanost podniků na zemědělské výrobě a předcházet škodám na socialistickém majetku. Rozsah a počet škod, ke kterým dochází v pojištění zvířat, ilustrujeme v tab. I.

Četnost škod je poměrně velká a přitom jednoznačně převažují škody bagatelního rozsahu. K ekonomicky významným škodám však dochází, a to nejen realizací živelních rizik. Např. v jediném zemědělském podniku na okrese Strakonice došlo během sedmi po sobě jdoucích let k sedmi škodám v intervalu 100—500 tis. Kčs (tab. II). Charakteristické však je, že téměř všechny škody mají zanedbatelný význam. K tomu lze uvést ještě jeden příklad, tentokrát jde o údaje za všechny zemědělské organizace okresu Mladá Boleslav z roku 1976. V pojištění skotu došlo celkem ke 3445 plněním, přičemž nejvyšší škoda byla nižší než 23 000 Kčs; v pojištění prasat bylo 1663 pojistných událostí s maximální škodou pod 12 000 Kčs (Suchardová 1978). Ke škodám ekonomicky významným dochází převážně z titulu živelních rizik a rizika nákazy.

Škody na jednotlivých hospodářských zvířatech následkem ostatních nemocí a úrazů mají v dnešních typických zemědělských podnicích a velkovýkrmnách charakter provozních škod, které se v zásadě pravidelně opakují a nemají dopad na ekonomiku zemědělských organizací. To se nevztahuje pouze na výjimečná zvířata, např. závodní koně a špičkové

I. Škodní tabulka za pojištění hospodářských zvířat zemědělských organizací na okrese Opava v letech 1971—1976

Interval (Kčs)	Počet plnění	Průměrné plnění (Kčs)
do 1 000	403	514
1 001 — 2 000	332	1 477
2 001 — 3 000	303	2 503
3 001 — 4 000	209	3 464
4 001 — 5 000	224	4 528
5 001 — 6 000	197	5 514
6 001 — 7 000	170	6 459
7 001 — 8 000	141	7 418
8 001 — 9 000	107	8 555
9 001 — 10 000	99	9 411
10 001 — 11 000	93	10 533
11 001 — 12 000	94	11 524
12 001 — 13 000	63	12 498
13 001 — 14 000	37	13 396
14 001 — 15 000	22	14 378
15 001 — 20 000	43	17 074
20 001 — 25 000	20	22 564
25 001 — 30 000	26	26 932
30 001 a více	24	50 231

Pramen: J. Tržilová: Úloha pojištění v ekonomice zemědělských organizací na okrese Opava v letech 1971—1976. Diplomní práce. Praha, VŠE 1978

II. Škodní tabulka za dobrovolné pojištění hospodářských zvířat JZD Škvořetice v letech 1969—1975

Interval (Kčs)	Počet plnění	Průměrné riziko (Kčs)
do 1 000	12	502
1 001 — 2 000	21	1 514
2 001 — 3 000	16	2 447
3 001 — 4 000	19	3 563
4 001 — 5 000	12	4 521
5 001 — 6 000	14	5 586
6 001 — 7 000	14	6 492
7 001 — 8 000	11	7 606
8 001 — 9 000	9	8 371
9 001 — 10 000	6	9 354
10 001 — 20 000	31	12 486
20 001 — 30 000	4	26 806
30 001 — 100 000	6	48 215
100 001 — 500 000	7	212 600

Pramen: E. Lenská: Úloha pojištění v ekonomice zemědělských podniků na okrese Strakonice v letech 1969—1975. Diplomní práce. Praha, VŠE 1977, s. 35

plemeníky. U těchto zvířat jsou zpravidla ekonomicky významné i úrazy a neinfekční nemoci.

Povinné pojištění zvířat se má týkat převážně pouze živelních rizik a rizika nákazy. Při formulaci živelních rizik v po-

jistných podmínkách je přitom nutno respektovat zvláštnosti pojištění zvířat, aby byly kryty všechny zásadní nahodilé události. V ČSSR není zatím kryto riziko udušení nebo umačkání zvířat v důsledku paniky vyvolané hlukem nebo otřesy při živelní pohromě anebo riziko zabíjení vlakem. Z tohoto titulu byl např. finančně poškozen nár. podnik Drůbežnictví Xaverov, když při přeletu letadla došlo u drůbeže ke stressové situaci a k následujícímu umačkání velkého počtu kuřat (Golková 1979). Obecně je proto vhodnější formulovat pojistné krytí jako zabezpečení pro případ hromadných škod na zvířatech — jako je tomu v NDR.

Prostor pro dobrovolné pojištění zvířat zemědělských socialistických organizací v podmínkách rozvinuté socialistické společnosti je minimální — z hlediska pojistné teorie. Pojištění zvířat je typickým a významným odvětvím pojištění socialistických organizací v zemědělství, a proto by všechna ekonomicky důležitá pojistitelná rizika měla být zahrnuta v povinném pojištění. To se vztahuje i na speciální zvířata chovaná zemědělskými podniky — i pokud jde o rizika nenakažlivé nemoci a úrazu. (Pojištění těchto zvířat přitom může zůstat samostatným druhem pojištění.) Dobrovolným pojištěním zvířat socialistických organizací v resortu zemědělství a výživy může být jen experimentální pojištění. Jinak přichází v úvahu dobrovolné pojištění zvířat socialistických organizací jen v nezemědělských resortech; volba mezi povinným a dobrovolným pojištěním je zde převážně otázkou resortní pojistné politiky. (V ČSR existuje dnes pro organizace tohoto druhu tzv. smluvní pojištění v rozsahu zákonného pojištění zvířat, resp. přesněji „pojištění pro případ hromadných škod na hospodářských zvířatech chovaných organizací, na kterou se nevztahuje zákonné pojištění podle vyhlášky č. 161/1975 Sb.“).

Přesun rizika nákazy do povinného pojištění zemědělských socialistických organizací od roku 1976 znamenal významnou změnu ve struktuře pojištění zvířat v ČSSR. Pokud jde o přijaté pojistné, začalo převažovat povinné pojištění; v ČSR v roce 1980 činil jeho podíl 63 %. Ve vyplacených náhradách však výrazně i nadále převažuje dobrovolné pojištění; v roce 1980 činil podíl povinného pojištění 16 %. Z početního hlediska je podstatný rozdíl v uvedených procentech způsoben zcela odlišným škodním průběhem: povinné pojištění mělo v roce 1980 škodní průběh 18 %, zatímco dobrovolné pojištění 162 %. Komentovat škodní procenta u povinného pojištění zvířat je do jisté míry problematické, neboť toto pojištění kryje hromadné škody, jež se ve velkém rozsahu od poslední přestavby pojištění zvířat nevyskytly; s rizikem jejich kumulace je nutno počítat, nehledě již na to, že škodní průběh na Slovensku je vyšší.

Naproti tomu vysoká škodní procenta u dobrovolného pojištění zvířat jsou projevem nutnosti zásadní přestavby tohoto pojištění. Příčina ztrátovosti není v nízkých sazbách pojistného. Nemalá část zemědělských podniků využívá pojištění pro případ škod na jednotlivých hospodářských zvířatech k vylepšení své finanční situace. Výrazem těchto tendencí je i to, že podniky plánují příjem z pojistného plnění od státní pojišťovny. Neoficiálně se v tomto směru setkáme často se silně zjednodušeným názorem, že organizace buď zvířata odchová, nebo jim škodu zaplatí pojišťovna.

V praxi proti tendencím zneužívání pojištění zvířat působí přímé řízení rozvoje živočišné výroby v rámci resortu zemědělství. Bez vlivu zde není ani silně intenzivní zábranná činnost pojišťoven — právě na úseku chovu

zvířat; přisuzují jí poměrně velký význam i v dnešní době dokončování přechodu k průmyslovým metodám živočišné velkovýroby.

I přes tyto okolnosti nelze považovat pojištění pro případ škod na jednotlivých hospodářských zvířatech za perspektivní — až na výjimky, které jsou uvedeny a které je účelné v zemědělském resortu zahrnout do povinného pojištění. Ve shodě s praxí SSSR, NDR, Mongolska a Bulharska je vhodné a potřebné se omezit na povinné pojištění zvířat zemědělských socialistických organizací. Ústup od pojišťování úrazů a neinfekčních nemocí zvířat neznamena odchylku od zásady všeobecnosti socialistického pojištění, neboť tato rizika se vylučují z pojistné ochrany primárně ne jako rizika, ale proto, že jejich realizaci dnes vznikají jen drobné, provozní škody. Při odpovídající franšíze by jejich pojistné krytí bylo pouhou formalitou.

Požadovaný přesun v pojištění zvířat lze charakterizovat též jako definitivní přechod od pojištění jednotlivých zvířat k pojištění velkochovů zvířat. Obdobně jako se (ani dnes) nepojišťují jednotlivé kusy drůbeže, je třeba ustoupit od zásadní orientace na pojištění jednotlivých kusů skotu, prasat, ovcí apod. a těžiště pojištění zvířat položit na rizika hromadného charakteru.

Jedním ze základních otevřených problémů pojištění zvířat je vhodnost krytí šomážních rizik — v podobě tzv. pojištění živočišné výroby. V pojištění živočišné produkce by byly uhrazovány ztráty např. na mase, mléku, vlně apod. V praxi toto pojištění bylo realizováno jen v malém rozsahu, ze socialistických zemí se s ním setkáváme v Maďarsku, kde se v rámci pojištění prasat specializovaných farem hradí ztráty v roční produkci masa. V NDR od roku 1981 je v povinném pojištění zvířat zahrnuto též riziko ztrát na produkci při přemístění chovu. Riziko přerušení dodávky elektrické energie v čs. povinném pojištění zvířat je sice šomážním rizikem, vlastní následné škody však nejsou zahrnuty do pojištění. Stejný charakter mělo původně i čs. pojištění vajec v elektrických lhních — pojišťovna hradila pouze cenu násadových vajec; teprve po rekonstrukci tohoto pojištění od roku 1967 jsou hrazeny i náklady za dobu lhnutí (a škody na jednodenní drůbeži), což je typické pro šomážní pojištění.

V pojistné teorii je pojištění živočišné výroby zpravidla označováno za vzdálenou perspektivu. „V perspektivě je uskutečnění tohoto pojištění plně možné, ale v dnešních podmínkách je praktické použití značně obtížné z následujících důvodů. Výroba různých druhů živočišných produktů závisí na mnoha faktorech a především na organizaci výrobního procesu, zajištění krmivy, udržování zvířat atd. V těchto podmínkách je prakticky ztěžka uskutečnitelné určit výši ztráty vzniklé v důsledku snížení produkce vlivem živelních událostí, přírodních jevů atd.“ (Motylev 1972). Na druhé straně byly u nás publikovány návrhy na konkrétní podobu pojištění živočišné výroby, avšak pojistné technicky nepodložené a v praxi neověřené.

Konkrétní úvahy o možnostech realizace pojištění živočišné výroby musí navazovat na soustavu plánovitého řízení zemědělství a v rámci toho především na šomážní rizika v živočišné výrobě. Dopad těchto rizik na živočišnou výrobu je přitom výrazně diferencován podle jednotlivých druhů hospodářských zvířat a podle jejich kvality z hlediska reprodukčního procesu. K relativně nízkým následným škodám dochází ve výkrmu prasat vzhledem k tomu, že u prasat je rychlejší obrát stáda. U menších

škod^{*} představují nepřímé ztráty jen asi sedminu přímých ztrát (Bukovská 1971) a jsou do značné míry únosné pro podnik. Při likvidaci celého užitkového chovu prasat vznikne určitou dobu vakuum ve výrobě, které se však dá v čs. praxi v některých případech vyplnit náhradní výrobou (Suchardová 1978). Ztráty ve výrobě se zde v plném rozsahu nahradí během jednoho roku.

U plemenných prasat trvá 3—4 roky, než se odstraní chovatelská ztráta, což znamená i vyšší nepřímé ztráty. U škod na užitkových kravách trvá 3—4 roky, než se zvířata dostanou na plnou užitkovost, při jejich nahrazení telaty se toto období prodlužuje asi o dva roky. U plemenného chovu skotu trvá 10—20 let, než se dostane na chovatelskou úroveň před vznikem rozsáhlé přímé škody. Z těchto skutečností musí vycházet konkrétní úvahy o realizaci šomážního pojištění zvířat, přesněji řečeno šomážního pojištění jednotlivých kvalitativních druhů zvířat.

Vzhledem k tomu, že rozsah nepřímých škod na živočišné výrobě jednotlivých druhů zvířat je relativně dobře odhadnutelný, lze považovat šomážní rizika v chovu zvířat za pojistitelná již pro nastávající období. Přitom je možno vyzkoušet jednak konstrukci maďarského pojištění produkce prasat, jež spočívá v zabezpečení průměrné produkce předešlých dvou let (ve výši 90 %), anebo lze vycházet z pojistného krytí normovaných ztrát ve výrobě s bezprostřední vazbou na rozsah přímých škod na zvířatech. Smyslem této druhé konstrukce by bylo vyloučit z pojistné ochrany případné nedostatky v obnově živočišné výroby, „normování“ škod by přispělo i k důkladnějšímu poznání rizika (možných dopadů následných škod) a k preciznějším tarifům. Šomážní pojištění zvířat je nutno důkladně experimentálně ověřit, lze ho zavádět na dobrovolné bázi.

K výpadkům v živočišné výrobě dochází nejen v důsledku realizace živelního rizika a rizika nákazy u hospodářských zvířat v rámci příslušné organizace, ale i následkem neúrody — ať již je živočišná výroba příslušného podniku závislá na krmivech z vlastní výroby nebo z dodávek jiných tuzemských výrobců. Rozbory těchto rizik se zatím nedělaly v takovém rozsahu, aby bylo možno uvažovat o jejich pojišťování. Tato skutečnosti však nelze používat jako argumentu proti šomážnímu pojištění zvířat jako takovému; není nutné ani žádoucí realizovat toto pojištění ihned v jeho nejkomplexnější podobě.

V pojištění zvířat se v socialistických zemích většinou používá doplňkových forem pojištění — procentních spoluúčastí a integrálních franšíz²⁾. V SSSR se používá spoluúčasti ve výši 30 %, v Rumunsku a většinou též v Bulharsku v rozsahu nejméně 20 %. V NDR se u hromadných škod podílejí podniky na úhradě škody 20 % v kombinaci s integrální franšízou. Jako hromadná škoda se posuzuje ztráta přesahující 2 % celkové hodnoty chovu hospodářských zvířat a činící minimálně 10 000 M; škody přes 50 000 M jsou v každém případě hromadné škody. V ČSSR se od roku 1967 uplatňuje v povinném pojištění integrální franšíza 1000 Kčs.

Využívat franšíz v pojištění zvířat je nezbytné, aby se vyloučily z krytí drobné škody. Podstatná koncentrace zemědělské výroby, k níž došlo v ČSSR v sedmdesátých letech, znamenala výrazný posun v rozhraničení drobných a ekonomicky významných škod z hlediska hospo-

²⁾ Integrální franšíza je částka, do jejíž výše pojišťovna neuhrazuje škody; je-li škoda vyšší, poskytne se plnění ve výši plné škody.

daření zemědělských organizací. To umožňuje podstatně zvýšit franšizu v pojištění zvířat (příkladem je praxe NDR). Procentní spoluúčast organizací na úhradě škody není dnes v socialistických zemích nezbytná, zvláště pokud není využíváno šomážního pojištění zvířat. Plná úhrada pojistných potřeb — s výhradou drobných škod — nemůže negativně stimulovat zemědělské podniky v péči o zvířata při stále narůstajícím významu následných škod do pojištění nezahrnutých. Pokud se bude zavádět šomážní pojištění zvířat a bude pocíťována potřeba využít spoluúčasti organizace na úhradě škod, pak bude vhodnější to učinit výlučně u tohoto šomážního pojištění, nikoliv v konstrukci pojištění přímých škod na zvířatech.

POJISTNÁ TECHNIKA

V Československu došlo od roku 1970 ke zjednodušení pojistné techniky v povinném pojištění zvířat. Sazebník pojistného má dnes pouze tři položky (prasata — 1,9 %, drůbež — 1,8 %, ostatní — 1,6 %), přičemž základem pro výpočet pojistného je plánovaná hrubá živočišná produkce. (Od roku 1976 došlo k modifikaci — k této produkci se připočítává hodnota plemeníků chovaných k odběru semene.) V dobrovolném pojištění, jakož i v celém pojištění zvířat v ostatních socialistických zemích se i nadále vychází z hodnoty zvířat.

Zjednodušená pojistná technika v čs. povinném pojištění zvířat nemůže respektovat diferenciaci v rozsahu, četnosti a intenzitě výskytu pojištěných rizik u jednotlivých druhů a kategorií zvířat. „Rizikovost je diferencovaná také podle koncentrace zvířat, technologie výroby, forem kooperace, u vybraných druhů a kategorií zvířat dle územních oblastí aj. (Zábranská 1979). Problém je však již v tom, že tuto objektivní stránku rizika je obtížné odhadnout v tak velkém rozsahu — v povinném pojištění, které kryje škody hromadného charakteru. Vývoj rizikovosti je příliš velký, než aby bylo možno vycházet v konstrukci tarifu z extrapolace škodního vývoje v uplynulých letech. Je nutno počítat i s rizikem kumulace nákazových onemocnění. Dalším podstatným prvkem je stále značně významná subjektivní stránka rizika v chovu zvířat, tu nelze vůbec zohlednit v tarifu. Proto je i pro další období opodstatněné zjednodušení pojistné techniky v dnešní čs. podobě, i nadále je racionální vycházet z plánované hrubé živočišné produkce jako ze základu pro výpočet pojistného.

V Československu a Maďarsku se vyskytují v pojištění zvířat bonusy, vesměs u dobrovolného pojištění. Bonusy v povinném pojištění zvířat existují v Bulharsku. Bonifikační klauzule v ČSSR zní:

„Za příznivý průběh tohoto pojištění poskytne pojišťovna organizaci slevu z pojistného, a to ve výši:

- 70 %, nepřevýší-li plnění 10 % pojistného,
- 50 %, nepřevýší-li plnění 20 % pojistného,
- 30 %, nepřevýší-li plnění 30 % pojistného,
- 20 %, nepřevýší-li plnění 40 % pojistného,
- 10 %, nepřevýší-li plnění 50 % pojistného.

Podkladem pro určení slevy je pojistné zaplacené organizací za uplynulý rok tohoto pojištění a celkové plnění, na které z něho organizaci vzniklo právo z pojistných událostí, k nimž došlo za stejný rok. Sleva se poskytne

z pojistného na následující rok tohoto pojištění. Dojde-li k jeho zrušení ze strany organizace, právo na slevu zaniká.“

Bonusy v čs. pojištění zvířat se svým pojetím podstatně liší od bonusů v pojištění nezemědělských hospodářských organizací i od obecně teoretické koncepce bonusů v pojištění socialistických organizací. Bonusy v dnešním čs. pojištění zvířat, nemohou korigovat celkovou úroveň tarifu, neboť škodní průběh dobrovolného pojištění zvířat je značně nepříznivý. Nemohou ani sloužit k následné individualizaci pojistného, protože jsou vázány na škodní průběh vždy pouze jediného, předchozího roku.

Smysl bonusů je pouze v podpoře pojištěnosti — ve vztahu k těm organizacím, které se neorientují na dobrovolné pojištění jako na nástroj zlepšení finančních výsledků živočišné výroby. Tomu odpovídá i konstrukce bonifikační škály, jež zajišťuje podnikům s nízkým škodním průběhem zvýšení celkových výplat pojišťovny na úroveň až 80 %, což odpovídá výši plánovaného škodního procenta. Při přestavbě pojištění zvířat v určeném směru by toto speciální motivační působení bonusů odpadlo.

Bonusů je však třeba využívat k následné individualizaci pojistného v obecném pojetí, které staví na obtížnosti vědecky podložené konstrukce tarifu pojištění. Realizovat tuto úlohu bonusů znamená určovat jejich výši podle poměru vyplacených pojistných plnění a zaplaceného pojistného za delší (pětileté) období, a to pokud možno za všechna pojistná odvětví, nejen za pojištění zvířat. Bonusy by přitom měly působit aktivně na celkovou úroveň tarifů pojistného a respektovat dílčí výkyvy ve škodním průběhu jako normální jev. Prakticky to znamená volit progresivní konstrukci bonusů; příkladem takové konstrukce je vzorec závislosti výše bonusu B na výši škodního průběhu $\dot{S}$:

$$B = B_1 + B_2$$

kde: $B_1 = 60 \% - \dot{S}$ pro $\dot{S}$ menší než 60 %
 $B_2 = 40 \% - \dot{S}$ pro $\dot{S}$ menší než 40 %

Při škodním průběhu přes 60 % se bonus neposkytne, při škodním průběhu pod 40 % roste výše bonusu rychleji než klesá škodní průběh (dlouhodobě extrémně nízký škodní průběh pojištění je nežádoucí — za celý stát). Pokud by zemědělský podnik nedostal během předchozích pěti let žádné pojistné plnění (v souhrnu za všechna pojištění), pak není nesprávné ani přiznání bonusu ve výši zaplaceného pojistného.

Požadavek minimální ziskovosti pojištění zvířat není žádnou preferencí pojištění před jinými ekonomickými nástroji. Jde o obecný závěr pojistné teorie, vycházející ze soudobé marxisticko-leninské cenové teorie a ze specifika pojišťovnictví, které využívá velmi malého (minimálního) objemu základních a oběžných prostředků. Průměrný zisk, vypočtený podle hodnoty těchto prostředků, představuje ve vztahu k pojistnému méně než 0,5 %. Zásadu minimální ziskovosti v tomto pojetí je třeba realizovat nejen v rámci pojištění hospodářských zvířat, ale v celém vnitrostátním pojištění socialistických organizací.

ZÁVĚR

V návaznosti na zdokonalování soustavy plánovitého řízení čs. zemědělství a získané zkušenosti v ČSSR a v dalších socialistických zemích je potřebné přizpůsobit pojištění hospodářských zvířat potřebám rozvoje

živočišné velkovýroby. To vyžaduje upravit obsah dnešního povinného (zákonného) pojištění tak, aby krylo všechny přímé škody hromadného charakteru. Prostor pro dobrovolné (smluvní) pojištění se v současných podmínkách hospodaření zemědělských organizací výrazně zužuje — této formy pojištění lze v dalším období využívat efektivně, v souladu s celospolečenskou potřebou snížit počet ztrát na jednotlivých hospodářských zvířatech, jen k experimentálnímu ověřování nových druhů pojištění zabezpečení zvířat a event. i pro pojištnou ochranu zvířat v nezemědělských resortech. Z hlediska finančního hospodaření zemědělských podniků a hmotné zainteresovanosti jejich pracovníků není potřebné ani žádoucí pojišťovat úrazy a další drobné škody na jednotlivých hospodářských zvířatech; výjimkou jsou zde zvláště cenná zvířata. K dalšímu prohloubení pojištné ochrany zemědělských podniků je vhodné umožnit postupný rozvoj šomážího pojištění zvířat (pojištění živočišné výroby) na dobrovolné bázi.

V souladu s dalším rozvojem pojištění hospodářských zvířat jako ekonomického nástroje plánovitého řízení zemědělské velkovýroby je třeba dále rozvíjet i pojištnou techniku. Franchízy lze podstatně zvýšit a v kalkulaci pojištného je nezbytné v plném rozsahu realizovat zásadu minimální ziskovosti. Podstatně se v celém pojištění zemědělských socialistických organizací rozšiřuje prostor pro využívání bonusů, a to jako nástroje následné individualizace pojištného.

Literatura

- BUKOVSKÁ, V.: Pojištění prasat. [Diplomní práce.] Praha, VŠE 1979
 GOLKOVÁ, J.: Pojištění drůbeže. [Diplomní práce.] Praha, VŠE 1979
 LENSÁ, E.: Úloha pojištění v ekonomice zemědělských podniků na okrese Strakonice v letech 1969—1975. [Diplomní práce.] Praha, VŠE 1977
 MOTYLEV, L. A.: Gosudarstvennoje strachovanie v SSSR i problemy jeho razvitiya. Moskva, Finansy 1972
 SUCHARDOVÁ, M.: Pojištění živočišné velkovýroby. [Diplomní práce.] Praha, VŠE 1978
 TRŽILOVÁ, J.: Úloha pojištění v ekonomice zemědělských organizací na okrese Opava v letech 1971—1976. [Diplomní práce.] Praha, VŠE 1978
 VOSTATEK, J.: Pojištění zemědělských hospodářských organizací a jeho úloha při zdokonalování plánovitého řízení. [Výzkumný úkol.] Praha, VŠE 1980
 ZÁBRANSKÁ, A.: Úloha pojištění při řešení rizikovosti zemědělské výroby. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZV 1979

Došlo dne 22. 1. 1982

VOSTATEK J., Vysoká škola ekonomická, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Pojištění hospodářských zvířat — ekonomický nástroj rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 10, s. 811—821. — 2 tab., lit. 8

zemědělství, pojištění, pojištění zvířat, ekonomické nástroje, živočišná výroba, analýza ekonomická, riziko, bonus

Práce podává rozbor pojištění zvířat v ekonomice zemědělských velkopodniků. Uvádí vývojové tendence v pojišťovaných rizicích v socialistických zemích: zužování pojištného zabezpečení na ekonomicky významné přímé škody, úvahy o možnostech zavedení pojištění následných škod. V souladu s dalším rozvojem pojištění hospodářských zvířat je třeba dále rozvíjet pojištnou techniku. Rozšiřuje se prostor pro využívání bonusů jako nástroje následné individualizace pojištného.

ВОСТАТЕК Я., Экономический институт, нам. А. Запотоцкого 4, 130 67 Прага 3

Страхование животных — экономический рычаг развития социалистического крупного сельскохозяйственного производства

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 10, s. 811—821. — 2 табл., лит. 8

сельское хозяйство, страхование животных, экономические рычаги, животноводство, экономический анализ, риск, бонус

В работе рассматривается страхование животных в экономике крупных хозяйств. Приводятся тенденции страхования риска в социалистических странах: сужение страхования в экономически значимые непосредственные убытки; рассматриваются возможности страхования кооперативных убытков. В соответствии с развитием этой области необходимо развивать и технику страхования. Расширяются возможности применения бонуса как средства дополнительных платежей по страхованию.

VOSTATEK J., College of Economics, A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

The Insurance of Farm Animals: An Economic Tool for the Development of Large-Scale Socialist Agricultural Production

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 10, pp. 811—821. — 2 tabs, refs 8

agriculture, insurance, insurance of animals, economic tools, animal production, economic analysis, risk, bonus

Farm animal insurance and its role in the economy of large agricultural enterprises are analyzed. The developmental trends in insurance against risks in socialist countries include the concentration of insurance to economically important direct damages and consideration of the possibilities of introducing insurance against consequential damages. In accordance with further development of the insurance of farm animals, insurance techniques should be further improved. Scope is being expanded for the use of bonuses as a means of subsequent individualization of premiums.

VOSTATEK, J., Ökonomische Hochschule, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Tierversicherung — ökonomisches Instrument der Entwicklung der sozialistischen landwirtschaftlichen Großproduktion

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 10, S. 811—821. — 2 Tab., Lit. 8

Landwirtschaft, Versicherung, Tierversicherung, ökonomisches Instrument, Tierproduktion, ökonomische Analyse, Risiko, Bonus

Die Arbeit bietet eine Analyse der Tierversicherung in der Ökonomik landwirtschaftlicher Großbetriebe. Sie führt Entwicklungstendenzen in den versicherten Risiken in den landwirtschaftlichen Ländern an: Begrenzung der Versicherungsleistungen auf ökonomisch bedeutende direkte Schäden, Erwägungen über die Möglichkeiten der Einführung der Versicherung der folge Schäden. Im Einklang mit einer weiteren Entwicklung der Versicherung von Nutztieren muß man die Versicherungstechnik weiter entwickeln. Es wird der Raum für die Nutzung von Bonussen als Instrument der indirekten Individualisierung der Versicherungsbeiträge erweitert.

Adresa autora:

Doc. ing. Jaroslav Vostatek, CSc., Vysoká škola ekonomická, nám. A. Zápotockého 4, 130 67 Praha 3

Náročné úkoly, které společnost staví v dalším období před odvětví zemědělství a výživy, se promítají do požadavků na zdokonalení organizačních a řídicích systémů odvětví. Ve smyslu závěrů XVI. sjezdu KSČ lze požadavky na zdokonalení funkce řídicích systémů v zemědělsko-potravinářském komplexu (ZPoK) vyjádřit jako potřebu výraznějších zásahů do stylu, metod a forem řídicí práce, při současném zvýšení úrovně komplexnosti, integrity, provázanosti a zároveň pružnosti řídicích systémů. Uskutečnění požadavků znamená inovaci systémů řízení vyššího řádu, jejíž nedílnou součástí je podstatné zvýšení účinnosti automatizace v řízení ZPoK.

S přihlédnutím k dosaženému stavu budování automatizovaných systémů řízení (ASŘ) v odvětví a k zadaným cílům a úkolům na tomto úseku do roku 1985 je nutno rozpracovat a uplatňovat v 7. pětiletce tři stěžejní všeobecné principy zavádění automatizace do řízení ZPoK. Určujícím principem vzhledem k požadavkům na vlastnosti řídicích systémů je princip zásadní inovace přístupů k budování ASŘ. Na tento princip navazuje přesun orientace ve prospěch intenzifikačních faktorů rozvoje, spojený s úsilím o maximální účelnost a hospodárnost při využívání zdrojů v procesu budování ASŘ. V přímé návaznosti na inovační proces, jeho součástí a rozvedením, je celková účelná integrace ASŘ v ZPoK, jejímž prostřednictvím jsou uplatňovány zejména intenzifikační faktory rozvoje. Postupná a účelná integrace ASŘ je třetím stěžejním principem budování ASŘ v odvětví.

Vymezením integrace jako jednoho ze stěžejních principů dalšího rozvoje ASŘ v ZPoK, který má vztah zejména k požadavkům na komplexnost, ucelenost a provázanost systémů, vzniká potřeba jednotně pojaté interpretace tohoto principu a postupů jeho naplňování při budování ASŘ. Cílem příspěvku je pokusit se na dané úrovni poznání o souhrnné vymezení metodických základů integračního procesu při výstavbě ASŘ v ZPoK, charakterizovat tento proces a uvést možné postupy a nástroje integrace.

OBECNÁ PODSTATA INTEGRACE SPOLEČENSKO-EKONOMICKÝCH SYSTÉMŮ

Z všeobecného hlediska je integrace součástí zákona dialektiky: integrace je dialektickým protipólem diferenciací, přičemž diferenciací je nezbytnou podmínkou integrace. Procesy diferenciací a integrace probíhají

ve všech druzích systémů, biologickými počínaje a společensko-ekonomickými konče.

Na úrovni společensko-ekonomických systémů, ke kterým lze zařadit i ASŘ a které se vyznačují navíc rozlehlostí, komplexností a heterogeností složek, vykazují integrační procesy určité zvláštnosti. V těchto systémech se integrace uskutečňuje aktivním působením člověka jako součást a prostředek realizace stanovených cílů systémů. Integrační proces v těchto systémech obsahuje dvě navzájem se ovlivňující stránky: integrace má vždy nejprve podobu projektu a teprve praktickou lidskou činností se stává realitou. To znamená, že za součást integračních procesů je nutno považovat i tvorbu nástrojů integrace, stanovení forem a cest jejich uplatňování a vyhodnocování. Integrace ve společensko-ekonomických systémech může tedy probíhat jen jako uvědomělý a řízený proces.

S přihlédnutím k těmto zvláštnostem vymezujeme obecnou definici integrace ve společensko-ekonomických systémech jako cílevědomý proces spojování částí do jednoho celku, jehož vlastnosti jsou na kvalitativně vyšší úrovni než je souhrn vlastností integrovaných částí.

PODSTATA INTEGRACE AUTOMATIZOVANÝCH SYSTÉMŮ ŘÍZENÍ JAKO VÍCESTRUKTURNÍCH SYSTÉMŮ

Vycházíme-li z uvedené obecné definice integrace, je možno integraci ASŘ v ZPoK pojímat jako cílevědomý proces spojování složek ASŘ odvětví, včetně složek jeho podstatného okolí. Složky systému představují v stávajících podmínkách např. ASŘ organizací, komplexy projektů nebo jednotlivé podsystémy a projekty automatizace. Pokud se týká okolí ASŘ odvětví, jedná se o složky představované ASŘ vrcholových a průřezových orgánů národního hospodářství a ASŘ dodavatelsko-odběratelských organizací pro všechny fáze reprodukčního procesu ZPoK.

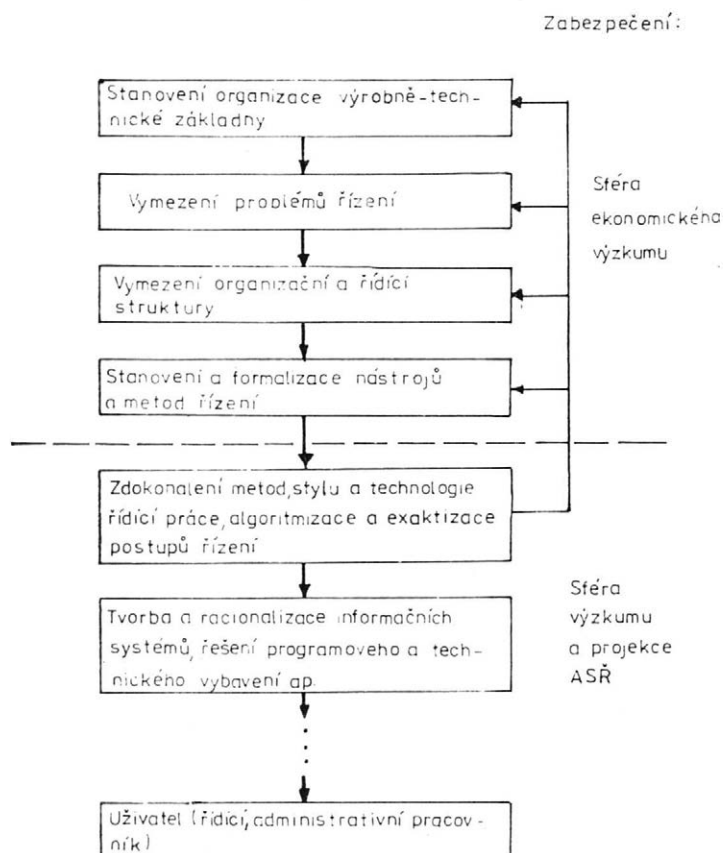
Uvedené vymezení integrace ASŘ, které je v dosavadní praxi akceptováno, však stále neumožňuje spolehlivě a s větší určitostí odpovědět na stěžejní otázky typu: co s čím a jak máme spojovat, s jakými prioritami, které části jsou pro celkový integrační proces rozhodující a určující apod. Intuitivně se pociťuje, že závažné problémy se skrývají ve vazbách mezi propojovanými částmi, které mají většinou syntetickou povahu a zahrnují více aspektů. Vzniká potřeba proniknout hlouběji do podstaty integračního procesu a zkoumat jeho vnitřní skladbu a technologii.

Jako prostředek k řešení těchto problémů se nabízí systémová koncepce vícestrukturality systému, která se rozvíjí jako rozvedení klasické teorie systémů, s cílem překlenout některé nejasnosti spojené s kategoriemi prvku, vlastnostmi prvku, struktury a vazbami ve složitých systémech. V rámci příspěvku nelze tuto systémovou koncepci podrobněji prezentovat¹⁾, proto soustředíme pozornost na důsledky koncepce při zkoumání podstaty integrace ASŘ v ZPoK.

V první řadě je nezbytné definovat a vymezit (identifikovat) ASŘ odvětví jako takový. Z funkčního hlediska definujeme ASŘ ZPoK jako systém řízení odvětví, založený na využívání progresivních metod vědeckého řízení a kybernetizace řízení, uplatňovaných pomocí prostředků

¹⁾ Podrobněji např. Vepřek (1975), Meszáros a Kruták (1979), Doucha aj. (1981)

výpočetní a jiné techniky. Z definice vyplývá, že vnitřní složení systému lze pojímat jako množinu (automatizovaných) řídicích činností a množinu vazeb mezi nimi, přičemž činnosti mohou být seskupeny do složek více řádů podle věcných oblastí řízeného reprodukčního procesu, resp. podle míry rozhodovací pravomoci (z čehož rovněž plyne, že ASŘ ZPoK je hierarchicky a horizontálně uspořádaná množina automatizovaných systémů řízení v odvětví). Dosud jsme abstrahovali od toho, zda ASŘ představuje objektivní realitu, která existuje, nebo objektivní realitu, která vzniká v procesu budování ASŘ. Postavení ASŘ v rozvoji a zdokonalování systémů řízení, jež dále upřesňuje identifikaci systému, je zřejmé ze schématu na obr. 1.

1. Postavení automatizace v rozvoji a zdokonalování systémů řízení v odvětví zemědělství a výživy

Koncepce vícestrukturality systému je založena na rozkladu složitého reálného systému na jednotlivé struktury (množiny prvků a vazeb mezi nimi), které jsou z vymezených hledisek homogenní. Rozklad systému na struktury se označuje jako proces odlišení struktur. S výsledkem rozkladu — strukturou — lze dále pracovat jako se samostatným systémem. Pro zkoumání podstaty integrace ASŘ je účelné aplikovat koncepci vícestrukturality tímto způsobem:

— ASŘ vymezujeme jako množinu (elementárních) řídicích činností; řídicí činnosti jsou prvky ASŘ, které jsou z všeobecného funkčního hlediska homogenní.

— Každá řídicí činnost se jeví jako množina svých vlastností; řídicí činnost jako prvek ASŘ zahrnuje aspekty metod a prostředků realizace činnosti (rozvinutím prostředků se ASŘ odlišuje od neautomatizovaného systému řízení).

— Mezi prvky ASŘ existují vícenásobné vazby různých typů (kvalit). Z hlediska sémantického se jedná o hmotně energetické, informační, funkční a relační vazby²⁾. Každému aspektu řídicí činnosti lze přiřadit určitý typ vazby; každou řídicí činnost můžeme dále rozložit na elementy, mezi kterými probíhají vazby právě jednoho typu.

— Množiny elementů, které se účastní právě jednoho typu vazby, vytvářejí struktury, resp. podle Vepřeka (1975) dílčí systémy ASŘ; tyto struktury jsou z hlediska typu probíhajících vazeb stejnorodé.

V souladu s uvedeným postupem odlišujeme v ASŘ odvětví pro naše potřeby následující struktury:

A — funkční struktura: množina úloh řízení, mezi kterými existují vazby funkčního typu. Úloha řízení vyjadřuje metodickou stránku řídicích činností, tj. metody řízení resp. metody zpracování informací. Metodou v rámci úlohy ASŘ rozumíme způsob uspořádání jednotlivých operací a úkonů řízení a jejich vzájemných vazeb, který vymezuje algoritmus rozhodování, resp. jiných částí cyklu řízení (např. evidence).

B — informační zabezpečení: množina údajů (a vyšších složek, např. datových základů) a vazeb mezi nimi, které jsou informačního typu.

C — technické zabezpečení: množina technických prostředků pro sběr, předzpracování, přenos, ukládání, zpracování a distribuci dat a množina vazeb mezi nimi, které jsou hmotně energetického typu.

D — kádrové zabezpečení: prvky představují pracovníci (či jednotky jejich kapacit) příslušných profesí při budování ASŘ; vazby mezi prvky jsou relačně energetického typu (ve smyslu energie pracovní síly).

E — programové zabezpečení: množina programových prostředků, která zahrnuje základní, standardní a aplikační softwarové vybavení, a množina vazeb mezi nimi, která je relačního typu.

F — matematické zabezpečení: množina ekonomicko-matematických a statistických metod a navazujících algoritmů, mezi kterými existují vazby relačního typu.

G — metodické zabezpečení: množina metodických materiálů pro rozvoj a usměrňování všech struktur ASŘ a množina relačních vazeb mezi nimi.

Z uvedených východisek odvozujeme podstatu integračního procesu ASŘ v ZPoK jako proces vytváření společné struktury (společných struktur) jednoho či více systémů v rámci ASŘ odvětví a jeho okolí; integrace ASŘ spočívá v integraci struktur, jejich prvků a vazeb, a může probíhat mezi rozdílnými strukturami jednoho systému nebo mezi stejnými strukturami dvou či více systémů.

²⁾ Meszáros (1982) rozlišuje tyto kategorie: interakce, vazby (hmotně energetické interakce) a relace (informačně sémiotické interakce). Vepřek (1975) uvažuje relační vazby jako vazby, které zprostředkovávají blíže nedefinovaný vztah mezi dvěma prvky, který nelze beze zbytku převést na žádný z typů vazeb uvedených v textu.

Odkrytím vnitřní skladby integračního procesu jsme se přiblížili k odpovědi na otázku, co s čím se v tomto procesu spojuje. Poznotek, že proces integrace je záležitostí struktur, nám již v této podobě pomáhá objasnit některé delší dobu známé problémy automatizace v ZPoK. Jde např. o skutečnost, že i dobře „technologicky“ fungující automatizované informační systémy nepřinášejí očekávaný efekt. Snadněji lze rovněž postihnout některé nevyváženosti při budování ASŘ a odkrýt problémy, které v zjednodušující interpretaci integrace zůstávají zahalené. Zde máme na mysli především problémy spojené s kategorií funkční struktury, o nichž bude pojednáno dále.

Z definice vlastností systému vyplývá, že integrace je i prostředkem pro zlepšení funkčních vlastností ASŘ. Lze dále odvodit velmi důležitý poznatek, že vlastnosti (kvalita) ASŘ jako celku jsou v přímém vztahu k vlastnostem jeho struktur (ve smyslu dílčích systémů) a úrovni jejich integrace.

Ze skutečnosti, že se integrace uskutečňuje propojováním struktur, plyne významné postavení vazeb mezi složkami ASŘ v procesu integrace³⁾. Zavádíme kategorii rozhraní (interface), kterou podle Veselého (1981) vymezujeme jako fiktivní řez na vazbě mezi integrovanými složkami ASŘ, který je určen seznamem integrovaných prvků, seznamem parametrů vazeb a hodnotami parametrů. Zavedením kategorie rozhraní se přibližujeme nejen k „technologickému postupu“ integrace, ale i k možnosti měřit úroveň integrace. Ta je dána např. stupněm souladu parametrů a hodnot rozhraní, která jsou předmětem dané integrace. Nejvyšší úroveň integrace představují regulární vazby, v kterých dochází k úplnému souladu parametrů a hodnot. Plně integrovaný systém, který obsahuje ve všech uvažovaných rozhraních regulární vazby, je jedním z nejdůležitějších atributů cílového stavu rozvoje ASŘ v ZPoK. Zároveň je nutno připustit, že stav úplné a rozumné se účelné integrace je v praktickém životě nedosažitelný. Úkolem je však zabezpečit, aby cílevědomé budování ASŘ v ZPoK se k tomuto stavu přibližovalo.

Integrace ASŘ v ZPoK zahrnuje na dané úrovni poznání velký, ale konečný počet rozhraní. Řešení integrace je založeno na využití analytických metod vymezování rozhraní, kde soulad parametrů a hodnot je v dané etapě rozvoje ASŘ neaktuálnější, reálně dosažitelný, přinášející reálný efekt, a je zároveň konzistentní s dlouhodobými cíli automatizace v odvětví. Pro každé vymezené rozhraní je nutno vyhodnotit stávající stav parametrů a hodnot, určit jejich cílový stav a stanovit konkrétní typ a formu postupu integrace. Současně je třeba určit integrátora, tj. strukturu či složku systému, která rozhodujícím způsobem stanovuje parametry a hodnoty v příslušném rozhraní.

V souvislosti s integrací se vyskytuje pojem kompatibility prvku. Tu je nutno chápat jako schopnost prvku účastnit se integrace, tzn. akceptovat požadavky na parametry a hodnoty v rozhraní. Kategorie kompatibility jakoby rozděluje postup integrace na dvě fáze: přípravu propojovaných prvků (nabytí kompatibility) a vlastní propojení prvků. V praxi jsou obě fáze těžko odlišitelné a probíhají většinou souběžně, přesto však

³⁾ Na doplnění uvádíme, že např. Meszáros a Kruták (1979) uvádějí rozklad heterogenního systému na funkční, nosné a morfologické struktury podle funkce prvků v systému.

upozorňují na možný problém, kterým je pouhé vytvoření kompatibility bez realizace propojení.

Technologie integračního procesu musí respektovat prostředí, v kterém integrace probíhá. Z tohoto hlediska rozlišujeme základní typy integrace ASŘ:

- Integrace mezi stejnými strukturami dvou nebo více hierarchických úrovní řízení (vertikální integrace): může probíhat uvnitř ASŘ odvětví (vnitřní vertikální integrace) nebo mezi ASŘ odvětví a jeho okolí (vnější vertikální integrace).

- Integrace mezi stejnými strukturami dvou nebo více systémů na stejné hierarchické úrovni řízení (horizontální integrace): analogicky s prvním typem lze dále rozlišit vnitřní a vnější horizontální integraci ASŘ odvětví.

Oba uvedené typy pracovní vymežujeme jako integraci v užším významu.

- Integrace mezi dvěma nebo více rozdílnými strukturami ASŘ, resp. mezi strukturami ASŘ odvětví a zdroji jejich rozvoje v okolí: tuto integraci pracovní vymežujeme jako integraci v širším významu.

Forma integrace představuje způsob realizace integračního procesu a vymezuje zároveň těsnost spojení. Lze rozlišit např. tyto formy:

- sjednocení struktur: např. při integraci podsystémů v rámci ASŘ jedné organizace;

- průnik struktur: např. při integraci ASŘ zemědělských služeb s ASŘ zemědělské prvovýroby;

- propojení struktur: např. při integraci ASŘ v ZPoK s ASŘ dodavatelských organizací z okolí ZPoK;

- přemístění prvku jedné struktury do struktury druhé: např. při využívání celostátních klasifikací.

NÁSTROJE INTEGRACE

Cílevědomý, řízený integrační proces ASŘ odvětví vyžaduje zkoumání a uplatňování nástrojů integrace. Aplikace nástrojů integrace v řízení a koordinaci budování ASŘ a při vlastní tvorbě systémů v odvětví je nedílnou součástí integračního procesu.

Hlavním nástrojem integrace jsou modely ASŘ odvětví a jeho jednotlivých struktur, zaměřené na řešení problémů integrace. Z těchto modelů, které jsou v současné době zpracovávány mj. v rámci mezinárodní spolupráce, jsou odvozovány další nástroje, mezi které patří zejména prognózy, koncepce a plány rozvoje ASŘ v odvětví, jednotný režim organizace řízení a budování ASŘ, jednotná strukturalizace ASŘ, metody systémové analýzy řízení (v ZPoK je to např. metoda ALFA-1, vyvinutá ve VÚEZVž Praha), metody projektování zabezpečujících částí ASŘ (banky dat, technického vybavení apod.), metody tvorby a využívání typových prvků ASŘ, jednotné zásady projektování a provozování ASŘ, jednotná soustava klasifikací, číselníků a ukazatelů a další. Uvedené nástroje, které jsou dnes v odvětví v různém stadiu rozpracovanosti, tvoří podstatnou část metodického zabezpečení ASŘ.

Jednotlivé struktury ASŘ jsou propojeny jednoduchými vazbami trojího typu:

1 — vazby typu odrazu: vyjadřují působení jedné struktury (integrátora) na druhou strukturu;

2 — vazby typu limitování zdrojů: vyjadřují reálné možnosti propojované struktury ve vztahu k požadavkům struktury, která je ve funkci integrátora;

3 — vazby mezi vnějšími zdroji a příslušnou strukturou v procesu jejího rozvoje.

struktura	A	B	C	D	E	F	G
A	1 ⁽³⁾	1 ⁽¹⁾		1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾
B	1 ⁽²⁾	1 ⁽³⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾
C		1 ⁽²⁾	1 ⁽³⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾		1 ⁽¹⁾
D	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾	1 ⁽³⁾	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾
E				1 ⁽¹⁾	1 ⁽³⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽¹⁾
F	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾		1 ⁽¹⁾	1 ⁽²⁾	1 ⁽³⁾	
G	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾	1 ⁽²⁾	1 ⁽¹⁾	1 ⁽²⁾		1 ⁽³⁾

2. Incidenční matice vazeb mezi strukturami ASŘ

Vazby mezi strukturami a jejich rozlišení lze představit ve formě specifické incidenční matice vazeb na obr. 2. Čísla v závorce nad indikací relevantní vazby udávají typ vazby. Uvedená incidenční matice může být rozšířena na vícerozměrnou incidenční matici, zahrnující i vertikální a horizontální propojenost (integraci v užším významu). Možné a účelnější je však integraci v užším významu zkoumat (modelovat) v rámci jedné struktury samostatně.

Incidenční matice odhaluje některé důležité vztahy mezi strukturami, jejichž nerespektování v praxi vede k snížení efektů automatizace. Především je to postavení funkční struktury, která je přímým nebo zprostředkovaným integrátorem ke všem ostatním strukturám ASŘ. To tedy znamená, že ostatní struktury by měly být rozvíjeny v závislosti na požadavcích a vlastnostech funkční struktury, jejíž sjednocení je pro celkovou integraci ASŘ určující. Nejzávažnější se jeví integrace této struktury s informačním zabezpečením. V ní se realizuje provázání informačních systémů s řízením. Vertikální a horizontální integrace funkční struktury

je procesem vnitřního sjednocení struktury v rámci odvětví. Sjednocení je založeno na vymezování prvků struktury — úloh řízení — a zabezpečování regulárnosti vazeb úloh příslušných určitému problému řízení v řídící vertikále, případně v horizontálním směru. Parametry rozhraní tvoří zejména kritéria a pravidla rozhodování a postupy zpracování informací. Vzhledem k určujícímu postavení funkční struktury v integraci ASŘ hrají mimořádnou úlohu vnější zdroje rozvoje této struktury. Hlavním zdrojem rozvoje funkční struktury je ekonomický výzkum, především na úseku organizačních a řídicích struktur, nástrojů a metod řízení. Vymezení funkční struktury musí vycházet z dosaženého stavu rozvoje systémů řízení, avšak při zohlednění očekávaného vývoje v této oblasti, který definuje ekonomický výzkum.

Pokud se týká informačního zabezpečení, je významná jeho funkce integrátora ve vztahu k technickému a programovému zabezpečení. Parametry rozhraní jsou zejména objemy dat, časové požadavky, složitost algoritmů apod. Vertikální a horizontální integrace struktury spočívá v obsahově metodickém a klasifikačním sjednocení údajů a v unifikaci parametrů přenášovaných souborů dat; účinným prostředkem integrace je tvorba databank.

Komplexní rozvoj technického zabezpečení přesahuje z objektivních příčin hranice ZPoK. Sjednocení struktury je však materiálním základem integrace ASŘ odvětví. Důsledky integrace struktury se projevují v racionalizaci přenosu dat, zvýšení efektivnosti tvorby opakovatelných projektů a ve zvýšení spolehlivosti a hospodárnosti provozování ASŘ. Vertikální a horizontální integrace struktury je založena na využití počítačů JSEP a SMEP a na postupném přechodu od izolovaných prostředků do sítí výpočetní a jiné techniky, počínaje lokálními sítěmi (např. v podniku) až po integraci do celostátní sítě průřezových orgánů.

Kádrové zabezpečení je výslednicí nároků ostatních struktur ASŘ na kapacity jednotlivých profesí a zároveň výrazně zpětně ovlivňuje rozvoj těchto struktur. Součástí kvalitativního rozvoje struktury je zvyšování kvalifikace a příprava odborných i uživatelských pracovníků. Nástrojem integrace jsou zejména jednotné výchovně vzdělávací soustavy resortů.

Programové zabezpečení lze z hlediska původu a zdrojů členit na základní a standardní vybavení, rozvíjené převážně mimo ZPoK, a na aplikované vybavení, které je ekvivalentem funkční struktury. Nástrojem integrace jsou zejména jednotné zásady a postupy programování, včetně využití programovacích jazyků. Je nutno si uvědomit závislost rozvoje této struktury na rozvoji struktur, které jsou vůči programovému zabezpečení integrátory (jinými slovy nepřeceňovat možnosti této struktury v integraci). Podobné složení a postavení má i matematické zabezpečení, jehož rozvoj v oblasti metod by měl probíhat mimo tvorbu ASŘ a ZPoK; v rámci ASŘ odvětví by mělo docházet k implementaci a algoritmizaci obecných metod.

Významné postavení zaujímá metodické zabezpečení. Hlavním zdrojem rozvoje struktury jsou výsledky metodologie budování ASŘ a navazujících disciplín (teorie systémů, řízení, kybernetika, informatika, ekonomie, právo a další). Úroveň integrace struktury ovlivňuje sjednocení a provázání všech aktivit v procesu budování ASŘ. Vertikální a horizontální integrace struktury je založena na soustavě jednotné metodické zá-

kladny budování ASŘ v odvětví, která je provázána s celostátní metodickou základnou. Metody a postupy integrace tvoří podstatnou část struktury, jejíž složky jsou uspořádány podle oblasti působnosti a závaznosti.

SOUHRN

Objasnění integrace jako jednoho ze stěžejních principů dalšího rozvoje ASŘ v odvětví zemědělství a výživy se dostává do popředí zájmu řídících a řešitelských pracovníků odvětví. Vzhledem k dosavadním nejednotnostem v interpretaci tohoto principu se příspěvek zabývá souhrnnými metodickými základy integračního procesu při budování ASŘ. Zkoumání vychází z koncepce vicestrukturality systémů.

Podstata integrace je odvozena jako proces vytváření společné struktury, resp. společných struktur jednoho či více systémů v rámci ASŘ odvětví a jeho okolí. Jsou vymezeny a charakterizovány struktury ASŘ odvětví jako specifické systémové kategorie a metodické postupy integrace, probíhající v rozhraní mezi integrovanými strukturami ASŘ. Dále jsou odvozeny typy a formy integrace a uvedeny hlavní nástroje integrace jako řízeného procesu. Příspěvek vychází z výsledků výzkumu za období 1978 až 1981.

Literatura

- DOUCHA, T. aj.: Vyhodnocení dosavadního stavu uplatňování automatizace v řízení ZPoK a návrh dalšího rozvoje na období 7. pětiletky. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZV 1981, 80 s.
- MESZÁROS, L.: Problémy identifikácie prvkov a ich vlastností. Informačné systémy, 11, 1982, č. 1.
- MESZÁROS, L., KRUTÁK, K.: Multištrukturalita systémov a proces integrácie. Mechanizace a automatizace administrativy, 19, 1979, č. 2.
- VEPŘEK, J. aj.: Metody analýzy struktury systému. VP 42. Praha, EML ČSAV 1975, 60 s.
- VESELÝ, J.: Princip datového interface — integrační přístup ke konstrukci informačního systému. Informačné systémy, 10, 1981, č. 3.

Došlo dne 19. 3. 1982

DOUCHA T., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 11, s. 823—832. — 2 sch., lit. 5

Metodické základy integračního procesu při budování automatizovaných systémů řízení v odvětví zemědělství a výživy

zemědělsko-potravinářský komplex, automatizace, řízení, ASŘ, systémový přístup, teoretické pojednání

Příspěvek se zabývá metodickými základy integrace při budování automatizovaných systémů řízení v odvětví zemědělství a výživy. Je objasněna podstata integrace a jsou vymezeny a charakterizovány struktury systému jako specifické kategorie, mezi kterými integrace v rozhraních probíhá. Dále jsou uvedeny postupy, typy, formy a nástroje integrace. Zkoumání vychází z koncepce vicestrukturality systémů.

ДОУХА Т., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Манесова 75, 120 58 Прага 2

Методические основы интегрального процесса в создании АСУ в отрасли сельского хозяйства и продовольствия

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 11, с. 823—832. — 2 сх., лит. 5

агро-продовольственный комплекс, АСУ, системный подход, теоретическая трактовка

Рассматриваются методические основы интеграции в создании АСУ в отрасли сельского хозяйства и продовольствия. Объясняется сущность интеграции, характеризуются структуры системы как специфической категории, среди которых протекает интеграция. Приводятся также приемы, типы, формы и рычаги интеграции. Разработки основываются на концепции многоструктурных систем.

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No II, с.

DOUCHA T., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Methodical Principles of the Integration Process during Building up the Management Information Systems in Agriculture and Food Production

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 11, pp. 823—832. — 2 schemes, refs 5

agricultural and food production complex, automatization, management, management information system, systems approach, theoretical treatise

Methodical principles of integration during building up the management information systems in agriculture and food production are discussed. The substance of integration is specified and the systems structures are defined and characterized as specific categories, among which the on-the-boundary integration takes place. Further, the methods, types, forms and tools of integration are defined. This study is based on the multi-structural system concept.

DOUCHA T., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 11, S. 823—832. — 2 Sch., Lit. 5

Methodische Grundlagen des Integrationsprozesses beim Bau automatisierter Systeme der Leitung auf dem Gebiet der Landwirtschaft und Ernährung

Ernährungswirtschaft, Automatisierung, Leitung, automatisierte Systeme der Leitung, Systemherantreten, theoretische Abhandlung

Der Beitrag befaßt sich mit den methodischen Grundlagen der Integration beim Bau automatisierter Systeme der Leitung auf dem Gebiet der Landwirtschaft und Ernährung. Es wird das Wesen der Integration erklärt und es werden die Strukturen des Systems als spezifische Kategorien abgegrenzt und charakterisiert, zwischen denen die Integration in Grenzen verläuft. Weiter werden Verfahren, Typen, Formen und Mittel der Integration angeführt. Die Forschung geht von der Konzeption der Mehrstrukturalität der Systeme aus.

Adresa autora:

Ing. Tomáš Doucha, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 56 Praha 2

ZÁSADY DIFERENCOVANIA ZÁKLADNÉHO PLATU VEDÚCIM PRACOVNÍKOM POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV

Vedúcim pracovníkom poľnohospodárskych organizácií hospodáriacich na pôde sa určuje stupeň tarifnej triedy a tým aj rozpätie na určenie základného (tarifného) platu v závislosti od zaradenia podniku do príslušnej platovej kategórie. Podmienkou zaradenia podniku do určitej veľkostnej platovej kategórie je dosiahnutie odstupňovanej úrovne ukazovateľa predpísanej v škále platových kategórií.

Základným kritériálnym ukazovateľom, podľa ktorého rezortný orgán zaraďuje podniky do platovej kategórie, je priemerný ročný objem celkových výkonov (znížených o dotácie k tržbám), plánovaný v posledných troch rokoch. Objem celkových výkonov, znížených o dotácie k tržbám, sa určil ako násobok dosahovanej priemernej produktivity práce na 1 pracovníka v Kčs a hraničného počtu pracovníkov, určených FMPSV pre VHJ a podniky v celom národnom hospodárstve pre jednotlivé veľkostné platové kategórie (Zásady pro členění ... 1973). Objem celkových výkonov (bez dotácií k tržbám) je v horizontálnom smere odstupňovaný pre JRD do piatich (Úprava FMZVž ... 1979) a pre podniky štátneho sektoru do šiestich platových kategórií (Úprava MPV SSR ... 1973).

I. Prehľad platových kategórií pre podniky štátneho sektoru

SVP	Platová kategória podniku					
	I	II	III	IV	V	VI
	ročný objem výkonov spolu bez dotácií k tržbám v mil. Kčs					
A	7–15	15–30	30–55	55–110	110–300	nad 300
B	6–12	12–25	25–50	50–100	100–270	nad 270
C	5–10	10–20	20–40	40–80	80–210	nad 210
D	4–8	8–17	17–35	35–70	70–190	nad 190

Vzhľadom na to, že úroveň produktivity práce prepočítanej z celkových výkonov bez dotácií k tržbám na 1 pracovníka v poľnohospodárskych podnikoch klesá od najlepších prírodných podmienok k najhorším, je aj objem celkových výkonov (znížených o dotácie k tržbám) vo verti-

kálnom smere nižší. Preto v súvislosti so zavedením RMS boli klasifikačné znaky — prírodné stanovišťa (PS) a výrobnno-ekonomické skupiny (VES) zoskupené do štyroch základných skupín výrobných podmienok (SVP): A, B, C, D. Do SVP A patria podniky s najlepšimi výrobnými podmienkami a smerom k SVP D sa podmienky zhoršujú. Tomu zodpovedá aj „predpísaný“ objem celkových výkonov (znížený o dotácie k tržbám) v jednotlivých platových kategóriách. Ukazuje to prehľad pre podniky štátneho sektoru v tab. I.

Štátne majetky sú zaradené do príslušnej SVP podľa VES, ktorú pre každý jednotlivý podnik priznáva republikové MPVž.

JRD sú do SVP zaradené podľa PS, pôvodne určených výnosom MPLH o zaradení katastrálnych území obcí (Výnos MPLH z 15. decembra 1966, číslo 31186 o zaradení katastrálnych území obcí do prírodných stanovišť).

Štátne majetky s VES 1 patria do SVP A, s VES 2—6 do SVP B, s VES 7—14 do SVP C a s VES 15 a vyššou do SVP D.

Pre JRD sú priamo v II. časti kvalifikačného katalógu technicko-hospodárskych funkcií družstiev (Úprava FMZVž ... 1979) zoskupené PS do SVP podľa výrobnno-ekonomických výsledkov, ktoré JRD v príslušných PS priemerné dosahovali. Toto zoskupenie PS neberie zreteľ na vzťah medzi sadzbou diferenciálnych príplatkov a pozemkovej dane, ako na to poukázal Řádek (1978), a je teda v princípe narušené.

Vzhľadom na opísaný stav v systéme hmotnej zainteresovanosti vedúcich pracovníkov prostredníctvom základného platu (jeho význam je tým väčší, že tvorí 75—80% podiel zo súhrnného platu) na výrobnno-ekonomických výsledkoch poľnohospodárskych podnikov, vytýčili sme si pre výskum tieto ciele:

a) Preskúmať, či sa v dostatočnej miere rozlišujú rozdielne prírodné podmienky, ktoré sa v platnom systéme triedia do štyroch základných SVP, a pri ich triedení v tejto súvislosti posúdiť opodstatnenosť zohľadnenia nielen diferenciálnych príplatkov, ale aj druhého systémového ekonomického nástroja — pozemkovej dane.

b) Preskúmať správnosť zoskupenia PS a VES do jednotlivých základných SVP, posudzovať oba triediace znaky vo vzájomnej väzbe na základe ich totožného ekonomického obsahu.

c) Preskúmať vhodnosť uplatňovaného základného kritériálneho ukazovateľa komplexných výsledkov práce a prípadne navrhnúť výstižnejší kritériálny ukazovateľ.

ANALÝZA SÚČASNÉHO SYSTÉMU TRIEDENIA PODNIKOV DO PLATOVÝCH SKUPÍN (KATEGÓRIÍ) A NÁVRH NOVÉHO TRIEDENIA

Triedenie podnikov podľa výrobných podmienok

Vzhľadom na objektívny charakter poľnohospodárskej výroby dosahujú poľnohospodárske podniky hospodáriace v rozdielnych prírodných podmienkach rozličnú úroveň výrobnno-ekonomických výsledkov. Túto skutočnosť je potrebné dodržať aj pri hodnotení a odmeňovaní vedúcich hospodárskych pracovníkov podľa zásluhy za dosiahnuté komplexné výsledky práce. Kvalitu prírodných podmienok charakterizuje kvalitatívna

jednotka — PS, ktorá vyplýva z klasifikácie súhrnu prírodných faktorov. V družstevnom sektore sú na PS napojené oba základné ekonomické nástroje vyrovnávajúce diferenciálnu rentu — diferenciálne príplatky i pozemková daň.

Vzťah medzi týmito nástrojmi je v družstvách jednoznačný. Na isté PS sa viaže buď daň z pozemkov, alebo diferenciálne príplatky. To znamená, že družstvo hospodári buď v horších prírodných podmienkach, za čo mu vzniká nárok na diferenciálne príplatky, alebo hospodári v lepších prírodných podmienkach, na diferenciálne príplatky mu nevzniká nárok a vtedy odvádza daň z pozemkov.

V štátnom sektore taký jednoznačný vzťah platí len v podnikoch zaradených do VES 1, čo znamená, že tieto podniky odvádzajú daň z pozemkov a nemajú nárok na poberanie diferenciálnych príplatkov. V podnikoch s VES 2 a vyššie už tento vzťah neplatí. Daň z pozemkov je aj v podnikoch štátneho sektoru viazaná na PS, ale diferenciálne príplatky sú viazané na VES, ktoré nevyjadrujú len prírodné podmienky, ale aj širšie výrobo-ekonomické faktory. Tým vzniká oproti družstvám odlišný stav, t. j. že oba nástroje sa vzájomne prelínajú tak, že podnik vzhľadom na PS odvádza daň z pozemkov, ale vzhľadom na širšie okolnosti mu z priznania VES 2 a vyššej vzniká súčasne nárok na poberanie diferenciálnych príplatkov.

Preto môžeme vysloviť tézu, že súčasné zoskupenie PS pre JRD i VES pre ŠM nerešpektuje väzby medzi diferenciálnymi príplatkami a pozemkovou daňou, stiera objektívne rozdiely vyplývajúce z charakteru prírodných podmienok, a tým aj zásluhy subjektov výroby na dosiahnutých výsledkoch práce lepšou organizátorskou a riadiacou činnosťou. To má za následok nivelizáciu platu a znižovanie účinnosti hmotnej stimulácie vedúcich pracovníkov.

Zásade jednoty odmeňovania JRD a ŠM protirečí skutočnosť, že klasifikačné kvalitatívne znaky, PS a VES, zoskupené do základných SVP, nemajú rovnaký ekonomický obsah, s výnimkou SVP A, kde patria tak JRD, ako aj ŠM odvádzajúce daň z pozemkov a nepoberajúce diferenciálne príplatky. V ďalších SVP sa tento princíp nedodržiava.

V priebehu platnosti zásad členenia poľnohospodárskych podnikov došlo, vzhľadom na prehĺbenie diferenciálnej renty, k zvýšeniu maximálnej sadzby dane z pozemkov z pôvodných 1000 Kčs na ha p. p. na 1500 Kčs (Zákon č. 113/1979 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o poľnohospodárskej dani).

Preto by bolo vhodnejšie pôvodne jednu základnú SVP A (pre podniky odvádzajúce daň z pozemkov a nepoberajúce diferenciálne príplatky) rozdeliť na dve skupiny tak, aby do SVP A patrili podniky s odvodom dane z pozemkov v sadzbe od 751 do 1500 Kčs na ha p.p. a do SVP B so sadzbou do 750 Kčs na ha p.p.

Do SVP A by teda patrili ŠM v celej ČSSR s VES 1 a JRD s týmito PS, lokalizované pre ČSR a SSR:

ČSR

SSR

ČMI 1, 2, ČM 1, 2, 12, 15, HM 1,2

ČMI 9, 14, 15

Ide o PS uvedené v citovanom zákone, zaradené v daňovej triede 1–6.

Do SVP *B* by patrili ŠM v celej ČSSR s VES 1 a JRD s týmito PS, lokalizovanými pre ČSR a SSR:

ČSR

ČM 3, 4, 5, 6, 7, ČM 3, 4, 5, 6, 7, 8
ČM 9, 10, 11, 13, 14, HM 4, 5, 6, 7, 8
HM 9, 10, 11, 13, 14, 15, P 1, 2, 3, 9
P 19

SSR

ČM 8, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 23
HM 1, 2, 7

Ide o PS uvedené v daňovej triede citovaného zákona 7—19.

Do ďalších SVP by patrili podniky neodvádzajúce daň z pozemkov, ale poberajúce diferenciálne príplatky. Vzhľadom na zvýšenie pôvodnej sadzby diferenciálnych príplatkov zo 60 na 80 Kčs na 100 Kčs tržieb vybraných výrobkov, ako aj na zvýšenie počtu VES z pôvodných 19 na 23 by bolo možné utvoriť ďalšie štyri SVP (*C*, *D*, *E*, *F*) s intervalom členenia po 20 Kčs priemernej sadzby diferenciálnych príplatkov, čomu by zodpovedalo toto zoskupenie PS a VES:

Do SVP *C* by patrili ŠM v celej ČSSR s VES 2—9 a JRD s týmito PS (s priemernou sadzbou diferenciálnych príplatkov do 20 Kčs):

ČSR

HM 16, 12, P 7, 20, 16, 10, 17, 11, 13
P 21, 5, 14, 8, 12, 18, 15, 4, 6, V 1, 2
V 7, 4, 8, 3, 5, H 1

SSR

ČM 18, 19, 20, 21, 22, HM 3, 4
HM 5, 6, 8, 11, 12, 13, HM 17, 18
HM 23, 24, P 22, 23

Do SVP *D* by patrili ŠM v celej ČSSR s VES 10—14 a JRD s týmito PS (s priemernou sadzbou diferenciálnych príplatkov 21—40 Kčs):

ČSR

V 6, 9, H 2, 3, 4, 5, 6

SSR

HM 9, 10, HM 19, 20, 21, 22,
P 24, 25, 26, 27, V 11, 13, H 8, 9, 10

Do SVP *E* by patrili ŠM v celej ČSSR s VES 15—19 a JRD v SSR s týmito PS (s priemernou sadzbou diferenciálnych príplatkov 41—60 Kčs):
P 28, 29, 14, H 11, 12, 13

Do SVP *F* by patrili ŠM v celej ČSSR s VES 20—23 a JRD v SSR s týmito PS (s priemernou sadzbou diferenciálnych príplatkov 61—80 Kčs):

P 30, 31, V 15, 16, H 14, 15, 16, 17

Z uvedeného zoskupenia PS podľa priemernej sadzby diferenciálnych príplatkov a zo zohľadnenia pozemkovej dane je zrejmé, že súčasné zoskupenie podnikov do štyroch základných skupín podľa prírodno-ekonomických podmienok je nedostatočné, a to tak pre ŠM v celej ČSSR, ako aj pre JRD v SSR.

VES ako klasifikačnú jednotku ŠM musíme hlbšie analyzovať z toho dôvodu, že vyjadruje len sadzbu diferenciálnych príplatkov a je pritom odtrhnutá od stanovenia dane z pozemkov a nemá teda takú vypovedaciu hodnotu ako PS u JRD. VES priznané republikovými ministerstvami by preto bolo treba pre triedenie ŠM do SVP upraviť, a to vzájomnou kompenzáciou objemu získaných diferenciálnych príplatkov a odvedenej pozemkovej dane. Napr. v 59-člennom skúmanom súbore ŠM sme zistili

sadzbu dane z pozemkov na ha p.p. v rozpätí od maximálnej sadzby 654 Kčs vo VES 4 po minimálnu sadzbu 5 Kčs vo VES 18.

Bolo by preto možné realizovať tento spôsob úpravy pôvodnej VES s oboma alternatívami:

a) keď objem dane z pozemkov je nižší ako získaný objem diferenciálnych príplatkov (po odpočte objemu dane od objemu diferenciálnych príplatkov predstavuje saldo znížený objem diferenciálnych príplatkov),

b) keď objem dane z pozemkov je vyšší ako objem diferenciálnych príplatkov (po odpočte objemu diferenciálnych príplatkov od objemu pozemkovej dane predstavuje saldo znížený objem pozemkovej dane).

Postup výpočtu:

a) Účelom je vypočítať upravenú sadzbu diferenciálnych príplatkov na 100 Kčs tržieb. Výpočet vykonávame podľa vzťahu:

$$U_s DP = \frac{\sum DP - \sum PD}{\sum Tr} \cdot 100$$

kde: $U_s DP$ = upravená sadzba diferenciálnych príplatkov na 100 Kčs tržieb

$\sum DP$ = pôvodný objem (plánovaný) diferenciálnych príplatkov v Kčs

$\sum PD$ = stanovený objem pozemkovej dane v Kčs

$\sum Tr$ = objem tržieb s nárokom na diferenciálne príplatky v Kčs

Podľa vypočítanej upravenej sadzby DP na 100 Kčs tržieb sa podnik zaradi do príslušnej základnej SVP (charakterizovanej rozpätím priemernej sadzby diferenciálnych príplatkov na 100 Kčs tržieb).

b) Účelom je vypočítať upravenú sadzbu pozemkovej dane na ha p.p. Výpočet sa vykonáva podľa vzťahu:

$$U_s PD = \frac{\sum PD - \sum DP}{\sum V}$$

kde: $U_s PD$ = upravená sadzba pozemkovej dane v Kčs na ha p. p.

$\sum PD$ = stanovený objem pozemkovej dane pre ŠM

$\sum DP$ = získaný, resp. plánovaný objem diferenciálnych príplatkov v Kčs

$\sum V$ = výmera podniku v ha p. p.

V tejto alternatíve sa vždy ŠM zaradi do VES 1 (upravenej) a len podľa výšky vypočítanej sadzby PD, buď do 750 Kčs, alebo nad 750 Kčs na ha p.p., sa podnik zaradi do základnej SVP A alebo B.

Triedenie podnikov podľa základného kritériálneho ukazovateľa

Podľa platných celoštátnych zásad vo výrobných a ďalších hospodárskych odvetviach národného hospodárstva kritériom (základnej) mzdy u vedúcich pracovníkov je „zodpovednosť a zložitost riadiacej práce“ a jeho kritériálnym výstižným ukazovateľom je „počet pracovníkov v osobách“ (Zásady... 1973) v organizáciách a organizačných jednotkách. Pre úplnosť treba dodať, že „hľadisko počtu pracovníkov môže byť v odvetvovom katalógu nahradené iným hľadiskom, vyjadrujúcim zložitost riadiacej práce v závislosti od rozsahu organizácie (organizačnej jednotky), pri dodržaní celoštátnej porovnateľnosti“¹⁾. Tento základný kritériálny

¹⁾ Celoštátny zborník technicko-hospodárskych funkcií (pracovných činností) pre výrobné a ďalšie hospodárske odvetvia, str. 26, bod 19, ktorý je prílohou č. 1 k smerniciam pre tvorbu a používanie kvalifikačných katalógov technicko-hospodárskych funkcií a pracovných činností. Praha, FMPSV 1973, č. j. II/3-122/73-7201.

ukazovateľ udáva veľkosť (rozsah) organizácie a organizačnej jednotky odstupňovaním mernej jednotky (osoba alebo iná m. j.) do niekoľkých (platových) skupín — kategórií.

To, že vedúci riadiaci pracovníci ako osobitná skupina štatisticky patria do kategórie THP, sa prenieslo, i keď len formálne, aj do analytickej metódy klasifikácie pracovných činností a funkcií THP, v ktorej sa zase zodpovednosť a zložitosť ich riadiacej práce vyjadruje faktorom „organizačná členitosť“, pričom stupeň organizačnej členitosti sa neocceňuje počtom pracovníkov, ale taxatívne určeným počtom bodov. V konečnom dôsledku sa však tarifná trieda vedúcich pracovníkov VHJ, podnikov, závodov a prevádzkových jednotiek neurčuje podľa celkovej náročnosti ich práce ocenennej sumou bodov, ako je to u ostatných THP, ale podľa počtu pracovníkov „v ich“ organizácii alebo organizačnej jednotke. Na teoretickú a metodologickú pochybnosť takého postupu a hodnotenia výsledkov práce poukázal Stanovič (1980).

V odvetví poľnohospodárstva, presnejšie v organizáciách hospodáriacich na pôde, zásluhy vedúcich pracovníkov sa nehodnotia a neodmeňujú podľa počtu pracovníkov organizácie, ale podľa výsledkov výroby, t. j. ich riadiacej práce. Kritériom ich základnej mzdy sú teda výsledky práce, ako súčin množstva a kvality práce.

Za základný kritériálny ukazovateľ výsledkov práce bol zvolený hodnotový typ ukazovateľa. Od roku 1973 sa v súvislosti s tvorbou nových mzdových predpisov RMS uplatňuje celkový objem výkonov, znížený o dotácie k tržbám. Pre plemenárske podniky sa zvyšuje ešte o sumu subvencií na rozvoj plemenárstva. Objem celkových výkonov, znížených o dotácie k tržbám, bol určený pre jednotlivé platové kategórie diferencovane, podľa klesajúcej úrovne produktivity práce v horších prírodných podmienkach.

Okrem tohto ukazovateľa vo výskumnej úlohe (Stanovič 1980) skúmali tieto ďalšie ukazovatele:

- výkony a mimoriadne výnosy spolu s dotáciami k tržbám,
- hospodársky výsledok — zisk,
- zdroje spolu,
- hrubý dôchodok,
- upravený hrubý dôchodok, t. j. zvýšený o odpisy ZP,
- vlastné výkony,
- upravené vlastné výkony, t. j. zvýšené odpisy ZP.

Nevýhodou ukazovateľa celkových výkonov, či už s dotáciami alebo bez dotácií k tržbám, je to, že nepoukazujú na materiálovú náročnosť výroby. Navyše celkové výkony s dotáciami k tržbám stierajú rozdiely v úrovni intenzity výroby i produktivity práce spôsobené rozdielnosťou prírodných podmienok, ako aj medzi jednotlivými druhmi organizácií — ŠM, JRD, SSM, veľkovýkrmňami, plemenárskymi podnikmi, hydinárskymi podnikmi. Keď úroveň dosahovanú v ŠM riadených KPS považujeme za 100, rozdiely v intenzite výroby dosiahli 82,4 % a v produktivite práce 46,9 % (merané celkovými výkonmi s dotáciami k tržbám), kým pri celkových výkonoch bez dotácií k tržbám sú rozdiely vyššie: v intenzite výroby 107,4 % a v produktivite práce 62,6 %.

Hospodársky výsledok (+ zisk) ako kritériálny ukazovateľ neprichádza do úvahy už len preto, že vo veľkej časti podnikov dosahuje zápornú hodnotu.

Ani zdroje na rozdelenie, s dotáciami a subvenciami, pre nedostatky v cenovej sústave nevyjadrujú reálne zásluhy vedúcich pracovníkov na dosiahnutej úrovni, aj keď sa v nich premieta nákladovosť výroby.

Hrubý dôchodok vyjadruje aj materiálovú náročnosť výroby, ale môže zakrývať v nežiadúcej miere zvýšené neproduktívne finančné náklady. Zistili sme pri ňom značné diferencie v prepočte na 1 ha p.p. a na 1 pracovníka medzi jednotlivými druhmi organizácií, čo by znamenalo neúnosne veľký posun v zaradení do platových kategórií oproti súčasným pomerom. Najmä ŠM by klesli výrazne dolu, a naopak JRD a SŠM by boli neúnosne preferované. Aj po upravení hrubého dôchodku o odpisy ZP by JRD a SŠM postúpili v priemere o dve platové kategórie vyššie oproti ŠM.

Ukazovateľ typu čistej produkcie, vlastné výkony, oproti upravenému hrubému dôchodku síce prehĺbil rozdiely v produktivite práce na 55,2 %, ale znamenalo to zvýhodnenie o dve platové kategórie len SŠM, u JRD už len o jednu platovú kategóriu.

Upravené vlastné výkony znížili rozdiel v produktivite práce na 45,6 %, ale posun v platových kategóriách u SŠM by sa neznižil.

Z tejto situácie sme vyvodili záver, že pre platovú kategorizáciu poľnohospodárskych organizácií hospodáriacich na pôde nie je možné uplatniť jeden základný kritériálny ukazovateľ bez podstatného narušenia súčasných platových relácií. Preto sme akceptovali nutnosť úpravy základného kritériálneho ukazovateľa pre niektoré druhy organizácií, čo sa praktizuje aj v súčasnosti. Ako najvhodnejšie riešenie po matematickej a logickej analýze sa javí uplatnenie ukazovateľa typu čistej produkcie s touto modifikáciou pre jednotlivé druhy organizácií: JRD a semenárske štátne majetky zaradovať do platových kategórií podľa objemu vlastných výkonov, ktoré by sa pre ostatné druhy organizácií hospodáriacich na pôde upravili o odpisy ZP a plemenárskym podnikom aj o dotácie a subvencie do zdrojov na rozdelenie.

Takto konštruovaný ukazovateľ v prepočte na 1 pracovníka dosahuje túto úroveň produktivity práce (ŠM = 100 %):

ŠM	100,0
JRD	106,9
Semenárske štátne majetky	115,0
Veľkovýkrmné	117,8
Plemenárske podniky	110,0
Agrokomplex, majetok poľnohospodárskej výstavy	117,9
Hydinársky štátny majetok	111,8

Uvedenú mieru diferenciácie základného kritériálneho ukazovateľa považujem za spoločensky únosnú a ekonomicky dostatočne účinnú na vzbudenie záujmu o ďalšiu intenzifikáciu a zefektívňovanie výrobného procesu cestou aplikácie vedeckotechnických poznatkov. Oproti súčasnému stavu by to znamenalo v priemere posun o jednu platovú kategóriu (a tým o jednu tarifnú triedu u vedúcich pracovníkov) smerom hore u veľkovýkrmní a Agrokomplexu, k čomu by sa tesne priblížili aj semenárske štátne majetky. Tým by pravda zanikli dôvody, aby sa naďalej v rezortných zásadách zvýhodňovali 15 % znižovaním objemu kritériálneho ukazovateľa semenárske štátne majetky, plemenárske podniky a Agrokomplex

a na druhej strane degradovali organizácie s vysokou úrovňou produktivity práce vplyvom úzkej špecializácie a vysokej koncentrácie výroby, pod čím sa rozumeli majetky veľkovýkrmní, hydinárske štátne majetky a pod.

ZÁVER

Na základe analýzy súčasného systému platovej kategorizácie podnikov poľnohospodárskej prvovýroby a overenia na vybranom súbore podnikov v ČSR a SSR sme dospeli k názoru, že je možné jeho ďalšie zdokonalenie (v záujme zvýšenia ekonomickej účinnosti tarifnej mzdovej sústavy) aj na skupinu vedúcich pracovníkov.

Prišli sme k záveru, že triedenie prírodných podmienok pre účel platovej kategorizácie poľnohospodárskych podnikov do štyroch základných skupín dostatočne nediferencuje nimi dosahované výsledky podľa objektívnych daností, a preto sme navrhli rozšíriť počet skupín na šesť. Pri zaradovaní podnikov do skupín by sa mali vziať do úvahy oba systémové ekonomické nástroje, diferenciálne príplatky i pozemková daň. V tejto súvislosti sme navrhli spôsob zjednotenia ekonomického obsahu týchto nástrojov.

Z navrhovaných zmien by vyplynuli určité presuny v zoskupení prírodných stanovišť a VES do základných SVP tak v ČSR, ako aj v SSR.

Nakoniec na základe analýzy ôsmich ukazovateľov navrhujeme uplatňovať miesto celkových výkonov znížených o dotácie k tržbám výstižnejší základný kritériálny ukazovateľ výsledkov práce, a to: vlastné výkony pre JRD a semenárske štátne majetky, pre ostatné podniky upravené o odpisy ZP a pre plemenárske podniky aj o dotácie a subvencie do zdrojov na rozdelenie.

Literatúra

- ŘÁDEK, S.: Hodnocení účinnosti soustavy nástrojů plánového řízení zemědělství v roce 1977. [Výzkumná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1978.
- STANOVIČ, V.: Kategorizácia poľnohospodárskych podnikov a ich prevádzkových jednotiek do platových skupín (kategórií). [Výskumná správa.] Bratislava, VÚEPP 1980.
- Úprava FMZVž z 15. mája 1979 č. FM/01-647 o odmeňovaní členov a pracovníkov vykonávajúcich technickohospodárske funkcie v JRD.
- Úprava MPV SSR z 1. júla 1973 č. 6937/1973-Ek o odmeňovaní technickohospodárskych pracovníkov v štátnych organizáciách v odvetví poľnohospodárstva v pôsobnosti MPV SSR.
- Zásady pro členění organizací, organizačních jednotek a funkcí (pracovních činností) do velikostních skupin (kategorií), příloha č. 2 k č. j. II/3-122/73-7201. Praha, FMPSV 1973.

Došlo dňa 24. 2. 1982

STANOVIČ V., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Zásady diferencovania základného platu vedúcim pracovníkom poľnohospodárskych podnikov

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 11, s. 833—842. — 1 tab., lit. 5

úroveň podniku, vedúci pracovníci, odmeňovanie, diferenciácie, analýza, aspekty aplikácie

V príspevku sa rozoberá problematika platovej kategorizácie podnikov poľnohospodárskej prvovýroby a následného určovania základného platu vedúcim pracovníkom. Pri určovaní výšky platu sa vychádza zo základného kritéria mzdy — výsledkov práce. Tieto sa navrhujú vyjadrovať ukazovateľmi typu čistej produkcie. Objem vlastných, resp. upravených vlastných výkonov by sa mal odstupňovať do veľkostných platových kategórií v závislosti od výrobných podmienok charakterizovaných prírodnými stanovišťami, s väzbou na sadzby diferenciálnych príplatkov a pozemkovej dane.

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No II, c.

СТАНОВИЧ В., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Тренчаска 55, 824 80 Братислава

Принципы дифференцирования основной заработной платы у руководящих работников сельскохозяйственных предприятий

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 11, c. 833—842. — 1 табл., лит. 5

уровень хозяйства, руководящие работники, оплата труда, дифференциация, анализ, аспекты действий

Рассматривается проблематика категоризации зарплат на предприятиях первичного сельскохозяйственного производства и последующего установления основной заработной платы руководящих работников. Размер заработной платы исходит из основного критерия — результатов работы, которые предлагается выражать с помощью показателей типа чистой продукции. Объем собственных (и модифицированных) показателей следует распределять по группам зарплат в зависимости от производственных условий, данных природными факторами, в увязке с тарифом дифференциальных приплат и с земельным налогом.

STANOVIČ V., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Principles of the Differentiation of the Basic Salaries of Managing Workers in Agricultural Enterprises

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 11, pp. 833—842. — 1 tab., refs 5

enterprise level, managing workers, remuneration, differentiation, analysis, aspects of application

Problems connected with the salary categorization in primary production enterprises in agriculture, and problems of the subsequent determination of the basic salaries of managing workers, are discussed. The determination of the salary height is based on the initial criterion — results of work. It is proposed to express them by the net production indicators. The volume of the own, or of the modified own achievements should be divided into salary categories considering the production conditions characterized by the natural sites and interlinking the differentiation plus rates and land-tax.

Grundsätze der Differenzierung des Grundlohnes bei den Leitungskadern der landwirtschaftlichen Betriebe

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 11, S. 833—842. — 1 Tab., Lit. 5

Niveau des Betriebes, Leitungskader, Entlohnung, Differenzierung, Analyse, Aspekte der Anwendung

Im Beitrag wird die Problematik der Lohnkategorisierung der Betriebe der landwirtschaftlichen Primärproduktion und der folgenden Bestimmung des Grundlohnes bei den Leitungskadern analysiert. Bei der Bestimmung der Höhe des Lohnes geht man vom Grundkriterium des Lohnes — von den Ergebnissen der Arbeit aus. Man schlägt vor, diese durch die Kennziffern des Typs der Nettoproduktion auszudrücken. Das Volumen der Eigenleistungen beziehungsweise geregelten Eigenleistungen sollte man in die Größenlohnkategorien in Abhängigkeit von Produktionsbedingungen, die durch die natürliche Standorte charakterisiert werden, mit der Bindung an die Tarife der differenziellen Zuschläge und der Grundstückssteuer abstufen.

Adresa autora:

Ing. Vladimír Stanovič, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 842 80 Bratislava

Predložený příspěvek je založen především na výsledcích terénních šetření, prováděných na síti tazatelů VÚEZVŽ Praha opakovaně v období 1975—1979 na širších výběrech venkovského obyvatelstva v ČSR (rozsah výběrů cca 1000—1200 tázaných, zvolených podle kvótního výběru při poměrném zastoupení velikostních skupin obcí v ČSR). Dále jsou využity některé poznatky z dlouhodobé koncepce rozvoje osídlení, které mohou být rozhodující pro stanovení parametrů vybavenosti.

VYBAVENOST VENKOVSKÝCH OBČÍ

Při řešení životních podmínek a životního prostředí na vesnici jde o úroveň celého společensko-kulturního prostředí. Do komplexu těchto otázek patří zabezpečování celé soustavy služeb, rozmístění sítě škol, zdravotnických, kulturních, sportovních a jiných zařízení. Jedná se o celou tzv. sféru občanské vybavenosti, jejíž úroveň ve venkovských obcích je ve svém průměru stále ještě nižší, a to i v některých případech základní vybavenosti (prodejny, školy, zdravotnická zařízení), uspokojující každodenní či velmi časté potřeby. Tato vybavenost hraje důležitou roli při postupném sblížování města a vesnice a v současné době, přes dosažený pokrok, je jedním z faktorů, který z hlediska postupného vyrovnávání vzájemných rozdílů městského a venkovského prostředí nebyl zatím v uspokojivé míře překonán.

Poptávka po jednotlivých druzích občanské vybavenosti je ovšem odlišná v intenzitě, rozsahu a kvalitě. Provedené výzkumy naznačují, že zpravidla v malých obcích pociťují nedostatky a požadavky na základní vybavenost stejně intenzivně jako ve větších obcích požadavky na vybavenost speciálnější. Zda to či ono zařízení má být umístěno v dané obci, mělo by záviset na podrobném prozkoumání místních podmínek a dalších okolností. Komplex vybavenosti má také mimo jiné vyhraněně ekonomický charakter. Jde o ekonomické aktivity, jejichž provoz by měl být rentabilní. Pro splnění tohoto požadavku tedy vyžaduje každý typ vybavenosti určitý objem poptávky. Ovšem u základní vybavenosti pro menší venkovské obce by ekonomické hledisko mělo být spojováno i s dalšími hledisky společenské prospěšnosti (i když obtížně ekonomicky vyjádřitelnými).

Problémem zůstává někdy zajištění zásobování v menších obcích

i základními produkty. To, že chybí stále prodejny, nutí zemědělské obyvatelstvo téměř denně vyjíždět za nákupem do sousedních obcí. To představuje, ve srovnání s ostatním obyvatelstvem, ztrátu finanční i časovou. Tyto ztráty lze do jisté míry snížit rozvíjením služeb, jež nevyžadují cestování (pojízdne prodejny, rozvážka ke spotřebiteli, zásilkový obchod atd.). Nelze však předpokládat, že pojízdné prodejny odstraní zcela např. jízdy za nákupem. Ukazuje se, že i obyvatelé venkovských obcí, do kterých pojízdné prodejny zajišťují, postrádají stálou prodejnu v místě. Problémem zůstávají také velmi malé obce s rozptýlenou zástavbou v mezích podmínkách (např. v podhorských a horských oblastech) a v nich především staré obyvatelstvo a školní mládež. První skupina se těžko dostává k základní vybavenosti, školní mládež musí buď nesnadno dojíždět do školy, nebo musí navštěvovat (pokud jsou) malotřídní školy v místě.

Přesto však v zásobování venkovských obcí jako celku došlo k podstatnému zlepšení. Ukazují to i výsledky sledovaného souboru obcí, kde již téměř v 80 % obcí ve velikostní skupině do 500 obyvatel byl stálý obchod se smíšeným zbožím a v 25 % obcí této skupiny specializovaná prodejna potravin, v obcích o velikosti do 1000 obyvatel byly v 15 % případů již dva stálé obchody se smíšeným zbožím a téměř v 50 % specializované prodejny potravin — a v obcích se prodával poměrně široký sortiment základních potravinářských výrobků (např. podle zjištěného pořadí: 1. chléb (pečivo), 2. mléko (mléčné výrobky), 3. zelenina (ovoce), 4. maso (uzeniny), 5. drůbež atd. (tab. I).

I. Hodnocení vybraných okruhů občanské vybavenosti podle velikosti obce (v %)

Velikost obce		Možnosti nákupů a služeb	Kulturní možnosti	Dostupnost zdravotnických zařízení	Možnosti pro sport a tělovýchovu	Doprava do zaměstnání
1—499	1)	32,6	18,6	43,1	32,4	61,5
	2)	26,0	20,4	17,4	22,0	20,0
	3)	40,4	61,0	39,5	45,6	18,5
500—999	1)	38,6	24,0	53,9	45,5	79,0
	2)	27,2	25,9	15,1	34,8	11,7
	3)	34,2	50,1	31,0	29,7	9,3
1000—1999	1)	55,1	35,7	78,8	47,8	78,9
	2)	18,5	23,5	8,7	22,6	10,5
	3)	26,4	40,8	12,5	29,6	10,6

1) vyhovující

2) částečně vyhovující

3) nevyhovující

Pramen: dotazníkové šetření VÚEZVŽ

Naproti tomu přetrvává stav stále nedostatečné vybavenosti na ostatních úsecích — např. v 73 % sledovaných obcí do 500 obyvatel nebyla žádná zdravotnická zařízení (tedy ani zařízení pro ambulantní péči). Stejná situace byla v 47 % obcí do 1000 obyvatel. Obdobně nepříznivá situace je ve vybavenosti zařízeními pro děti v předškolním věku, která vůbec chyběla ve více než 50 % obcí do 500 obyvatel a téměř v 20 % obcí do 1000 obyvatel. V těchto velikostních skupinách je i malý počet kulturních,

osvětových a sportovních zařízení atd. Další služby placené obyvatelem, jako jsou různé řemeslnické provozovny (holičství, prádelny, čistírny nebo jejich sběrný, další řemeslnické provozovny atd.), se relativně častěji začínají vyskytovat až od velikosti obce nad 1000 obyvatel.

Občanská vybavenost venkovských obcí tedy představuje stále náročný úkol. Tento úkol je třeba obecně řešit jako celý systém, jehož prostřednictvím se má obyvatelstvu venkovských obcí dostávat vyrovnaného standardu služeb v přiměřené dostupnosti (denní i občasně). Také umístění občanského vybavení v obci má pro organismus a život celé obce značný význam. Každý nový objekt či zařízení občanské vybavenosti má vliv na provoz v obci, bývá místem společenských styků atd. Strukturálními změnami, ke kterým došlo a stále ještě dochází, ztrácí vesnice postupně své původní centrum. Tomuto centru je nutno dát buď novou společenskou náplň vhodně umístěným občanským vybavením, nebo vyhlédnout v obci jiné místo, které by tuto funkci mohlo převzít.

II. Požadavky na vybavenost kulturním zařízením

Tázání by dali přednost návštěvě kulturního zařízení	Pracující (v % jednotlivých skupin)			
	výběr celkem	v zemědělství	mimo zemědělství	do 30 let
1. přímo v bydlišti, i když půjde jen o menší a méně vybavené zařízení	46,7	47,5	46,2	44,2
2. většího a vybavenějšího zařízení ve střediskové obci	18,9	19,3	18,7	19,4
3. vysoce kvalitního (profesionálního) ve městě za předpokladu vhodného dopravního spojení tam i zpět (podniková doprava, veřejná hromadná doprava, vlastní dopravní prostředek)	30,4	33,2	35,1	36,4

Pramen: dotazníkové šetření VÚEZVŽ

Samostatnou otázkou je kulturně společenský rozvoj vesnice. Na rozdíl od města nemělo by jít na vesnici v oblasti kulturně společenské o širokou a nákladnou vybavenost (např. předimenzované kulturní domy), ale spíše o menší polyfunkční zařízení klubového charakteru, avšak s vysokou úrovní. Tato kulturní zařízení by měla být řešena tak, aby vedle duševní kultury a odpočinku bylo pamatováno i na možnost tělesné kultury, a to vhodným přičleněním např. hřiště pro odbíjenou, košíkovou apod. v jejich bezprostřední blízkosti. Půjde tedy o stanovení a vystižení správných podmínek té které obce, o znalost zájmů a potřeb občanů i mládeže. Ve velké většině venkovských obcí bude možné pro tyto účely nalézt vhodný stávající objekt, upravit jej, příp. rozšířit na potřebnou kapacitu (tab. II).

Pronikání většiny technických zařízení a technické vybavenosti do našich vesnic způsobem, jak jsme tomu zvyklí u větších sídlišť a měst, nastává teprve v poslední době (např. budování obecních a sdružených

vodovodů příp. kanalizací bylo započato ve větším rozsahu teprve v období socializace zemědělství). Souběžně s procesem přeměn zemědělství bude ve stále větší míře ovlivňovat vývoj životních podmínek a životního prostředí pracovníků v zemědělství také uplatňování nové sídelní soustavy na vesnici. Cílem nové klasifikace sídlišť je diferencovat péči i prostředky na rozvoj obcí, přednostně zajišťovat střediskovým obcím (a to i místního významu) pokud možno komplexní technickou a občanskou vybavenost a preferovat v nich bytovou výstavbu a umístění dalších investic. V omezenějším rozsahu se počítá s podporou rozvoje vybavenosti a výstavby v tzv. nestřediskových obcích trvalého významu.

U nestřediskových obcí, které nebyly uznány za obce trvalého významu, se nepočítá s rozvojem a novou výstavbou, ani s rozšiřováním vybavenosti. Na celý proces uskutečňování nové sídlištní soustavy, na jeho tempo atd. (např. i na míru působení protisměrných tendencí urbanizace — reurbanizace) nejsou ustálené názory. Dosavadní zkušenosti však již ukázaly, že striktní a paušální uplatňování hledisek nové sídlištní soustavy především u malých obcí, které byly klasifikovány jako nestřediskové obce, značně zhoršilo životní podmínky jejich obyvatel. Nebyla zde povolována žádná výstavba, byly rušeny i základní služby pro obyvatelstvo atd. Otázky správné a diferencované realizace zásad nové sídlištní soustavy mají mimořádný význam pro životní podmínky a životní prostředí pracovníků v zemědělství, neboť zejména v malých venkovských obcích tvoří pracovníci v zemědělství ještě značnou část jejich obyvatel.

Také nynější nestřediskové obce trvalého významu jsou nebo byly z velké části sídlem zemědělských podniků nebo alespoň výrobních středisek. Právě toto hledisko bylo jedním ze základních pro zařazení obce do kategorie sídlišť trvalého významu. Při postupující koncentraci, při procesu slučování podniků mnohé z těchto obcí přestaly být sídlem (střediskem) zemědělského podniku a tím ve světle nynější praxe ztratily hlavní důvod pro své zařazení v sídlištní soustavě — se všemi důsledky omezování rozvoje výstavby a vybavenosti. Pro zemědělské pracovníky je tedy otázka vztahu kategorizace obcí v nové sídelní soustavě a vytváření kooperačních obvodů a větších celků sloučených družstev (kdy dochází k rozdílnému vývoji ve velikosti výrobních obvodů a územních správních obvodů obcí) z hlediska jejich životních podmínek velmi významná.

Výzkumy se zabývaly celou řadou těchto problémů, zejména pak tím, jak se tyto otázky (zejména vybavenost obce) odráží v názorech a potřebách venkovské populace. V tomto směru bylo možné pozorovat několik základních poznatků o současném stavu hodnocení vybavenosti venkovských obcí:

— Většina venkovského obyvatelstva je s vybaveností svých obcí poměrně spokojena (s odchylkami podle věku tázaných, kteří v mladších věkových skupinách jsou podstatně náročnější, a podle velikosti obcí — u větších obcí je míra spokojenosti vyšší).

— Největší odchylky v hodnocení vybavenosti byly u obyvatel obcí ve velikostní skupině od 500 do 1000 obyvatel, které zřejmě tvoří určitý přechod mezi malými obcemi s výraznějším venkovským charakterem a většími obcemi smíšeného charakteru.

— Hledisko vybavenosti ovlivňuje i preferenci místa bydliště. Většina venkovského obyvatelstva (především zemědělci) považuje za výhodnější bydlet ve větší, střediskové obci s určitým stupněm vybavenosti.

— Nároky na vybavenost obcí se projevují zhruba ve stejné míře ve všech velikostních skupinách, přičemž v malých obcích se postrádají některé základní služby přibližně se stejnou intenzitou jako již specifikované služby ve větších obcích.

— U pracovníků v zemědělství je možné pozorovat tendenci, že ve svém průměru jsou méně nároční na vybavenost v oblasti zásobování a služeb než na vybavenost na úseku kulturního a společenského života.

— Na nejdůležitější otázky vybavenosti se projevuje shoda v názorech nejen zemědělského a nezemědělského obyvatelstva, ale i obyvatelstva venkovských obcí jako celku a odpovědných orgánů MNV, přičemž MNV posuzují některé problémy vybavenosti obce ještě přísněji než samotní občané.

— Vybavenost se objevuje jako významný faktor stabilizace v tendencích tázaných ke změně bydliště. To platí také o celkovém hodnocení obytného prostředí vesnice. Ve všech výzkumech se ve sledovaných souborech obcí projevila úzká závislost stupně vybavenosti na velikosti obce.

Výsledky výzkumů dávají určitý pohled i na proces, v němž dochází k vyrovnávání nejen v materiální oblasti, ale zejména také v oblasti hodnot a tedy i požadavků venkovského obyvatelstva. Tyto i další výzkumy svědčí o tom, že se projevuje různorodost nároků venkovské (ale i městské) populace na místo trvalého bydlení, práce i odpočinku. Právě tyto momenty vedou k tomu, že nároky a požadavky obyvatelstva se často neshodují s ekonomickými, urbanistickými a dalšími teoriemi o optimální velikosti měst i menších sídel (obcí) se střediskovou funkcí a ani s řadou dalších sociálně ekonomických úvah.

Tyto skutečnosti se přímo nebo zprostředkovaně projevují např. ve výzkumech preferencí měst a sídel různé velikosti. I když tyto výzkumy, prováděné především jako výzkumy názorů a postojů obyvatelstva, nemohou nahradit komplexní společenské hodnocení výhod a nevýhod různých velikostí a typů sídel (tzv. aglomerační efekty), odrážejí určité prožívané reality životních podmínek a ve svém konečném působení mohou modifikovat i procesy pohybu obyvatelstva. Mají dále bezprostřední význam z hlediska zkoumání vztahu vesnice — město (tab. III).

Opakované výzkumy preference místa bydliště přinesly v tomto směru poměrně shodné výsledky. Atraktivita venkovských obcí, zejména malých, vzdálených od měst, je pro trvalé bydlení výrazně nižší než by odpovídalo podílu obyvatelstva v nich bydlicího, menší je také (alespoň u venkovského obyvatelstva) atraktivita velkých měst či nových průmyslových středisek. Zřetelně vyšší preferenci jako místo trvalého bydliště mají však větší střediskové obce s určitým stupněm vybavenosti či obce příměstské (především u městské populace). Výsledky preferenčního výzkumu v časové řadě od roku 1971 jsou uvedeny v tab. III.

Nedostatky ve vybavenosti lze překonávat, avšak za cenu určitých ztrát (časové, finanční). Na druhé straně je nutné přiznat, že rozvoj individuálního automobilismu a hromadné veřejné dopravy působí jako významné kvalitativní faktory na zlepšování životních podmínek na vesnici, schopné zmírňovat méně příznivou situaci zemědělského a venkovského obyvatelstva ve vztahu k vybavenosti. Vyspělý individuální a hromadný dopravní systém časově včleňuje vesnici do města nebo střediskových obcí s příslušnou vybaveností.

Už dnes je pro vesnici charakteristický vyšší stupeň mobility oby-

III. Preference místa bydliště (v % odpovědi)

	1971 V	1974 V	1977 V	1979 V	1978 M
V malé obci vzdálené od města	10,4	8,2	7,3	10,0	7,9
Ve větší střediskové obci s určitou vybaveností	48,3	48,6	56,1	54,3	18,1
V malém městě	16,4	18,1	15,0	16,4	19,3
V krajském, okresním či jiném větším městě	11,2	8,2	9,1	8,6	24,7
V hlavním městě	1,6	1,0	0,9	0,5	7,7
V jednom z nových průmyslových středisek	2,4	1,9	1,6	1,2	1,0
V příměstské oblasti, na předměstí velkého města	9,7	14,0	10,0	9,0	27,3

V — venkovské obyvatelstvo; M — městské obyvatelstvo

Pramen: dotazníková šetření VÚEZVŽ; srovnatelný výzkum u městské populace byl proveden pouze v roce 1978

vatelstva nejen za prací (jak tomu bylo převážně doposud), ale i za vybaveností, ať s cílem uspokojovat hmotné potřeby nebo naplňovat volný čas. V této větší pohyblivosti je také určitá „profesionalizace“ spotřeby, která se projevuje nejen v oblasti kultury, ale i ve sféře hmotné spotřeby. Stávají se běžnými cesty za vybaveností z menších obcí nejen do nejbližších větších obcí, které potřebnou vybavenost mají, ale dochází i k přeskokování stupňů vybavenosti ve snaze zajistit si např. odbornou prodejní službu při koupi předmětu dlouhodobé spotřeby. Do Prahy se dojíždí za nákupy z poměrně dalekého okolí, přestože většinou stejná vybavenost se vyskytuje mnohem blíže. Obdobně i v oblasti kultury přiblížilo venkovu relativně snadné cestování pražské vysoce profesionální kulturní scény.

Zlepšování vybavenosti venkovských obcí zahrnuje širokou oblast otázek, jejichž řešení vyžaduje účinnou spolupráci všech organizací, institucí a složek na vesnici, včetně vysoké aktivity občanů. Problematika vybavenosti se promítá nejen do životních podmínek a životního prostředí zemědělského a venkovského obyvatelstva, ale působí přímo nebo zprostředkovaně i ve sféře jejich práce. Je také úzce propojena s významnou životní hodnotou, kterou se v poslední době stává volný čas. Vybavenost venkovských obcí se tak významně podílí na současných přeměnách vesnice a je jednou ze základních otázek procesu dalšího sblížování celkových životních podmínek mezi městem a venkovem.

DLOUHODOBÁ KONCEPCE ROZVOJE OSÍDLLENÍ

Jako bezprostřední řešení zjištěných skutečností přijala vláda ČSSR již na počátku šedesátých let opatření k usměrnění a soustředování výstavby bytů, občanské a technické vybavenosti do těch venkovských

sídel, která mají vyjasněnou perspektivu hospodářského, společenského a kulturního rozvoje a která mají samostatnou funkci v osídlení nebo jsou současně přirozeným střediskem spádového obvodu s určitým počtem menších sídel.

Výsledky z konkrétní aplikace těchto vládních usnesení však ukázaly, že proces koncentrace osídlení lze jen obtížně usměrňovat výhradně administrativními metodami.

Bylo proto rozhodnuto přistoupit k zpracování návrhu dlouhodobého vývoje osídlení, který by poskytl podklad k plánovitě přestavbě sídelní sítě a soustředil investiční činnost do rozvojových sídel s tím, že v podmínkách ČSSR bude neúčelnější usměrňovat dlouhodobý vývoj osídlení do třístupňové soustavy vybraných sídel, vhodně rozmístěných po celém území státu.

Cílem střediskové sídelní soustavy bylo vytvoření takové struktury osídlení v územním rozložení středisek, která by umožnila postupným soustřeďováním občanské a technické vybavenosti zajistit všemu obyvatelstvu optimální životní prostředí při současném respektování všech podmínek ekonomie výstavby a provozu potřebných zařízení a respektování potřeb výroby, která by tak lépe odpovídala současným tendencím koncentrace průmyslové a zemědělské výroby do větších celků.

Protože tvorba, formování a řešení regionálních, středních a malých skupinových systémů osídlení si vyžaduje cílevědomý a exaktně řízený komplexní proces urbanizace, přistoupilo se v obou národních republikách k tvorbě odpovídajících územně plánovacích nástrojů řízení regionální urbanizace ČSR a SSR. Přes rozdílný přístup, který odpovídá i rozdílným podmínkám ČSR a SSR, je možné charakterizovat společné znaky, které přibližují koncepci urbanizace a umožňují vytvořit jednotný celostátní systém urbanizace ČSSR, a to ve formě sídelních regionálních aglomerací, významných center osídlení, městských regionů atd.¹⁾

Z hlediska rozvoje venkovských obcí je významné, že jedním z teoretických východisek dalších koncepcí urbanismu a systémů osídlení je poznání, že odstranění podstatných rozdílů mezi městem a vesnicí je dosažitelné pouze v rámci jednotlivých sídelních aglomerací, tedy nové sídelní struktury, která je překonáním jak tradičního pojetí města, tak tradičního pojetí vesnice a venkovského prostoru vůbec. Nová sídelní struktura ČSSR se opírá o 19 výrazných sídelních aglomerací jako je Praha, Brno, Ostrava, Bratislava se svým okolím, o aglomerace, v nichž dominantní úlohu hrají blízko ležící města, jako například Pardubice — Hradec Králové, nebo celé pásmo měst, jako je tomu v Severočeské uhelné pánvi (Chomutov, Klášterec, Kadaň, Most, Teplice). Dále se předpokládá rozvoj dalších 35 druhotných sídelních aglomerací. Je možno si je představit jako určitou decentralizovanou obdobu dnešního kompaktního města. Tak jako jednotlivé čtvrti (části) tradičního města mají své funkce administrativní, obchodní, průmyslové, rekreační a jiné, tak by se měla vytvořit obdobná dělba činnosti i uvnitř každé aglomerace, i když vztahy mezi jejími jednotlivými částmi budou volnější. Součástí těchto aglomerací bude samozřejmě zemědělství, zemědělská velkovýroba.

Sladění všech stránek vývoje a všech funkcí souvisejících s výrobou

¹⁾ V ČSR zpracovaný dokument Návrh urbanizace a dlouhodobého vývoje osídlení v ČSR byl schválen usnesením vlády ČSR č. 4 v roce 1976, v SSR byl v zásadě obdobný dokument Projekt urbanizace SSR schválen usnesením vlády SSR č. 284/1976.

v rámci sídelní aglomerace se společenskými činnostmi, sídly i ekologickými zákonitostmi nebude snadné. Tak například výrazným brzdícím a omezujícím činitelem bude v naší zemi existující velmi malá výměra zemědělské, respektive orné půdy na 1 obyvatele. To klade před jakoukoli činnost na úseku výstavby kategorický imperativ šetření půdou. Proto jádra sídelních aglomerací nemohou mít podobu rozptýlených sídel, ale v obytných částech je nutno prosazovat vysoké hustoty osídlení atd.

Z řečeného vyplývá, že další vývoj sídelního útvaru, kterému se tradičně říká vesnice, se stává součástí nově propracované soustavy osídlení. Rozvoj socialistické vesnice se tedy řeší a nadále bude řešit v rámci určité sídelní aglomerace.

Výrazná funkční diferenciacie dosavadního venkovského osídlení v rámci sídelních aglomerací znamená současně i diferenciaci přístupu k jejich dalšímu vývoji. U sídel, kde převažuje ubytovací funkce, by se měly v pořadí naléhavosti řešit tyto otázky:

- rozvíjet soustředěnou bytovou výstavbu vycházející z nových stavebních a konstrukčních principů, nenásilně se zapojující do dosavadního rázu těchto sídel;

- dobudovat sociální a technickou infrastrukturu;

- posílit komunikační vazby na centra pracovních příležitostí a centra společenského života;

- zahájit výstavbu lokálních center volného času jako perspektivně nové formy výstavby.

Ukazuje se, že rozsah činností, které umožňují doposud v mnoha střediskových obcích postavené kulturní domy či střediska, není dostačující. Přežívající názory, že sama práce v zemědělství na čerstvém vzduchu je natolik zdravá, že není zapotřebí, aby se pracovníci v zemědělství věnovali tělocviku a rekreačním sportovním činnostem, dnes již neobstojí. K těmto skutečnostem bude nutno přihlédnout při koncipování obsahové náplně těchto center. Její součástí budou, jak je dnes již zřejmé, ve všech případech plochy pro různé sportovní činnosti a rovněž vodní bazén, případně koupaliště.

U sídel, kde převažuje funkce rekreační, bude nejdůležitější nepřipustit vysídlení všech stálých obyvatel. Ukazuje se, že v těch případech, kdy tato sídla mají výrazně monofunkční rekreační ráz, stávají se „vysídlenými obcemi“. Současně je velmi důležité nepřipustit, aby dostavba těchto sídel rekreačními domky a chatami (tlak tímto směrem je stále vysoký) překročila určité hranice. Podle tohoto parametru je nutno dobudovat i odpovídající občanskou vybavenost.

SOUHRN

Řešení občanské vybavenosti venkovských obcí je jedním z důležitých úkolů při zabezpečování sociálního rozvoje na venkově. Jde o celý systém zařízení a služeb, jehož prostřednictvím se musí obyvatelstvu venkovských obcí poskytnout vyrovnaný standard služeb v přiměřené dostupnosti. Na řešení úkolu se musí podílet všechny organizace a složky na vesnici, včetně vysoké aktivity občanů. Vybavenost venkovských obcí se významně podílí na sociálně ekonomických přeměnách vesnice a je jednou ze základních otázek vyrovnání životních podmínek mezi městem a venkovem.

K zabezpečení plánovitě přestavby sídelní sítě byla zpracována třístupňová dlouhodobá koncepce osídlení, která se pozvolna realizuje. Při její realizaci je nutno postupovat cílevědomě, ale přitom respektovat mnoho faktorů a zájmů, kterých se koncepce dotýká a které je nezbytné sladit a vzájemně propojit.

Došlo dne 21. 12. 1981

KRŮČEK Z., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 1

Ekonomické a sociální aspekty občanské infrastruktury venkovského osídlení

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 11, s. 843—852. — 3 tab.

venkovské obce, občanská vybavenost, technická vybavenost, sbližování mezi městem a venkovem, prognóza, teoretické pojednání

Príspevek obsahuje charakteristiku občanské vybavenosti venkovských obcí ve vztahu k struktuře osídlení a velikosti venkovských obcí. Dále jsou řešeny i otázky technické vybavenosti, jejíž řešení společně s občanskou vybaveností je jedním z klíčových úkolů vyrovnávání sociálně ekonomických rozdílů mezi městem a venkovem v oblasti mimopracovních podmínek. Dále jsou předloženy náměty na řešení občanské a technické vybavenosti ve vztahu k dlouhodobé koncepci osídlení.

КРУЧЕК З., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия Манесова 75, 120 58 Прага 1

Экономические и социальные аспекты гражданской инфраструктуры сельского поселения

Земед. Ekon., 28, 1982, № 11, с. 843—852. — 3 табл.

сельские населенные пункты, гражданская оснащенность, техническая оснащенность, сближение города с селом, прогноз, теоретическая трактовка

Статья характеризует гражданское оснащение сельских населенных пунктов по отношению к их структуре и размерам. Рассматриваются и вопросы технической оснащенности, которая наряду с гражданской относится к решающим факторам выравнивания социально-экономических различий между городом и селом в области бытовых условий. Предлагаются способы решения гражданской и технической оснащенности с точки зрения долгосрочной концепции заселения.

KRŮČEK Z., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Economic and Social Aspects of Social Infrastructure in Rural Settlements

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 11, pp. 843—852. — 3 tabs

rural communities, social infrastructure, technical infrastructure, urban and rural approximating, prognosis, theoretical treatise

The characteristics of social infrastructure in rural communities in relation to their settlement structure and size are treated. Further, the problems of technical infrastructure, the solution to which is, along with the social infrastructure, one of the key tasks of balancing the socio-economic differences between the town and the countryside in the field of spare-time conditions, are discussed. The solutions to social and technical infrastructure in relation to the long-term settlement concept are proposed.

Ökonomische und soziale Aspekte der Bürgerinfrastruktur der Landbesiedlung

Zeměd., Ekon., 28, 1982, Nr. 11, S. 843—852. — 3 Tab.

Landgemeinde Gesellschaftseinrichtung, technische Einrichtung, Annäherung zwischen Stadt und Land, Prognose, theoretische Abhandlung

Der Beitrag beinhaltet die Charakteristik der gesellschaftlichen Einrichtungen der Landgemeinden in Beziehung zur Struktur der Besiedlung und der Größe der Landgemeinden. Weiter werden auch Fragen der technischen Einrichtungen und der gesellschaftlichen Einrichtungen gelöst. Es sind die Schlüsselfragen des Ausgleichs der sozialökonomischen Unterschiede zwischen Stadt und Land auf dem Gebiet der Bedingungen außer der Berufsarbeit. Weiter werden Entwürfe für die Lösung der gesellschaftlichen und technischen Einrichtungen in Beziehung zur langfristigen Konzeption der Besiedlung vorgelegt.

BRNO
1982

Adresa autora:

Ing. Zdeněk Krůček, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6,
110 00 Praha 1

Zvyšovanie efektívnosti a kvality všetkej práce je jedným zo základných objektívnych predpokladov ďalšieho rozvoja socialistickej spoločnosti. Jednou z kategórií činností, na ktorú sa toto konštatovanie v plnej miere vzťahuje, je nesporne aj riadiaca práca. Vedeckotechnický a sociálny pokrok, nové kvantitatívne a kvalitatívne rysy dynamicky sa rozvíjajúcej socialistickej výroby vyvolávajú potrebu, ale zároveň umožňujú zvýšiť kvalitu a efektívnosť riadiacej práce na všetkých úrovniach a vo všetkých fázach riadiaceho procesu.

Zo záverov 4. zasadnutia ÚV KSČ a ÚV KSS vyplynul naliehavý postulát, aby sa na každom pracovisku poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu, vo všetkých výrobných podnikoch a dodávateľských organizáciách pre poľnohospodárstvo začali uplatňovať účinné opatrenia, zamerané na dôsledné využívanie najnovších vedeckých poznatkov a pokrokových skúseností, na aktivizáciu rezerv, všestrannú podporu pracovnej iniciatívy ľudí a na sústavné zvyšovanie efektívnosti práce.

Proces koncentrácie a špecializácie poľnohospodárskej výroby, realizovaný cestou rozvoja kooperačných a integračných vzťahov, charakterizuje súčasnú etapu rozvoja nášho socialistickeho poľnohospodárstva. Priemerná veľkosť poľnohospodárskych podnikov sa podstatne zvýšila (2585 ha — Hrmo 1979), mení sa ich pôvodná uzatvorenosť, vydeľujú sa podniky bez pôdy. Účinnosť týchto zmien je podmienená úrovňou organizátorskej a riadiacej práce tak, aby sa zabezpečila nadväznosť všetkých fáz reprodukčného procesu. To vyžaduje popri rozvíjaní koncepcnej práce rozvíjať aj operatívnu riadiacu prácu. Zviazanosť a vzájomná podmienenosť koncepcného a operatívneho riadenia je základom výrobnjej a ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskeho podniku. Zložkou operatívneho riadenia je aj dispečing, úlohou ktorého je nepretržite, systematicky regulovať prácu nižších organizačných jednotiek na základe operatívneho plánu tak, aby bol zabezpečený zladený a efektívny vnútropodnikový výkon. Cieľom predloženého príspevku je poukázať na pozitívny vplyv dispečingu pri zvyšovaní ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskych podnikov v podmienkach SSR. Vychádza sa pritom z predpokladu, že perfektné zvládnutie operatívnych úloh vytvára optimálne podmienky pre plnenie koncepcných zámerov podniku.

METODICKÝ POSTUP

V spojitosti s úsilím o pozitívne ovplyvnenie tempa rastu efektívnosti riadiacej práce je široko diskutovanou otázkou metodika hodnotenia efektívnosti tejto kategórie prác. Navrhované ukazovatele vyzdvihujú do popredia dve skupiny ukazovateľov, a to ukazovatele kvantitatívne a kvalitatívne. Kvantitatívne ukazovatele sú orientované na plánované

hodnotové ukazovatele a na ekonómiu času, zatiaľ čo ukazovatele kvalitatívne zahrňujú ukazovatele vedeckotechnického pokroku, racionálno-politické, organizačné a ekologické.

Pri analýze vplyvu dispečerského riadenia na ekonomickú efektívnosť JRD hospodáriacich v podmienkach SSR sme sa rozhodli pre obidve skupiny hodnotových ukazovateľov. Vychádzali sme pritom z výsledkov sovietskej vedeckovýskumnej základne, kde sa vo všeobecnosti uvádza, že zavedenie dispečerskej techniky zvyšuje efektívnosť riadiacej práce o 30 % (Zavadskij 1972). Za účelom potvrdenia predznačených slov sme v JRD na Slovensku sledovali vybrané ekonomické ukazovatele a ich vývoj v časovom rade troch rokov pri 95 JRD SSR uplatňujúcich dispečerské riadenie. Základné údaje boli získané z banky údajov VÚEPP v Bratislave. Osobitne sme vyhodnotili ukazovatele zisku, výkonov, nákladov a miery rentability. Výberový súbor bol porovnávaný s analogickými priemernými ukazovateľmi všetkých JRD pôsobiacich v rámci SSR. Pri určovaní efektívnosti riadenia sme rešpektovali aj tie ukazovatele, ktoré patria do skupiny kvalitatívnych ukazovateľov riadiacej práce.

Faktografický materiál bol spracovaný metódou kvantitatívnej štatistiky, a to za použitia Pearsonovho koeficientu intenzity závislosti dvoch znakov. Porovnávali sme pritom vždy JRD uplatňujúce dispečing a všetky ostatné JRD, ktoré tento systém riadenia výroby ešte neuplatňujú. Testovanie sa uskutočnilo χ^2 testom, ktorý sme použili za účelom overenia závislosti dvoch znakov. Vypočítané hodnoty χ^2 sme porovnávali s tabulkovými hodnotami pri $\alpha = 0,01$, resp $\alpha = 0,05$.

ANALÝZA KVANTITATÍVNYCH UKAZOVATEĽOV EKONOMICKEJ EFEKTÍVNOSTI

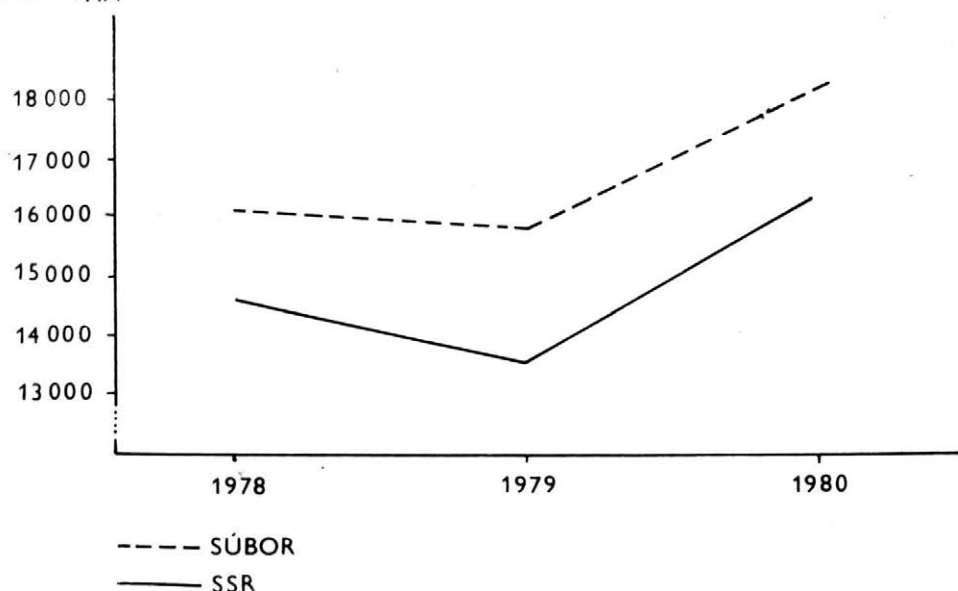
Dispečerské riadenie výroby predstavuje kategorickú požiadavku súčasnosti, ktorá právom očakáva od riadenia transformáciu jeho úrovne do hospodárskych výsledkov poľnohospodárskeho podniku. Zo skúseností poľnohospodárskych podnikov ZSSR, NDR, BLR, ale aj zo skúseností našich popredných podnikov vyplýva, že zavedenie dispečerského riadenia má pozitívny vplyv na ekonomickú efektívnosť.

V podmienkach SSR zo 649 JRD SSR v roku 1980 len 95 JRD uplatňovalo dispečerské riadenie. Zaujímavosťou pritom je, že až na 1 JRD má uvedený súbor podnikov odvetvovú riadiacu štruktúru. Najviac podnikov sa pritom nachádza v kukuričnej výrobnjej oblasti (35) a v zemiakárskej výrobnjej oblasti (26). Najmenej v horskej oblasti, a to 12 JRD. Ak sledujeme časový horizont vývoja počtu podnikov uplatňujúcich dispečing, zisťujeme, že v roku 1978 ich počet významne vzrástol, a to o 41 podnikov. Do tohoto času na celom území Slovenska len 18 JRD uplatňovalo dispečing.

Požiadavku zavádzať komplexné dispečerské riadenie potvrdzuje aj veľkosť JRD. Priemerná výmera JRD, ktoré sú vybavené dispečerskou technikou, je 3543 ha, čo je takmer o 1000 ha viac ako predstavuje priemerná výmera JRD v SSR.

Pri sledovaní vplyvu dispečingu na ekonomickú efektívnosť JRD sme za základ zobrali výkony podniku pripadajúce na 1 ha p.p.

Z obr. 1 vyplýva, že vývoj výkonov na 1 ha p.p. za trojročné obdobie bol vyšší v rádiofikovaných podnikoch. Mierny pokles bol však zazname-

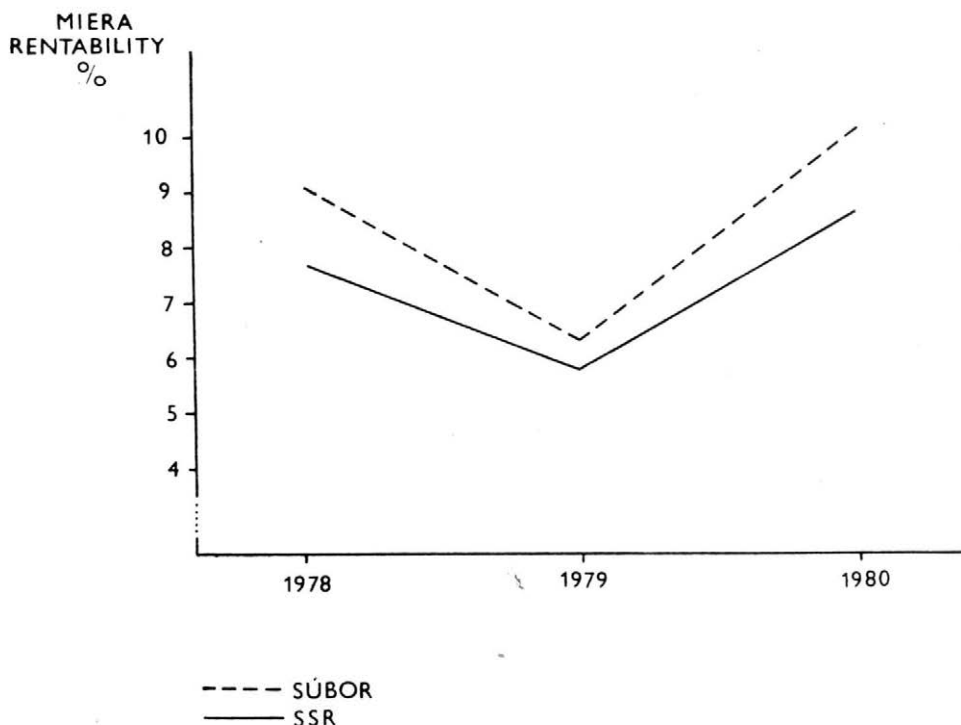

1. Vývoj výkonov na 1 ha p. p. v rokoch 1978—1980

naný v roku 1979 pod vplyvom nepriaznivých biologicko-klimatických činiteľov. Z priebehu grafu je však zrejmé, že tento pokles bol výraznejší v tých poľnohospodárskych podnikoch, ktoré neuplatňovali dispečerské riadenie. Tab. I poskytuje prehľad o vývoji všetkých hodnotových ukazovateľov, ktoré sa pri hodnotení vplyvu dispečerského riadenia na ekonomickú efektívnosť podnikov brali do úvahy.

I. Prehľad hodnotových ukazovateľov za roky 1978—1980

Rok		Objem zisku v tis. Kčs	Zisk na ha	Objem výkonov v tis. Kčs	Výkony na ha	Celkové náklady v tis. Kčs	Celkové náklady na ha	Miera rentability (%)
1978	súbor	4 665,97	1 458,15	54 226,58	16 199,63	50 860,42	14 991,29	9,17
	SSR	2 710,38	1 054	37 662,25	14 649	34 951,86	13 595	7,75
1979	súbor	3 161,50	970,87	53 930	15 969	49 430	14 722	6,39
	SSR	2 045,74	790	37 104,69	13 602	35 044	12 847	5,83
1980	súbor	5 433,21	1 661,67	62 463,44	18 319,22	56 594,61	16 657,22	9,60
	SSR	3 413,50	1 322	42 562,41	16 483	39 148	15 161	8,71
Ø	súbor	4 420,23	1 363,56	56 873,34	16 829,28	52 295,01	14 958,10	8,39
	SSR	2 723,21	1 055,33	39 109,78	14 911,33	36 381,33	13 867,66	7,43

2. Vývoj miery rentability v rokoch 1978—1980

Objem zisku, zisk na ha p.p., objem výkonov, výkony na ha p.p., ako aj miera rentability v súbore rádiofikovaných podnikov dosahujú priaznivejšie relácie v porovnaní so základným súborom podnikov. Rozdiely nie sú v žiadnom prípade zanedbateľné. Objem výkonov bol v trojročnom priemere vyšší o 1025,77 tis. Kčs, zisk na ha p.p. bol o 308,23 Kčs vyšší. Objem výkonov bol vyšší o 21 346,22 tis. Kčs, analogicky vyššie hodnoty potom boli zaznamenané aj pri výkonoch pripadajúcich na 1 ha p.p. (o 1917,95 Kčs viac). Významné sú aj rozdiely pri dosiahnutej úrovni miery rentability. Ak za tri roky sa v priemere na Slovensku dosiahla miera rentability 7,43 %, potom v JRD uplatňujúcich dispečerské riadenie bola táto hodnota o 0,96 % vyššia. Na vývoj miery rentability poukazuje aj obr. 2.

Na rozdiel od sovietskych skúseností sú však celkové náklady v podnikoch uplatňujúcich dispečing vyššie. Ak objem celkových nákladov vo výberovom súbore JRD bol 52 295,01 tis. Kčs v priemere na 1 JRD, tak za všetky JRD tento ukazovateľ predstavoval hodnotu 36 381,29 Kčs. Analogicky sú potom vyššie aj údaje pri relácii celkových nákladov na 1 ha poľnohospodárskej pôdy. Ak v prvej skupine podnikov je to 14 958,10 Kčs, tak potom v druhej skupine podnikov je to 13 867,66 Kčs. Uvedené sa však zdôvodňuje vyššou intenzitou výroby v týchto podnikoch a tým aj vyššou zapaženosťou podnikov strojovými, ale aj stavebnými investíciami a ich využívaním. Žiada sa však poznamenať, že v trojročnom intervale rast celkových nákladov pripadajúcich na 1 ha p. p. v podnikoch, v ktorých je zavedený dispečing, zaznamenal index rastu 111,11, zatiaľ čo v základnom súbore podnikov táto hodnota bola 111,51, teda nepatrne vyššia. Záverom možno dedukovať, že zavedenie dispečerského riadenia do poľnohospodárskych podnikov nevedie k zvýšeniu celkových nákladov, ako by sa to pri

II. Pearsonov koeficient intenzity závislosti kvantitatívnych znakov

C	Zisk na 1 ha p.p.	Objem zisku v tis. Kčs	Výkony na ha	Objem vý- konov v tis. Kčs	Celkové náklady na ha	Objem ná- kladov v tis. Kčs
1978	0,576	0,849	0,906	0,933	0,892	0,707
1979	0,106	0,645	0,372	0,930	0,838	0,914
1980	0,890	0,882	0,953	0,934	0,720	0,927

prvotnom posúdení zdalo, ale naopak čo sa týka rastu vývoja celkových nákladov k ich miernemu poklesu.

V záujme štatistického overenia predznačenej verbálnej analýzy sme vypočítali Pearsonov koeficient intenzity závislosti kvantitatívnych znakov a tento sme testovali χ^2 testom za účelom overenia nezávislosti dvoch znakov. Dosiahnuté výsledky sú takmer vo všetkých prípadoch vysoko preukazné (tab. II).

Najpreukaznejšie výsledky boli dosiahnuté v roku 1980, kedy sa vysoko potvrdzuje vyslovený predpoklad, že dispečerské riadenie má priaznivý vplyv na ekonomické výsledky JRD. Významné rozdiely sú pozorovateľné aj medzi jednotlivými rokmi pri analýze vybraných ukazovateľov. Ak zisk na 1 ha p.p. dosiahol vysoko preukaznú intenzitu závislosti medzi 2 súbormi, tak potom táto závislosť bola nižšia v roku 1978 (prvý rok zavedenia dispečingu), ale výrazne nižšia v roku 1979 (horšie biologicko-klimatické podmienky). Celkový objem zisku vyjadrený v tisícoch Kčs mal pomerne vyrovnaný vývoj. K výraznejšej odchýlke došlo v roku 1979 ($c = 0,654$ — výsledok je ale stále vysoko preukazný). Aj výkony na 1 ha p.p. majú kolísavú vývojovú tendenciu, výrazne ovplyvnenú rokom 1979. Naopak celkový objem výkonov v tisícoch Kčs zaznamenal vyrovnanú intenzitu závislosti. Celkové náklady na 1 ha p.p., ako aj objem nákladov v tisícoch Kčs (až na rok 1978) sú pomerne vyrovnané (tab. III).

Vypočítané hodnoty χ^2 testu porovnané s tabuľkovými hodnotami potvrdzujú vysokú preukaznosť dosiahnutých výsledkov.

III. Test χ^2 na overenie závislosti dvoch znakov

χ^2	Zisk na 1 ha p. p.	Objem zisku v tis. Kčs	Výkony na 1 ha p. p.	Objem výkonov v tis. Kčs	Celkové náklady v tis. Kčs	Celkové náklady na 1 ha p.p.	Tabuľ. hodn. χ^2 ($\alpha=0,05$)
1978	314,145	1 630,716	2 888,302	4 261,308	4 129,274	2 473,732	5,99
1979	7,092	1 630,716	2 888,302	3 987,818	3 133,575	1 461,146	5,99
1980	2 437,617	2 254,785	6 348,278	4 447,929	3 914,428	690,486	5,99

ANALÝZA KVALITATÍVNYCH UKAZOVATEĽOV EKONOMICKEJ EFEKTÍVNOSTI

Pri hodnotení ekonomickej efektívnosti dispečerského riadenia však nesmieme obchádzať ani kvalitatívne ukazovatele. Komplexný prístup umožňuje dosiahnuť objektívnejšie výsledky. Špecifickou zvláštnosťou efektu riadiacej práce totiž je, že efekt vzniká nielen bezprostredne pri objekte riadenia, ale aj pri subjekte riadenia. Je len samozrejmosťou, že efektívnosť riadenia závisí v konečnom dôsledku od toho ako kvalitne pracuje človek (vedúci pracovník), nakoľko sú zdôvodnené ním prijímané rozhodnutia, na akej úrovni sú jeho organizačné schopnosti a akú mieru účinnosti dosahuje kontrola vykonaných rozhodnutí. To je však len jedna stránka. Druhá závisí od riadeného objektu, ako sú mu blízke a pochopiteľné riadiace rozhodnutia, formy hmotnej zainteresovanosti, ako zodpovedne plní úlohy, ktorými je poverený. Ide teda o prejav tzv. sociálnej efektívnosti, ktorá je najmä v podmienkach veľkých poľnohospodárskych podnikov zvlášť dôležitá. Pozitívnu úlohu v tomto smere zohráva samotný dispečing. Pracovníci pracujúci na mobilných súpravách sú často priestorovo vzdialení od centra JRD. Kontakty s dispečerským pracoviskom vyvolávajú pocit istoty, že v podniku sú o ich práci informovaní, v prípade poruchy sa majú na koho obrátiť, majú sa s kým poradiť. Efektívnosť dispečerského riadenia preto závisí tak od technického vybavenia subjektu, ako aj objektu riadenia.

Efektívnosť vplyvu dispečerskej techniky sa prejavuje predovšetkým vo zvyšovaní úrovne organizačných a riadiacich zásahov. Dispečerské riadenie vo významnej miere ovplyvňuje obsah činnosti vedúcich pracovníkov a špecialistov podniku, a to už pri jeho zavedení. Vytvárajú sa priaznivé podmienky pre riešenie koncepčných úloh na najvyššom stupni riadenia, zvyšuje sa dynamičnosť a pružnosť operatívneho riadenia.

So zavádzaním technických prostriedkov riadenia v podniku sa zvyšujú požiadavky na kvalifikáciu vedúcich pracovníkov a špecialistov, čo je priamym dôsledkom výsledkov zmien v ich doterajšej funkčnej náplni.

Systematická kontrola práce manuálnych pracovníkov a možnosť obrátiť sa v prípade kontroly na dispečera, alebo iného vedúceho pracovníka bez opustenia svojho pracoviska, vedie pracovníkov k dôslednejšiemu prístupu k plneniu pracovných povinností. Osobná účasť vedúcich pracovníkov a špecialistov na operatívnych poradách vytvára pocit súdržnosti medzi všetkými pracovníkmi.

Zavedením dispečerského riadenia do systému organizácie a riadenia poľnohospodárskych podnikov sa skracujú termíny uskutočnenia sezónnych prác, znižujú sa prestoje poľných agregátov, znižujú sa náklady na ich opravu, ale znižuje sa aj spotreba pohonných hmôt a nákladovosť mechanizácie vôbec. Pri uplatnení dispečerského riadenia sa zvyšuje výkonnosť rozhodujúcich strojov, znižujú sa náklady na opravu mechanizácie o 125 Kčs na 1 ha p.p. (Kováč 1980). Vplyv dispečingu sa pritom prejavuje priaznivo tak v kukuričnej, v repárskej, v zemiakárskej, ako aj v horskej výrobnjej oblasti. To má za následok, že si ho osvojuje väčší počet podnikov. Pritom treba zdôrazniť, že účinnosť dispečerského riadenia by sa prejavila ešte výraznejšie, keby sa uplatnil automatizovaný systém spracovania dispečerských informácií.

Dosiahnutie týchto priaznivých výsledkov však vo výraznej miere

ovplyvňuje dispečerská služba, ktorá musí bezozvyšku spĺňať všetky kvalifikačné predpoklady pre zvládnutie operatívneho riadenia. Dôsledne musí byť vyriešená vnútropodniková koordinácia medzi jednotlivými úsekmi. K vytvoreniu vnútropodnikovej súčinnosti účinne napomáha aj centralizácia operatívneho riadenia na úrovni operatívnych (dispečerských) porád.

ZÁVER

Nové dimenzie a parametre rozvoja socialistickej poľnohospodárskej výroby, ktoré nastoľuje vedeckotechnický pokrok, vyžadujú uplatňovať náročnejšie prístupy aj v organizácii výroby a riadení poľnohospodárskych podnikov. Uvedené platí v plnom rozsahu aj o racionalizácii operatívneho riadenia s osobitným zreteľom na dispečerské riadenie výroby.

Prax verbálne potvrdila pozitívny vplyv dispečerského systému riadenia na zvýšenie operatívnosti, ako aj na efektívne využívanie základných prostriedkov a finančných fondov. Vychádzajúc z rozsiahleho faktografického materiálu sme dospeli k záveru, ktorý verbálne tvrdenie exaktne dopĺňa. 95 JRD uplatňujúcich komplexný dispečing pri vybraných ekonomických ukazovateľoch (zisk, výkony, miera rentability) dosiahli vysokopreukazne lepšie výsledky. Uvedené sa potvrdilo Pearsonovým koeficientom intenzity závislosti kvalitatívnych znakov a jeho testovaním χ^2 testom. Pri hodnotení ekonomickej efektívnosti dispečerského riadenia však nesmieme obchádzať ani kvalitatívne ukazovatele. Tieto umožňujú dospieť k záveru, že používaním dispečerskej techniky sa skracujú termíny priebehu pracovných operácií, znižujú sa prestoje strojov a poľných agregátov, ako aj náklady na ich opravu. Pozitívnu úlohu zohráva technické vybavenie subjektu, ale aj objektu riadenia. Efektívnosť dispečerskej techniky sa prejavuje vo zvýšení úrovne riadiacich zásahov. Vytvárajú sa priaznivé podmienky pre riešenie koncepčných úloh, zvyšuje sa dynamičnosť a pružnosť riadenia.

Zamýšľať sa nad problémom efektívnosti dispečerského riadenia treba aj z toho dôvodu, že požiadavku efektívnosti diktuje politická a spoločenská prax výstavby socializmu. Málo efektívna, alebo neefektívna riadiaca práca neznamena v konečnom dôsledku iba malý prínos, alebo dokonca stratu pre spoločnosť, ale kladie zároveň neopodstatnené nároky na pracovníkov, ktorí majú byť ich vykonávateľmi. Musíme preto urýchlene presadzovať také štruktúry organizácie, ktoré môžu účinne zvýšiť efektívnosť riadiacej práce. Medzi takýmito systémami nachádza svoje opodstatnené miesto aj dispečerské riadenie.

Literatúra

- HRMO, V.: Základné smery zdokonaľovania systému organizácie a riadenia JRD. Nitra, Zborník SAKS 1979.
KOVÁČ, M.: Úlohy organizácie a riadenia pri zvyšovaní efektívnosti poľnohospodárskej techniky. Nitra, Zborník SAKS 1980.
ZAVADSKIJ, I. S.: Riadenie poľnohospodárskej výroby. Kijev 1972.

Došlo dňa 26. 2. 1982

KADLEČÍKOVÁ M.—NAGYOVÁ L., Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

Vplyv dispečerského riadenia na ekonomickú efektívnosť JRD hospodáriacich v podmienkach SSR

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 11, s. 853—860. — 3 tab., 2 grafy, lit. 3

JZD, Slovensko, řízení, operativní řízení, koncepční řízení, dispečerské řízení, ekonomická efektivnost, výsledky šetření

V príspevku analyzované vybrané ukazovatele súboru podnikov uplatňujúcich dispečing sú nadväzne porovnávané s ostatnými JRD hospodáriacimi v podmienkach SSR. V záujme štatistického overenia bol vypočítaný Pearsonov koeficient intenzity závislosti kvantitatívnych znakov, ktorý bol testovaný χ^2 testom za účelom overenia nezávislosti dvoch znakov. Dosiahnuté výsledky sú takmer vo všetkých prípadoch vysoko preukazné. Potvrďuje to priamy pozitívny vplyv dispečerského riadenia na ekonomickú efektívnosť podnikov. Význam dispečerského riadenia spočíva v tom, že prináša do riadenia plánovitosť v operatívnom riadení.

КАДЛЕЧИКОВА М.—НАГИОВА Л., Сельскохозяйственный институт, 849 67 Нитра

Влияние диспетчерского управления на экономическую эффективность ЕСХК в условиях Словакии

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No 11, s. 853—860. — 3 табл., 2 рис., лит. 3

ЕСХК, Словакия, управление оперативное, управление концепционное, управление диспетчерское, экономическая эффективность, результаты исследования

Сравниваются некоторые показатели у группы хозяйств с диспетчерским управлением с остальными ЕСХК в условиях Словакии. В целях статистической проверки вычисляли Персонов коэффициент интенсивности зависимости качественных признаков по тестированию χ^2 -тестом для проверки независимости двух признаков. Результаты высокостойчивы почти во всех случаях. Это подтверждает непосредственное положительное влияние диспетчерского управления на экономику хозяйств. Его значение в том, что оно вносит в управление плановость.

KADLEČÍKOVÁ M.—NAGYOVÁ L., University of Agriculture, 949 67 Nitra

The Influence of Dispatcher's Management on the Economic Effectiveness of Agricultural Co-operative Farms in the Slovak Socialist Republic

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 11, pp. 853—860. — 3 tabs, 2 figs, refs 3

agricultural co-operative farm, management, operative management, concept management, dispatcher management, economic effectiveness, results of investigation

The selected indicators from a set of enterprises using dispatching are subsequently compared with those achieved in the other agricultural co-operatives located in the Slovak Socialist Republic. Statistical evaluation was based on the Pearson's correlation coefficient of qualitative characters, tested by χ^2 test in order to verify the independence of two traits. The achieved results are highly significant almost in all cases. This confirms that the dispatcher management has a direct positive influence on the economic effectiveness in enterprises. The importance of dispatcher management consists of introducing the planwise methods into the operative management.

KADLEČÍKOVÁ, M.—NAGYOVÁ, L., Hochschule für Landwirtschaft, 949 67 Nitra

Einfluß der Dispatcherleitung auf die ökonomische Effektivität der LPG unter Bedingungen der SSR

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 11, S. 853—860. — 3 Tab., 2 Abb., Lit. 3

LPG, Slowakei, Leitung, operative Leitung, Konzeptionsleitung, Dispatcherleitung, ökonomische Effektivität, Ergebnisse der Untersuchungen

Die im Beitrag analysierten gewählten Kennziffern des Komplexes von Betrieben, die den Dispatching anwenden, werden anknüpfend mit den Kennziffern der anderen LPG unter Bedingungen der SSR verglichen. Im Interesse der statistischen Überprüfung wurde der Pearson-Koeffizient der Intensität der Abhängigkeit qualitativer Merkmale berechnet, der durch den χ^2 -Test zwecks der Überprüfung der Unabhängigkeit zweier Merkmale getestet wurde. Die erreichten Ergebnisse sind fast in allen Fällen hoch signifikant. Das bestätigt ein direkter positiver Einfluß der Dispatcherleitung auf die ökonomische Effektivität der Betriebe. Die Bedeutung der Dispatcherleitung besteht darin, daß sie für die Leitung die Planmäßigkeit in der operativen Leitung bietet.

Adresa autoriek:

Doc. ing. Mária Kadlečíková, CSc., ing. Eudmila Nagyová, Vysoká škola poľnohospodárska, 949 67 Nitra

Významnou součástí analytické metody hodnocení náročnosti, které jsme použili při řešení výzkumného úkolu Klasifikace dělnických pracovních činností a funkcí v zemědělství (Parfus 1980), jsou i kritéria rizikovosti a společenské odpovědnosti. Při uvedené analytické metodě klasifikace jsme rizikovost a společenskou odpovědnost, stejně jako všechna ostatní klasifikační kritéria, hodnotili technikou kvalifikovaného odhadu vybranými respondenty.

Rizikem jsme při tom rozuměli v rámci daného výzkumu nebezpečí trvale a neoddělitelně spojené s výkonem některých dělnických pracovních činností. Jde o riziko, které se vyskytuje i při dodržování všech zákonných předpisů o bezpečnosti a ochraně zdraví při práci. Toto hledisko se vztahuje vždy pouze na hodnocenou pracovní činnost a na pracovníka, který ji vykonává, a nikoliv na ohrožení jiných osob. Riziko je vždy posuzováno ve vztahu k pracovníkovi průměrně fyzicky a psychicky vybavenému.

Společenskou odpovědnost jsme chápali při našem hodnocení jako širší kategorii, která zahrnuje ekonomickou a mimoekonomickou odpovědnost, obsahující kritéria odpovědnosti za vedení spolupracovníků a odpovědnosti za bezpečnost a zdraví spolupracovníků. Stručný popis použité metody a výsledků praktického hodnocení rizikovosti a odpovědnosti uvádíme v tomto článku.

RIZIKOVOST PRACOVNÍCH ČINNOSTÍ V ZEMĚDĚLSTVÍ

Při výkonu dělnických pracovních činností v zemědělství přichází podle našeho názoru v úvahu tři druhy rizikovosti: riziko úrazu, riziko infekce a riziko působení chemických škodlivin.

Všetchna tři uvedená kritéria rizikovosti jsme posuzovali podle pětistupňové škály nároků:

1 — zanedbatelné	4 — vysoké
2 — mírné	5 — extrémně vysoké
3 — střední	

V rámci soustavy kritérií v analytické metodě klasifikace vyhodnocované pomocí 300bodové soustavy bylo přiřčeno kritériím rizikovosti celkem 15 bodů (tj. 5 %). Přesto však někdy kritéria rizikovosti mohou hrát rozhodující roli hlavně z hlediska atraktivnosti pracovních činností.

Riziko úrazu vyjadřovalo možnost výskytu úrazů při dodržování všech norem a pravidel o bezpečnosti práce a bylo experty posuzováno podle skutečného výskytu úrazů při výkonu pracovních činností. Měřítkem je množství evidovaných úrazů (ročně), závažnost úrazů a doba potřebná k léčení po úraze. Při výkonu dělnických pracovních činností je riziko úrazu ovlivněno mnoha faktory, které se ve svém vlivu vzájemně prolínají, např.:

- stavem používané techniky a technologie;
- úrovní speciálních znalostí pracovníka (danou v podstatě základní a doplňkovou profesní přípravou a praxí);
- okamžitým (současným) fyzickým a psychickým stavem pracovníka (tj. v podstatě stupněm fyzické a psychické únavy);
- fyzikálními faktory pracovního prostředí (z nich zejména osvětlením, vlhkostí apod.);
- sociálními faktory (např. délkou pracovní směny, sezónností práce apod.);
- osobními vlohy pracovníka a dalšími faktory.

Podle údajů Federálního statistického úřadu (Pracovní neschopnost a úrazovost 1971–1980) relativní počet úrazů v zemědělství (na 100 pracovníků) v uplynulém desetiletí postupně klesá — z 6,25 v roce 1971 až na 4,07 v roce 1980 (tab. I).

Tento relativní (i absolutní) pokles úrazů a tím zřejmě i pokles rizika úrazu lze přičítat s velkou pravděpodobností na vrub především zdokonalování mechanizačních prostředků, zlepšování opatření k zajištění bezpečnosti a ochrany práce, poklesu počtu brigádníků, zvyšování kvalifikace pracovníků a dalším faktorům. Přesto však je dosud zemědělství v relativním počtu úrazů a tím i ve výši rizikovosti hned na druhém místě za potravinářským průmyslem.

V protikladu k poklesu relativního počtu pracovních úrazů svědčí vzrůst počtu dnů pracovní neschopnosti na jeden úraz (jak je patrné z tab. II) o zvyšování závažnosti pracovních úrazů. Vzájemným vynásobením počtu dnů pracovní neschopnosti a počtu pracovních úrazů na 100 pracovníků však zjišťujeme, že celkový počet dnů pracovní neschopnosti postupně klesá. Tím klesá v zemědělské výrobě i rizikovost.

Riziko infekce bylo posuzováno z hlediska možnosti výskytu infekčních onemocnění vznikajících v důsledku výkonu pracovních činností. Toto riziko je bezprostředně spojeno s rizikem úrazu, protože při úraze je obvykle možnost infekce znásobena. Měřítkem je množství infekčních onemocnění (ročně), závažnost onemocnění a doba potřebná k léčení. Jak vyplývá z našich šetření, je toto riziko v živočišné výrobě (zvláště pak v zamořených stájích) zřetelně častější a vyšší než ve výrobě rostlinné a je ovlivněno také úrovní speciálních znalostí pracovníka, jeho osobními dispozicemi, podmínkami pracovního prostředí, úrazovostí a dalšími faktory.

Riziko působení chemických škodlivin se vyskytuje v zemědělství u pracovních činností, při nichž je manipulováno s chemickými, lidskému zdraví škodlivými látkami nebo chemicky ošetřenými předměty (mořenými osivy apod.). V závislosti na koncentraci se hodnotí celý souhrn chemických škodlivin. V zemědělství se vyskytují především otravné plyny, chemické výpary, kyseliny, louhy, některé druhy agresivního prachu hlavně z průmyslových hnojiv a chemické ochranné prostředky souhrnně

I. Počet pracovních úrazů celkem na 100 pracovníků (ČSSR)

Poř. číslo	Obor	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
1	Hornictví a energetika	6,88	5,83	4,95	4,49	4,29	4,15	3,97	3,77	3,70	3,53
2	Kovoprůmysl	5,63	5,09	4,72	4,43	4,16	3,98	3,81	3,52	3,47	3,19
3	Chemie	4,74	4,29	3,97	3,66	3,44	3,42	3,06	2,93	2,80	2,65
4	Stavebnictví	5,89	3,22	4,81	4,43	4,20	4,02	3,84	3,54	3,33	3,21
5	Zemědělství	6,25	5,86	5,75	5,48	5,21	5,13	4,83	4,61	4,56	4,07
6	Dřevoprůmysl	6,70	6,27	6,06	5,54	5,44	5,33	4,96	4,60	4,41	4,06
7	Textilní a kožedělný průmysl	2,68	2,41	2,28	2,09	2,00	1,93	1,84	1,75	1,83	1,65
8	Místní hospodářství	4,19	3,92	3,75	3,57	3,22	3,38	3,06	2,84	2,79	2,55
9	Potravinářský průmysl	6,72	6,10	5,97	5,61	5,61	5,30	5,14	5,10	4,92	4,72
10	Železnice	3,46	3,00	2,71	2,35	2,28	2,25	2,22	1,95	1,88	1,75
11	Doprava	6,05	5,52	5,24	4,64	4,69	4,65	4,44	4,35	4,11	3,90
12	Pošty a telekomunikace	2,23	1,91	2,01	1,88	1,81	1,99	1,74	1,71	1,71	1,67
13	Státní obchod	3,01	2,93	2,88	2,79	2,73	2,61	2,54	2,37	2,31	2,12
14	Státní orgány	1,08	1,04	1,06	1,06	1,11	1,08	1,13	1,13	1,11	0,90
15	Zdravotnictví	1,89	1,87	1,86	1,74	1,74	1,67	1,57	1,53	1,56	1,44
16	JZD	5,86	5,73	5,80	5,68	5,64	5,44	5,25	4,93	4,73	4,38

Údaje jsou zpracovány z materiálů Federálního statistického úřadu „Pracovní neschopnost a úrazovost“ (1971—1980)

II. Počet dnů pracovní neschopnosti pro pracovní úraz na 1 případ (ČSSR)

Poř. číslo	Obor	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
1	Hornictví a energetika	29,11	31,—	33,18	35,05	35,11	35,36	36,92	37,12	37,47	39,08
2	Kovoprůmysl	19,97	19,92	20,34	20,61	20,94	21,71	22,34	23,22	23,31	24,55
3	Chemie	20,41	20,56	21,02	21,33	22,37	22,39	23,10	23,82	25,53	24,92
4	Stavebnictví	22,01	22,03	22,29	22,82	23,49	23,94	24,55	25,40	26,22	26,93
5	Zemědělství	21,87	21,98	21,79	21,77	22,45	22,79	23,53	23,73	24,35	29,24
6	Dřevoprůmysl	23,90	24,03	24,70	24,71	25,17	25,60	26,67	27,89	27,43	20,21
7	Textilní a kožedělný průmysl	19,79	19,67	19,99	20,93	21,46	22,38	22,53	23,27	23,65	23,49
8	Místní hospodářství	20,34	20,25	21,06	21,48	21,21	22,03	22,83	23,08	23,86	24,78
9	Potravinářský průmysl	21,11	21,04	20,78	21,17	21,71	22,29	22,59	22,72	23,45	24,67
10	Železnice	25,52	27,23	28,20	28,70	27,46	28,55	28,94	31,11	30,74	32,69
11	Doprava	22,37	22,94	22,79	24,21	23,21	24,62	26,01	25,69	26,90	27,42
12	Pošty a telekomunikace	24,02	26,47	26,10	26,62	26,46	27,25	28,30	28,93	30,23	25,96
13	Státní obchod	21,26	20,80	20,56	21,74	21,32	22,11	22,67	23,36	24,27	24,55
14	Státní orgány	27,83	27,44	25,84	26,78	27,49	28,21	28,35	27,57	28,10	26,29
15	Zdravotnictví	22,55	21,66	21,92	23,85	23,83	24,49	25,05	24,88	26,88	27,32
16	JZD	26,50	25,78	25,83	25,75	25,88	26,03	26,37	26,50	26,43	27,55

Údaje jsou zpracovány z materiálů Federálního statistického úřadu „Pracovní neschopnost a úrazovost“ (1971—1980)

označované jako pesticidy, které se vyznačují škodlivými účinky na lidské zdraví.

Celkovou rizikovost pracovních činností v zemědělství jsme vyhodnocovali prostřednictvím zaokrouhleného podílu (ze součtu stupňů jednotlivých uvedených kritérií vyděleného jejich počtem), který představoval jeden z uvedených stupňů, a příslušným počtem bodů (1. stupeň — 0 bodů, 2. stupeň — 2 body, 3. stupeň — 5 bodů, 4. stupeň — 10 bodů, 5. stupeň — 15 bodů).

Předmětem našeho šetření byly stěžejní pracovní činnosti a funkce v rostlinné a živočišné výrobě v rozsahu potřebném pro upřesnění zařazení prací do tarifních tříd v tzv. Kvalifikačním katalogu dělnických povolání v odvětví zemědělství.

V následujícím přehledu uvádíme některé příklady celkové rizikovosti pracovních činností v rostlinné a živočišné výrobě tak, jak byla zjištěna při klasifikaci těchto činností v zemědělském provozu.

Zanedbatelně rizikové pracovní činnosti: kontrola kvality úsušku, prodej zeleniny, prvotní evidence.

Zanedbatelně až mírně rizikové pracovní činnosti: podmítka, orba, válení, jednocení cukrovky ruční, sklizeň brambor (KEP 2), kontrola zdravotního stavu telat, úklid pracoviště v odchovně mladého dobytka, příjem mléka a příprava k odběru, úklid ve stáji a přípravně u výkrmu skotu, příprava krmiva pro prasata ve výkrmu, čištění napáječ u drůbeže, sběr a třídění vajec.

Mírně rizikové pracovní činnosti: sběr kamene ručně, sečení pícnin rotační lištou, plošné močůvkování, opravy secích strojů, obsluha česačky chmele, úklid v kotech a podestýlání v odchovu telat, péče o nemocná telata, odchyt kuřat.

Mírně až středně rizikové pracovní činnosti: setí obilovin (pomocník), sázení brambor, rozmetání průmyslových hnojiv RVW, sklizeň obilí kombajnem (řidič), doprava, řez stromů pneumatickými nůžkami, převádění, vyskladňování a naskladňování telat, vážení telat, učení telat pít, pomoc při veterinárních zákrocích, kontrola zdravotního stavu mladého dobytka, vyhledávání říje, čištění dojníc, dojení DZ 100, příprava a vedení porodu, kontrola zdravotního stavu dojníc, pomoc při vážení prasat, pomoc při veterinárních zákrocích, vyskladňování a naskladňování nosnic.

Středně rizikové pracovní činnosti: převádění dojníc, pomoc při inseminaci a veterinárních zákrocích u dojníc, dojení do konví, převádění, vyskladňování a naskladňování, sklizeň obilí kombajnem (pomocník).

Středně až vysoce rizikové pracovní činnosti: aplikace pesticidů.

Vysoce rizikové pracovní činnosti: vykládání volně ložených průmyslových hnojiv z vagónů.

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST PŘI VÝKONU PRACOVNÍCH ČINNOSTÍ

Někteří autoři (např. Kühnl 1976) člení odpovědnost na „hmotnou“, tj. odpovědnost za výrobní prostředky, a „morální“ (mravní) odpovědnost.

Hmotnou odpovědnost dále člení ještě na odpovědnost přímou a nepřímou. Přímou hmotnou odpovědností je rozuměna odpovědnost podle § 172 a následujících paragrafů zákoníku práce č. 65/1968 Sb. ve znění vyhlášky č. 42/1970 Sb. a měří ji sumou hodnot, se kterými pracovník zachází.

Morální (mravní) odpovědnost chápou jako odpovědnost za zdraví spolupracovníků.

V uvedené analytické metodě jsme použili poněkud odlišné pojetí odpovědnosti. Veškerou odpovědnost, kterou pracovník při výkonu dělnických pracovních činností může mít, jsme označili jako „nároky na společenskou odpovědnost“. Tomuto kritériu bylo přiřčeno celkem 20 bodů, což představuje z celé soustavy¹⁾ 300 bodů 6,7 %, a členili jsme je do dvou hlavních skupin:

- nároky na ekonomickou odpovědnost;
- nároky na mimoekonomickou odpovědnost, členěné dále na nároky na odpovědnost za vedení spolupracovníků a nároky na odpovědnost za bezpečnost a zdraví spolupracovníků.

Nároky na ekonomickou odpovědnost jsou diferencovány v pětistupňové škále podle reálně možného rozsahu škody, kterou může neúmyslně způsobit vykonavatel pracovní činnosti při normálním průběhu pracovní činnosti a její kontroly. Odpovědnost jsme tedy nechápali jako např. Kühnl (1976), ani jako právníkou kategorii, která zřejmě není pro tyto účely vhodná, a nepovažovali jsme za vhodné ji hodnotit ani podle ceny svěřených výrobních prostředků pro značnou obtížnost jejího stanovení. Pojetí ekonomické odpovědnosti podle možného rozsahu škody umožňuje také relativně jednoznačnější výklad než podle ceny svěřených pracovních prostředků, kde mohou vystupovat některé obtížně řešitelné problémy, jako např. volba ceny výrobních prostředků (pořizovací, zůstatková), podíl odpovědnosti manuálních pracovníků v poměru k technicko-hospodářským pracovníkům pověřeným kontrolou výrobního procesu apod.

Klasifikační škála ekonomické odpovědnosti obsahovala stupně:

— zanedbatelná do	1 000 Kčs		0 bodů
— malá do	20 000 Kčs		2 body
— zvýšená do	300 000 Kčs		4 body
— značná do	1 000 000 Kčs		7 bodů
— vysoká přes	1 000 000 Kčs		10 bodů

Nároky na ekonomickou odpovědnost jsou v obou subkritériích hodnoceny v třístupňových škálách.

Odpovědnost za vedení spolupracovníků jsme hodnotili podle počtu vedených spolupracovníků ve stupnici:

— bez odpovědnosti		0 bodů
— zvýšená (vede 1—5 spolupracovníků)		2 body
— vysoká (vede více než 5 spolupracovníků) ²⁾		5 bodů

¹⁾ Počet a rozdělení bodů k jednotlivým kritériím byly zvoleny podle anketního šetření a literárních pramenů a dosud je obtížné je zcela objektivizovat.

²⁾ V zemědělství přichází převážně v úvahu pracovní skupiny o dvou až 10 spolupracovnících.

Odpovědnost za bezpečnost a zdraví spolupracovníků byla posuzována podle míry možnosti vzájemného ohrožení dvou nebo více spolupracovníků při společném výkonu pracovních činností, vyjádřené ve stupnici:

- bez odpovědnosti 0 bodů
- zvýšená odpovědnost 2 body
- vysoká odpovědnost 5 bodů

Celá skupina nároků na společenskou odpovědnost byla pak vyhodnocována u pracovních činností součtem bodů podle zařazení do jednotlivých stupňů všech tří dílčích kritérií.

Příklady hodnocení společenské odpovědnosti:

- zanedbatelná — okopávky, pletí, zavádění chmele, úklid v kotcích a podestýlání u telat, odchyt kuřat;
- malá — sběr kamene ručně, válení, podmítka, orba, sázení brambor sazečem, jednacení cukrovky strojní, doprava, sklizeň brambor (KEP 2, E 676), sklizeň obilí kombajnem (pomocník), sečení píce rotační lištou, řez stromů ručně, pomoc při veterinárních zákrocích, péče o nemocná telata, vyhledávání říje, dojení;
- zvýšená — setí obilovin se zavlačováním, aplikace pesticidů, kontrola kvality úsušku, řez stromů pneumatickými nůžkami, sklizeň obilí kombajnem (řidič), chemické ošetření sadů;
- značná — ovládání sušicího procesu (BS 6).

ZÁVĚR

Kritéria rizikovosti a odpovědnosti v rámci soustavy ukazatelů pro hodnocení náročnosti a klasifikaci dělnických pracovních činností a pracovních funkcí v zemědělství mají v určitých úsecích úzkou vzájemnou vazbu. Tak např. se zvyšujícím se rizikem úrazů, infekce a působení chemických škodlivin vzrůstá i odpovědnost za bezpečnost a zdraví spolupracovníků.

Obě skupiny kritérií mají značný vliv na celkovou úroveň náročnosti pracovních činností a funkcí a měly by u extrémních případů ovlivňovat odměny pracovníků.

Literatura

- KÜHN, E.: Výsledky ergonomického hodnocení pracovních činností ošetřovatelů hospodářského zvířectva. Praha, MZVŽ ČSR 1976.
- PARFUS, L.: Klasifikace perspektivních dělnických pracovních činností a funkcí v zemědělství. [Závěrečná syntetická výzkumná práce.] Praha, ÚRŘP 1980.

Došlo dne 11. 2. 1982

PARFUS L., Ústav racionalizace řízení a práce, pracoviště Smetanova 49, 602 00 Brno
Rizikovost a společenská odpovědnost při výkonu dělnických pracovních činností v rostlinné a živočišné výrobě

Zeměd. Ekon., 28, 1982, č. 11, s. 861–868. — 2 tab., lit. 3

manuální pracovníci, klasifikace pracovních činností, rizikové faktory, odpovědnost, analýza, syntéza

Rizikovost a společenská odpovědnost jako součást soustavy hodnotících kritérií při klasifikaci dělnických pracovních činností v zemědělství, zpracovávané pro potřeby zařazení těchto prací do tarifních tříd, jsou hodnoceny technikou kvalifikovaného odhadu vybranými respondenty. Souhrnně byla přitom vyhodnocována u konkrétních činností v první skupině rizika úrazu, infekce a působení chemických škodlivin a ve druhé skupině odpovědnost za možný rozsah škody, za vedení spolupracovníků. Jsou uvedeny příklady začlenění prací do jednotlivých stupňů rizika a odpovědnosti.

ПАРФУС Л., Институт рационализации управления и труда, рабочий объект Сметанова 49, 602 00 Брно

Мера риска и общественная ответственность в выполнении рабочих трудовых операций в растениеводстве и животноводстве

Земед. Экон., 28, 1982, № 11, с. 861–868. — 2 табл., лит. 3

физические рабочие, классификация трудовой деятельности, факторы риска, ответственность, анализ синтез

Мера риска и общественная ответственность как составная часть системы оценочных критериев в классификации видов рабочей деятельности в сельском хозяйстве, разрабатываемой для нужд включения этих видов работы в тарифные классы, устанавливаются с помощью техники квалифицированной оценки у выбранных опрошенных лиц. Обобщенно по конкретным видам работы в первой группе рассматриваются риск увечий, инфекции и влияние ядохимикатов; во второй — ответственность за объем ущерба, за руководство сотрудниками. Приводятся примеры включения видов работ в отдельные группы риска и ответственности.

PARFUS L., Institute of Management and Labour Rationalisation, Smetanova 49, 602 00 Brno

The Riskiness and Social Responsibility in Labourers' Categories in Plant and Animal Production

Zeměd. Ekon., 28, 1982, No. 11, pp. 861–868. — 2 tabs, refs 3

labourers, classification of working activities, risk factors, responsibility, analysis, synthesis
The riskiness and social responsibility as a part of the system of evaluating criteria in classification of labourers' activities in agriculture, elaborated for the purposes of classification of these activities in wage categories, are evaluated by the method of qualified estimate by the selected respondents. An overall evaluation was performed in the case of specific activities included in the first group of injury risk, infection and effect of harmful chemical substances, and in the second group concerning the possible extent of damage and for the management of co-workers. The examples of grouping different activities into individual riskiness and responsibility classes are given.

PARFUS, L., Institut für Rationalisierung der Leitung und Arbeit, Arbeitsstelle Smetanova 49, 602 00 Brno

Höhe des Risikos und gesellschaftliche Verantwortlichkeit bei der Leistung der Arbeitstätigkeiten der Arbeiter in der Pflanzen- und Tierproduktion

Zeměd. Ekon., 28, 1982, Nr. 11, S. 861–868. — 2 Tab., Lit. 3

Handarbeiter, Klassifikation der Arbeitstätigkeiten, Risikofaktoren, Verantwortlichkeit, Analyse, Synthese

Höhe des Risikos und gesellschaftliche Verantwortlichkeit als Bestandteil des Komplexes der bewertenden Kriterien bei der Klassifikation der Arbeitstätigkeiten der Arbeiter in der Landwirtschaft, die für den Bedarf an Eingliederung dieser Arbeiten in die Tarifklassen verarbeitet werden, werden durch die Technik der qualifizierten Abschätzung mit ausgewählten Respondenten bewertet. Zusammenfassend wurden dabei bei konkreten Tätigkeiten in der ersten Gruppe das Risiko eines Unfalles, die Infektion und Wirkung von chemischen Schadstoffen und in der zweiten Gruppe die Verantwortlichkeit für einen möglichen Umfang der Schäden, für die Leitung der Mitarbeiter bewertet. Es werden Beispiele der Eingliederung der Arbeiten in die einzelnen Stufen des Risikos und der Verantwortlichkeit angeführt.

Adresa autora:

Ing. Ludvík Parfus, Ústav racionalizace řízení a práce, pracoviště Smetanova 49, 602 00 Brno

Produktivita živej práce v československom poľnohospodárstve za posledných tridsať rokov mimoriadne vzrástla. Stačí si uvedomiť, že v dobe zahájenia socialistických premien pracovali v poľnohospodárstve viac než dva milióny ľudí, do roku 1980 ich počet poklesol na 898 tis., pričom poľnohospodárska produkcia vzrástla. Produktivita živej práce vyjadrená hrubou poľnohospodárskou produkciou na jedného stáleho pracovníka od roku 1970 do roku 1980 vzrástla zo 49 911 Kčs na 86 617 Kčs v ČSSR a zo 46 848 Kčs na 75 047 Kčs v SSR.

Veľký skok v raste produktivity práce, predovšetkým však živej práce, bol dosiahnutý zásluhou vecného vybavenia poľnohospodárstva technikou.

Aj vo výhlade ďalších 15—20 rokov sa ešte počíta s uvoľňovaním pracovných síl z nášho poľnohospodárstva do iných odvetví národného hospodárstva. Je len zrejmé, že tempo znižovania pracovných síl v poľnohospodárskej prvovýrobe musí byť národohospodársky zdôvodnené, a to v zhode s adekvátnym prísunom potrebných výrobných fondov substitučného i intenzifikačného charakteru.

V terajšom aj vo výhľadovom období máme záujem na zvyšovaní produktivity práce predovšetkým cez zvyšovanie produkcie, čiže cestou intenzifikácie. Náhrada jednej pracovnej sily v poľnohospodárstve si však v súčasnosti vyžaduje viac prostriedkov investovaných do zhmotnenej práce ako v priemysle, a preto ďalší vývoj poľnohospodárskej prvovýroby je viac-menej závislý od tzv. inputových odvetví, ktoré pre poľnohospodárstvo produkujú výrobné prostriedky, resp. poskytujú určité služby.

Napriek pozitívnemu vývoju v raste produktivity živej práce v čs. poľnohospodárstve sa nedarí odstrániť diferenciáciu v jej absolútnej úrovni, ale ani v dynamike rastu medzi okresmi a kraji, ani medzi výrobnými oblasťami.

METODIKA A MATERIÁL

Koncentráciou výroby a technickým vybavením produktivita živej práce v československom poľnohospodárstve za posledné roky mimoriadne vzrástla. To však zďaleka neznamená, že sme dosiahli už stav, kedy zdroje pre zvyšovanie produktivity živej práce sú vyčerpané.

V príspevku ich analyzujeme v rámci okresov Západoslovenského

(ZsK) a Stredoslovenského (SsK) kraja, v časovom ohraničení rokov 1970 až 1980. Základné údaje pre analýzu sme získali z príslušných okresných oddelení štatistických úradov a okresných poľnohospodárskych správ uvedených krajov.

Pri spracovaní výsledkov boli použité predovšetkým metódy ekonomickej analýzy a syntézy a metódy ekonomicko-štatistické. Indexné vyjadrenie dynamiky produktivity práce nám poskytuje prehľad o pozitívnych, resp. negatívnych tendenciách vývoja produktivity práce.

K reálnemu vytvoreniu obrazu o účinnosti vynaloženej živej práce na jednotných roľníckych družstvách (JRD) sme použili metódu porovnania na úrovni okresu a s účelom exaktného vyjadrenia rozdielov a stanovenia poradia okresov metódou „sto bodov“. Okres, v ktorom sa dosiahli najvyššie hodnoty ukazovateľov produktivity živej práce, je hodnotený najvyšším počtom bodov a prvým poradím a smerom k najnižším hodnotám klesá počet bodov a poradie okresu.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Zo stručnej analýzy prírodných potenciálnych zdrojov ZsK jednoznačne vyplýva, že tento kraj má najväčšie predpoklady pre dosiahnutie vysokej úrovne intenzity poľnohospodárskej výroby.

Stredoslovenský kraj je charakterizovaný širokou mozaikou prírodných podmienok a z tohoto pohľadu má najzložitejšie podmienky pre poľnohospodársky výrobný proces.

Rozdielnosť prírodných podmienok má evidentný vplyv na úroveň hrubej poľnohospodárskej produkcie, na úroveň vytvoreného zisku na 1 ha pôdy, ako aj na účinnosť vynaloženej živej práce a jej efektívnosti. Potvrdzujú to aj výsledky nášho výskumu.

K najobjektívnejším činiteľom, ktoré predurčujú výrobnú štruktúru v rastlinnej a živočíšnej výrobe, spôsob využívania strojov a zariadení, technologických liniek na prípravu pôdy, zberových a pozberových úprav pestovaných plodín, pracovnú a materiálovú náročnosť výroby, patrí podiel jednotlivých výrobných oblastí na celkovej výmere územných celkov. Tento podiel analyzovaných krajov nie je vyvážený. V ZsK prevláda kukuričná výrobná oblasť (76 %), kým v SsK horská výrobná oblasť (39 %). Uvedené rozdiely vo výrobných podmienkach naznačujú, že horšie výrobné podmienky vyžadujú vyšší podiel živej, ale i zhmotnenej práce na jednotku výroby, čo sa zákonite odráža na dosahovanej produktivite živej i spoločenskej práce.

Značná členitosť SsK neumožňuje taký stupeň plošnej koncentrácie poľnohospodárskej pôdy, aký bol dosiahnutý v ZsK. Väčšia variabilita a nižšia koncentrácia poľnohospodárskej pôdy neumožňujú tak účinne využívať stroje a zariadenia a pritom dosahovať taký stupeň materiálovej a fondovej náročnosti ako v ZsK.

Znižovanie počtu pracovných síl (tab. I—IV) pokračuje aj v súčasnej dobe, čo je umožnené rastúcim vybavením mechanizácie a plánovitým rozvojom koncentrácie a špecializácie. Najrýchlejšie sa znižuje počet manuálnych pracovníkov v rastlinnej výrobe. Relatívne najviac vzrastá počet vodičov nákladných automobilov a závozníkov.

Vekové zloženie pracovníkov ovplyvňujúce produktivitu práce v poľ-

OBSAH

Czesaný S.: Plánově koordinační činnost zemí RVHP na úseku zemědělsko-průmyslové sféry	735
Ledl C.: K problematice vnitropodnikového přerozdělování důchodů	747
Valenta A.: Zákonitosti a zásady řízení v zemědělských podnicích	761
Váňa V.: Ekonomické výsledky modelů rostlinné výroby	771
Vaškovský P., Vajs J.: Meranie vplyvu horizontálnej integrácie na ekonomické výsledky JRD v okrese Lučenec	787
Jarolímková E.: K niektorým otázkam prehlbenia vnútro podnikového plánovania v živočišnej výrobe	795
Vostatek J.: Pojištění hospodářských zvířat — ekonomický nástroj rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby	811

Priloha

Statistické přehledy o čs. a zahraničním zemědělství
(Čs. zemědělství v mezinárodním srovnání)

СОДЕРЖАНИЕ

Чесаны С.: Планово-координационная работа стран-членов СЭВ в агро-промышленной сфере	735
Ледл Г.: О проблематике внутрихозяйственного перераспределения доходов	747
Валента А.: Закономерности и правила управления сельскохозяйственными предприятиями	761
Ваня В.: Экономические результаты от моделей растениеводства	771
Вашковски П., Вайс Ю.: Измерение влияния горизонтальной интеграции на экономические показатели ЕСХК в районе Лученец	787
Яролимкова Э.: К некоторым вопросам углубления внутрихозяйственного планирования в животноводстве	795
Востатек Я.: Страхование животных — экономический рычаг развития социалистического крупного сельскохозяйственного производства	811

Приложение

Статистические обзоры о чехословацком и зарубежном сельском хозяйстве
(Чехословацкое сельское хозяйство в международном масштабе)

CONTENTS

Czesaný S.: Plan-Coordination Efforts of CMEA Member Countries in the Field of the Agro-Industrial Complex	735
Ledl C.: Problems related to the Income Redistribution within the Enterprise	747
Valenta A.: The Regularities and Principles of Management in Agricultural Enterprises	761
Váňa V.: Economic Results of Plant Production Models	771
Vaškovský P., Vajs J.: Measurement of the Effect of Horizontal Integration on the Economic Results of Agricultural Cooperative Farms in the Lučenec District	787
Jarolímková E.: Problems of the Improvement of Enterprise Planning in Animal Production	795
Vostatek J.: The Insurance of Farm Animals: An Economic Tool for the Development of Large-Scale Socialist Agricultural Production	811

Supplement

Statistical Surveys of Agriculture in Czechoslovakia and Abroad
(International Comparison of Czechoslovak Agriculture)

INHALT

Czesaný S.: Planmäßig koordinierte Tätigkeit der RGW-Länder auf dem Abschnitt der Agrar-Industrie-Sphäre	735
Ledl C.: Zur Problematik der innerbetrieblichen neuen Distribution der Einkommen	747
Valenta A.: Gesetzmäßigkeiten und Grundsätze der Leitung in landwirtschaftlichen Betrieben	761
Váňa V.: Ökonomische Ergebnisse von Modellen der Pflanzenproduktion	771
Vaškovský P., Vajs J.: Messung des Einflusses der horizontalen Integration auf ökonomische Ergebnisse der LPG im Kreis Lučenec	787
Jarolímková E.: Zu einigen Fragen der Vertiefung der innerbetrieblichen Planung in der Tierproduktion	795
Vostatek J.: Tierversicherung — ökonomisches Instrument der Entwicklung der sozialistischen landwirtschaftlichen Großproduktion	811

Beilage

Statistische Übersichten über die tschechoslowakische und ausländische Landwirtschaft
(Tschechoslowakische Landwirtschaft im internationalen Vergleich)

STATISTICKÉ PŘEHLEDY

o československém a zahraničním zemědělství
PŘÍLOHA ČÍSLA 10 ČASOPISU ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

ČÍSLO

9—10

1982

ČS. ZEMĚDĚLSTVÍ V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ

Vývoj hrubé zemědělské produkce (1960 = 100)

v %

Země	1965	1970	1975	1978	1979	1980
ČSSR	97	123	139	153	147	155
Bulharsko	117	139	161	167	176	167
Maďarsko	106	122	154	167	166	172
NDR	104	112	130	134	138	138
Polsko	115	124	148	152	150	134
Rumunsko	113	124	170	203	214	205
SSSR	112	138	142	161	156	152
Dánsko	107	98	102	112	117	117
Francie	113	122	132	139	149	154
Itálie	114	130	140	144	152	151
NSR	98	118	120	133	133	134
Nizozemsko	99	128	153	164	172	177
Rakousko	99	119	131	131	132	136
USA	110	114	132	141	148	141
Velká Británie	118	130	136	148	153	157

Vývoj hrubé zemědělské produkce na 1 obyvatele

v %

Země	1965	1970	1975	1978	1979	1980
ČSSR	94	117	128	138	132	139
Bulharsko	112	129	145	149	157	149
Maďarsko	105	118	145	156	155	160
NDR	106	115	133	138	142	142
Polsko	107	115	113	130	127	113
Rumunsko	109	131	148	169	177	167
SSSR	105	122	120	134	128	124
Dánsko	102	90	92	98	104	104
Francie	107	109	113	118	126	129
Itálie	111	122	127	128	134	134
NSR	91	104	104	117	118	118
Nizozemsko	102	112	128	134	139	143
Rakousko	97	115	124	125	126	130
USA	100	100	112	115	121	113
Velká Británie	116	123	128	140	144	148

Průměrný roční přírůstek (úbytek) hrubé zemědělské produkce

v %

Země	Průměrný roční přírůstek (úbytek) v letech				
	1961—1980	1961—1970	1971—1980	1971—1975	1976—1980
ČSSR	2,3	2,1	2,3	2,6	2,1
Bulharsko	2,6	3,3	1,9	2,9	0,9
Maďarsko	2,8	2,0	3,6	4,6	2,3
NDR	1,6	1,1	1,9	2,7	1,2
Polsko	1,6	2,3	0,9	3,7	-1,7
Rumunsko	3,6	2,2	5,1	6,5	4,2
SSSR	2,2	3,3	1,0	0,6	1,5
Dánsko	0,8	-0,2	1,9	0,8	2,7
Francie	2,1	2,0	2,3	1,6	3,2
Itálie	2,0	2,7	1,5	1,6	1,4
NSR	1,5	1,7	1,3	0,4	2,3
Nizozemsko	2,9	2,5	3,3	3,5	3,0
Rakousko	1,5	1,8	1,3	2,0	0,8
USA	1,8	1,3	2,2	3,0	1,4
Velká Británie	2,3	2,7	1,9	1,0	2,8

Zemědělská půda a pracovníci v zemědělství v roce 1979

Země	Výměra zem. půdy na obyvatele v ha ¹⁾	Podíl orné půdy ²⁾ na zem. půdě v % ¹⁾	Počet obyv. na 1 prac. v zem.	Podíl prac. v zem. na prac. v nár. hospod. v %
ČSSR	0,45	75,3	15,8	13,0
Bulharsko	0,70	68,5	8,4	24,4
Maďarsko	0,62	80,5	10,2	20,8
NDR	0,38	80,3	18,9	10,3
Polsko	0,54	78,6	7,9	26,0
Rumunsko	0,68	70,0	6,9	30,7
SSSR	2,10	41,9	.	20,2
Dánsko	0,57	90,8	28,4	7,4
Francie	0,60	59,3	25,6	9,1
Itálie	0,31	70,7	22,6	11,8
NSR	0,22	60,9	47,9	4,3
Nizozemsko	0,15	41,9	46,8	5,6
Rakousko	0,49	44,3	23,4	9,6
USA	1,98	44,2	97,9	2,3
Velká Británie	0,33	38,1	103,2	2,1

¹⁾ za kapit. země rok 1978

²⁾ vč. chmelnic, vinic, zahrad a ovocných sadů

Počet traktorů v zemědělství

v tis. ks

Země	1960	1965	1970	1975	1978	Výměra orné půdy v ha na 1 traktor ¹⁾
ČSSR	74,9	125	136	142	140	37
Bulharsko	25,8	.	53,6	64,7	64,4	67
Maďarsko	41,0	64,2	68,4	62,1	58,0	93
NDR	70,6	124	149	140	140	36
Polsko	62,8	131	231	411	525	29
Rumunsko	44,2	81,4	107	120	139	76
SSSR	1 122	1 613	1 978	2 334	2 515	92
Dánsko	111	162	175	185	190	14
Francie	680	996	1 310	1 363	1 413	13
Itálie	249	420	615	819	953	13
NSR	857	1 164	1 371	1 442	1 462	5
Nizozemsko	82,1	130	156	157	168	5
Rakousko	118	192	249	290	308	5
USA	4 700	4 800	4 562	4 485	4 370	44
Velká Británie	427	426	447	495	480	15

¹⁾ v roce 1978 (vč. chmelnic, vinic, zahrad a ovocných sadů)Spotřeba průmyslových hnojiv na 1 ha orné půdy ¹⁾

v kg

Země	1960	1965	1970	1975	1979	Index 1979/1960
ČSSR	95	166	230	305	335	353
Bulharsko	33,8	79	141	156	193	571
Maďarsko	29,4	63,3	150	276	280	10krát
NDR	188	267	319	370	340	181
Polsko	45,9	71,7	158	229	239	521
Rumunsko	7,9	28,9	66,8	114	137	17krát
SSSR	11,2	26,9	44,6	74,7	75,0	670
Dánsko	149	176	224	240	263	177
Francie	91,8	150	250	249	313	341
Itálie	53,6	61,4	109	121	190	354
NSR	278	334	400	386	448	161
Nizozemsko	463	552	778	755	743	160
Rakousko	116	193	252	194	245	211
USA	37,1	54,6	81,5	100	109	294
Velká Británie	177	199	262	261	348	197

¹⁾ vč. chmelnic, vinic, zahrad a ovocných sadů

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976—1980 Ø 1961—1965
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		
ČSSR	6 384	9 816	9 436	10 195	10 857	180
Bulharsko	5 659	7 720	7 465	7 975	7 702	164
Maďarsko	7 653	12 145	11 527	12 763	14 165	185
NDR	6 480	8 938	8 760	9 115	9 697	153
Polsko	16 397	20 480	21 241	19 719	18 540	128
Rumunsko	12 025	17 226	14 974	19 478	20 304	175
SSSR	148 949	193 301	181 554	205 048	189 090	157
Dánsko	6 110	7 034	6 890	7 178	6 998	124
Francie	28 523	40 759	39 736	41 781	47 241	164
Itálie	15 372	17 160	16 874	17 446	18 543	118
NSR	16 258	21 784	21 388	22 180	23 154	150
Nizozemsko	1 808	1 304	1 352	1 255	1 300	64
Rakousko	2 641	4 032	3 680	4 384	4 794	195
USA	184 362	253 823	232 254	275 391	271 374	162
Velká Británie	12 931	16 238	15 444	17 032	19 159	142

Hektarové výnosy zrnin

v t/ha

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976—1980 Ø 1961—1965
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		
ČSSR	2,43	3,54	3,39	3,69	4,01	169
Bulharsko	2,30	3,44	3,31	3,54	3,61	186
Maďarsko	2,30	3,83	3,50	4,16	4,73	205
NDR	2,72	3,56	3,57	3,54	3,77	140
Polsko	1,84	2,48	2,51	2,45	2,31	144
Rumunsko	1,77	2,72	2,41	3,01	3,08	189
SSSR	1,19	1,53	1,47	1,60	1,49	157
Dánsko	3,75	3,90	3,89	3,92	3,84	106
Francie	3,04	4,16	4,06	4,26	4,76	157
Itálie	2,21	3,14	2,98	3,31	3,47	163
NSR	3,23	4,11	4,02	4,19	4,40	141
Nizozemsko	3,86	4,66	4,38	5,02	5,00	129
Rakousko	2,89	3,96	3,74	4,17	4,46	166
USA	2,95	3,69	3,50	3,87	3,75	142
Velká Británie	3,58	4,21	4,03	4,40	4,76	123

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index $\frac{\text{Ø } 1976-1980}{\text{Ø } 1961-1965}$
	1961-70	1971-80	1971-75	1976-80		
ČSSR	2 324	4 655	4 360	4 949	5 386	278
Bulharsko	2 564	3 353	3 193	3 513	3 847	159
Maďarsko	2 514	4 743	4 299	5 186	6 077	257
NDR	1 683	2 898	2 797	2 998	3 098	221
Polsko	3 624	5 347	5 605	5 089	4 176	170
Rumunsko ¹⁾	4 504	5 802	5 425	6 154	6 467	142
SSSR	77 200	94 313	88 935	99 691	98 182	155
Dánsko	490	591	570	612	653	114
Francie	13 043	18 309	17 119	19 498	23 477	156
Itálie	9 221	9 128	9 530	8 725	9 291	99
NSR	5 125	7 392	7 133	7 650	8 136	166
Nizozemsko	637	726	676	776	882	128
Rakousko	827	1 034	965	1 103	1 165	157
USA	36 016	52 407	47 889	56 924	64 492	172
Velká Británie	3 605	5 703	5 033	6 373	8 100	181

¹⁾ od roku 1973 vč. žita

Hektarové výnosy pšenice

v t/ha

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index $\frac{\text{Ø } 1976-1980}{\text{Ø } 1961-1965}$
	1961-70	1971-80	1971-75	1976-80		
ČSSR	2,69	3,83	3,64	4,02	4,50	167
Bulharsko	2,25	3,61	3,38	3,74	3,97	207
Maďarsko	2,17	3,70	3,32	4,06	4,76	218
NDR	3,42	4,10	4,07	4,17	4,38	132
Polsko	2,16	2,87	2,82	2,93	2,60	149
Rumunsko ¹⁾	1,57	2,44	2,22	2,68	2,84	184
SSSR	1,15	1,54	1,45	1,64	1,60	169
Dánsko	4,26	4,88	4,77	5,02	5,06	122
Francie	3,17	4,45	4,30	4,60	5,15	157
Itálie	2,15	2,59	2,57	2,62	2,73	130
NSR	3,61	4,59	4,47	4,70	4,91	142
Nizozemsko	4,42	5,42	5,01	5,88	6,20	134
Rakousko	2,87	3,75	3,57	3,94	4,34	155
USA	1,80	2,12	2,08	2,13	2,25	125
Velká Británie	4,00	4,76	4,48	5,00	5,62	123

¹⁾ od roku 1973 vč. žita

Sklizeň ječmene

v tis. t

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976–80 Ø 1961–65
	1961–70	1971–80	1971–75	1976–80		
ČSSR	1 822	3 188	2 991	3 386	3 575	218
Bulharsko	840	1 505	1 477	1 533	1 375	221
Maďarsko	908	793	813	772	929	80
NDR	1 602	3 341	2 966	3 715	3 979	288
Polsko	1 521	3 371	3 181	3 560	3 420	260
Rumunsko	474	1 413	845	1 981	2 466	477
SSSR	25 386	49 220	43 289	55 150	43 450	271
Dánsko	4 138	5 748	5 525	5 971	5 930	170
Francie	7 687	10 265	9 918	10 613	11 755	161
Itálie	280	646	486	805	958	292
NSR	4 077	7 213	6 483	7 943	8 856	229
Nizozemsko	394	320	349	290	258	74
Rakousko	691	1 194	1 065	1 323	1 565	235
USA	8 756	8 676	8 692	8 660	7 806	100
Velká Británie	7 571	9 217	8 878	9 555	10 200	143

Hektarové výnosy ječmene

v t/ha

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976–80 Ø 1961–65
	1961–70	1971–80	1971–75	1976–80		
ČSSR	2,55	3,53	3,38	3,68	3,88	163
Bulharsko	2,27	3,13	3,09	3,16	3,23	154
Maďarsko	1,99	3,06	2,88	3,25	3,77	174
NDR	3,10	3,88	4,04	3,79	4,11	128
Polsko	2,12	2,81	2,86	2,76	2,59	142
Rumunsko	1,84	2,76	2,33	2,99	3,05	171
SSSR	1,31	1,58	1,53	1,63	1,38	148
Dánsko	3,85	3,86	3,87	3,84	3,78	100
Francie	2,98	3,72	3,64	3,81	4,46	136
Itálie	1,47	2,55	2,33	2,70	2,90	199
NSR	3,25	4,09	3,98	4,19	4,43	139
Nizozemsko	3,83	4,32	4,11	4,60	4,80	115
Rakousko	2,98	3,62	3,45	3,77	4,19	142
USA	2,08	2,41	2,28	2,56	2,67	133
Velká Británie	3,56	4,00	3,89	4,11	4,35	114

Sklizeň kukuřice na zrno

v tis. t

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976—80 Ø 1961—65
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		
ČSSR	473	682	640	724	745	153
Bulharsko	1 874	2 579	2 505	2 652	2 256	166
Maďarsko	3 700	6 154	5 934	6 374	6 673	190
NDR	4	7	11	3	4	104
Polsko	17	96	27	164	58	8krát
Rumunsko	6 546	9 723	8 349	11 096	11 153	190
SSSR	11 340	9 892	10 215	9 568	9 454	73
Francie	4 100	8 885	9 054	8 716	9 515	316
Itálie	3 880	5 543	4 936	6 150	6 493	169
NSR	179	587	557	616	662	11krát
Rakousko	329	1 005	850	1 160	1 192	6krát
USA	104 467	157 075	138 648	175 502	168 855	184

Hektarové výnosy kukuřice na zrno

v t ha

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976—80 Ø 1961—65
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		
ČSSR	3,01	4,46	4,41	4,50	4,69	171
Bulharsko	3,09	4,01	3,97	4,03	3,85	161
Maďarsko	2,92	4,50	4,17	4,85	5,32	186
NDR	2,30	3,74	3,12	4,35	4,49	220
Polsko	2,38	4,13	4,26	4,00	3,54	170
Rumunsko	2,00	3,04	2,68	3,36	3,39	190
SSSR	2,41	3,01	2,82	3,22	3,17	141
Francie	4,00	4,95	4,84	5,07	5,34	168
Itálie	3,68	6,06	5,50	6,60	7,02	201
NSR	4,59	5,34	5,11	5,55	5,59	159
Rakousko	4,77	6,36	6,12	6,55	6,11	170
USA	4,54	5,75	5,43	6,03	5,71	145

Sklizeň cukrovky technické

v tis. t

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976–80 Ø 1961–65
	1961–70	1971–80	1971–75	1976–80		
ČSSR	6 595	6 986	6 867	7 104	7 230	113
Bulharsko	1 650	1 769	1 711	1 827	1 414	127
Maďarsko	3 134	3 538	3 097	3 979	3 941	129
NDR	5 691	6 003	5 496	6 510	6 856	121
Polsko	12 519	13 945	13 741	14 149	10 139	124
Rumunsko	3 075	5 447	4 758	6 135	5 562	233
SSSR	70 144	82 215	75 983	88 446	79 559	149
Dánsko	2 109	2 803	2 459	3 146	3 056	150
Francie	15 054	23 277	21 068	25 487	26 500	177
Itálie	9 546	11 133	9 230	13 035	13 536	166
NSR	12 412	17 347	15 883	18 810	18 275	168
Nizozemsko	4 052	5 679	5 282	6 076	5 750	179
Rakousko	1 875	2 272	2 216	2 328	2 326	136
USA	20 179	23 301	23 840	22 761	21 175	121
Velká Británie	6 295	6 543	6 282	6 803	7 250	114

Hektarové výnosy cukrovky technické

v t/ha

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976–80 Ø 1961–65
	1961–70	1971–80	1971–75	1976–80		
ČSSR	31,0	33,7	34,6	32,8	33,2	121
Bulharsko	25,8	29,2	29,3	29,0	26,7	141
Maďarsko	28,5	33,4	33,0	33,6	37,6	137
NDR	27,2	27,2	27,7	26,7	28,1	110
Polsko	29,5	29,2	30,7	28,0	22,1	105
Rumunsko	17,1	23,6	22,1	24,8	23,4	166
SSSR	19,5	22,6	21,7	23,7	21,8	144
Dánsko	37,7	39,6	41,0	38,6	39,7	108
Francie	40,4	43,1	41,8	44,6	48,3	118
Itálie	35,1	42,6	38,8	46,6	46,8	143
NSR	42,1	45,0	44,2	45,8	47,1	121
Nizozemsko	44,5	46,1	45,5	47,0	44,3	112
Rakousko	41,7	45,3	44,3	46,6	47,7	123
USA	39,3	44,8	44,5	45,1	44,0	118
Velká Británie	35,0	32,6	32,7	32,6	34,0	95

Sklizeň brambor

v tis. t

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976—80 Ø 1961—65
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		
ČSSR	5 656	4 124	4 571	3 678	2 695	65
Bulharsko	390	363	355	370	301	92
Maďarsko	2 021	1 585	1 602	1 567	1 392	78
NDR	12 175	10 340	10 806	9 873	9 215	82
Polsko	45 795	44 913	47 083	42 742	26 391	98
Rumunsko	2 793	3 910	3 387	4 432	4 135	170
SSSR	88 221	86 177	89 782	82 571	67 023	101
Dánsko	1 053	817	801	833	850	68
Francie	11 551	7 286	7 807	6 765	7 139	51
Itálie	3 872	2 986	3 019	2 952	2 830	77
NSR	20 272	11 662	13 858	9 465	7 000	43
Nizozemsko	4 323	5 733	5 540	5 926	6 497	157
Rakousko	3 226	1 836	2 174	1 497	1 494	47
USA	13 196	14 919	14 257	15 581	13 467	126
Velká Británie	6 942	6 397	6 483	6 310	6 327	91

Hektarové výnosy brambor

v t/ha

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index Ø 1976—80 Ø 1961—65
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		
ČSSR	13,0	15,8	15,3	16,5	13,5	144
Bulharsko	10,5	11,3	11,8	10,5	8,5	122
Maďarsko	9,1	13,0	11,7	14,2	15,0	180
NDR	17,3	17,2	17,1	17,5	18,0	105
Polsko	16,5	17,7	17,7	17,7	11,3	115
Rumunsko	9,0	13,4	11,4	14,7	14,1	173
SSSR	10,5	11,5	11,3	11,7	9,6	124
Dánsko	21,9	24,8	25,0	24,5	26,6	117
Francie	18,6	23,9	23,6	24,2	26,6	141
Itálie	11,3	16,2	15,5	17,1	17,4	164
NSR	26,0	28,2	28,6	27,5	25,4	111
Nizozemsko	31,6	35,8	36,0	35,7	38,4	122
Rakousko	22,6	24,6	24,7	24,5	25,8	122
USA	23,8	28,0	26,6	29,5	28,8	132
Velká Británie	24,0	28,8	28,3	29,3	31,2	129

Sklizeň zrnin na 1 obyvatele

v kg

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index
						Ø 1976—80
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		Ø 1961—65
ČSSR	451	661	647	674	709	166
Bulharsko	687	885	865	905	869	150
Maďarsko	751	1150	1104	1196	1322	175
NDR	379	518	513	523	579	150
Polsko	521	600	636	564	521	112
Rumunsko	606	805	718	892	915	161
SSSR	639	756	727	785	712	136
Dánsko	1280	1390	1374	1407	1367	114
Francie	583	774	763	784	879	147
Itálie	298	308	307	308	325	105
NSR	286	363	358	368	388	138
Nizozemsko	147	95	101	90	92	56
Rakousko	363	536	489	584	638	187
USA	942	1184	1107	1258	1192	140
Velká Británie	237	290	276	305	344	137

Sklizeň brambor na 1 obyvatele

v kg

Země	Průměr za rok v letech				1980	Index
						Ø 1976—80
	1961—70	1971—80	1971—75	1976—80		Ø 1961—65
ČSSR	400	278	313	243	176	60
Bulharsko	47	42	41	42	34	84
Maďarsko	198	150	153	147	130	74
NDR	712	613	636	589	551	83
Polsko	1455	1316	1410	1222	742	86
Rumunsko	138	183	162	203	186	147
SSSR	379	338	359	316	252	88
Dánsko	221	161	160	163	167	62
Francie	237	138	150	127	133	46
Itálie	75	54	55	52	50	68
NSR	357	194	232	157	117	39
Nizozemsko	350	419	412	425	460	135
Rakousko	443	244	289	199	199	44
USA	67	70	68	71	59	109
Velká Británie	127	114	116	113	113	88

Početní stavy skotu

v tis. ks

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	4 387	4 389	4 288	4 555	5 002	114
Bulharsko	1 642	1 577	1 353	1 725	1 843	112
Maďarsko	1 965	1 920	1 912	1 904	1 918	98
NDR	4 675	4 762	5 190	5 532	5 723	122
Polsko	8 695	9 480	10 220	12 764	11 337	130
Rumunsko	4 530	4 935	5 216	6 126	6 485	143
SSSR	75 780	93 436	99 225	111 034	115 057	152
Dánsko	3 592	3 345	2 842	3 048	2 944	82
Francie	19 502	20 640	21 719	24 119	24 009	123
Itálie	9 417	9 226	9 612	8 153	8 719	93
NSR	12 867	13 680	14 286	14 430	15 050	117
Nizozemsko	3 507	3 751	4 314	4 956	5 054	144
Rakousko	2 387	2 441	2 418	2 581	2 561	107
USA	97 534	109 013	114 578	132 028	110 961	114
Velká Británie	11 814	11 988	12 628	14 764	13 318	113

Počet skotu na 100 ha zemědělské půdy

v ks

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	60,4	61,8	61,0	65,7	73,9	122
Bulharsko	28,9	27,2	22,5	29,0	29,8	103
Maďarsko	27,5	27,6	27,8	28,1	28,9	105
NDR	72,8	74,9	82,6	87,9	91,3	125
Polsko	42,6	48,3	52,3	66,4	59,8	140
Rumunsko	31,1	33,4	34,9	41,0	43,3	139
SSSR	14,7	17,2	18,2	20,2	20,8	141
Dánsko	113,7	110,3	95,2	102,1	100,7	89
Francie	56,5	60,7	66,8	74,3	75,3	133
Itálie	45,5	45,1	55,0	46,6	49,7	109
NSR	90,6	97,3	106,4	107,5	114,2	126
Nizozemsko	151,6	165,0	205,3	235,9	247,0	163
Rakousko	58,8	61,3	63,7	68,0	68,9	117
USA	22,1	25,0	25,8	30,6	25,6	116
Velká Británie	59,7	61,1	67,4	79,0	72,5	121

Početní stavy prasat

v tis. ks

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	5 962	5 544	5 530	6 683	7 894	132
Bulharsko	2 553	2 408	2 369	3 889	3 808	149
Maďarsko	6 388	6 590	7 311	6 953	8 330	130
NDR	8 316	8 878	9 684	11 501	12 871	155
Polsko	12 615	14 367	13 863	21 647	18 734	149
Rumunsko	4 300	5 365	6 359	8 813	11 542	268
SSSR	58 674	59 576	67 483	57 899	73 382	125
Dánsko	7 095	8 591	8 361	7 682	9 527	134
Francie	8 603	9 239	10 463	12 031	11 432	133
Itálie	4 142	5 409	9 224	8 814	10 159	245
NSR	15 776	17 723	19 323	20 234	22 374	142
Nizozemsko	2 955	3 752	5 650	7 279	9 746	330
Rakousko	2 990	2 638	3 169	3 517	4 003	134
USA	55 506	50 792	67 439	55 062	66 950	121
Velká Británie	5 727	7 979	8 094	7 540	7 794	136

Počet prasat na 100 ha orné půdy

v ks

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	116,5	109,6	111,0	136,8	164,9	142
Bulharsko	59,7	57,8	57,2	98,3	99,5	167
Maďarsko	117,9	125,9	140,9	135,6	165,8	141
NDR	171,5	188,2	209,7	244,8	270,4	158
Polsko	79,0	94,8	92,1	147,1	128,8	163
Rumunsko	43,8	54,7	65,3	90,5	117,5	268
SSSR	25,5	25,9	29,8	25,6	32,3	127
Dánsko	267,4	323,8	315,2	289,6	360,3	135
Francie	50,5	54,3	61,4	70,4	65,9	130
Itálie	44,6	58,2	99,3	94,9	107,8	242
NSR	208,9	234,7	255,9	267,9	298,0	143
Nizozemsko	371,2	471,4	709,8	914,4	1184,2	319
Rakousko	197,5	174,2	209,3	232,2	258,8	131
USA	29,3	26,8	29,9	29,4	35,3	120
Velká Británie	79,9	111,4	113,0	106,4	112,4	141

Početní stavy drůbeže

v mil. ks

Země	1960	1965	1970	1975	1980 ¹⁾	Index 1980 ¹⁾ /1960
ČSSR	28,2	27,8	39,2	40,1	47,3	168
Bulharsko	23,4	20,8	33,7	38,1	41,6	178
Maďarsko	39,6	41,7	61,3	56,1	64,9	164
NDR	36,9	38,0	43,0	47,1	51,6	140
Polsko	71,9	80,3	87,6	99,8	81,2	113
Rumunsko	38,0	40,1	54,3	78,6	97,8	257
SSSR	516	491	653	734	1029	199
Dánsko	32,2	21,5	18,9	16,7	15,8	49
Francie	.	190	180	203	200	.
Itálie	86,0	110	112	114	121	141
NSR	63,8	85,2	98,6	91,2	90,1	141
Nizozemsko	44,0	43,2	57,2	68,7	78,8	179
Rakousko	10,2	10,6	11,7	12,4	15,2	149
USA	366	400	439	393	405	111
Velká Británie	103	118	145	137	120	117

¹⁾ za kapitalistické země rok 1979

Výroba masa*)

v tis. t m. h.

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	802	978	1 098	1 349	1 499	187
Bulharsko	307	464	476	657	788	257
Maďarsko	816	928	1 040	1 422	1 541	189
NDR	1 021	1 126	1 348	1 837	1 899	186
Polsko	1 751	2 012	2 182	3 062	3 141	179
Rumunsko	561	657	888	1 373	1 769	315
SSSR	8 681	9 956	12 278	14 968	14 981	173
Dánsko	965	1 116	994	1 065	1 429	148
Francie	3 792	3 939	4 193	4 832	5 414	143
Itálie	1 192	1 416	2 496	2 843	3 464	291
NSR	2 802	3 258	3 849	4 064	4 651	166
Nizozemsko	727	964	1 378	1 623	1 961	270
Rakousko	431	501	464	544	627	145
USA	17 468	20 097	22 633	32 256	26 641	153
Velká Británie	2 111	2 587	2 686	2 933	3 009	143

*) maso všech druhů hospodářských zvířat

Výroba mléka*)

v tis. t

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	4 093	4 188	4 978	5 562	5 966	146
Bulharsko	1 115	1 388	1 632	1 803	2 212	198
Maďarsko	1 652	1 573	1 726	1 835	2 557	155
NDR	6 064	6 282	6 867	7 458	7 243	119
Polsko	12 658	13 475	14 988	16 395	16 499	130
Rumunsko	3 343	3 353	3 912	4 581	5 480	164
SSSR	61 718	72 563	83 016	90 804	90 630	147
Dánsko ¹⁾	5 399	5 367	4 690	4 918	5 226	97
Francie	23 856	27 754	28 267	30 760	35 432	149
Itálie	10 652	10 159	9 995	10 032	12 537	118
NSR	19 478	21 275	21 893	21 628	25 024	128
Nizozemsko ¹⁾	6 838	7 142	8 238	10 221	11 800	173
Rakousko	2 916	3 253	3 259	3 190	3 615	124
USA ¹⁾	56 841	56 324	53 053	52 311	57 923	102
Velká Británie ¹⁾	12 080	12 862	12 972	13 937	15 980	132

*) mléko všech druhů hospodářských zvířat

¹⁾ jen mléko kravské

Průměrná roční dojivost 1 krávy

v kg

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	1862	2015	2065	2890	3185	171
Bulharsko	1444	1740	2211	2264	2656	184
Maďarsko	1863	1903	2252	2320	3704	199
NDR	2669	2940	3160	3485	3407	128
Polsko	2122	2252	2456	2678	2812	133
Rumunsko	1368	1543	1607	1687	1960	143
SSSR	1779	1853	2110	2204	2143	120
Dánsko	3710	3946	3940	4491	4494	121
Francie	2340	2756	3130	2909	3349	143
Itálie	2070	2000	2631	2677	3135	151
NSR	3400	3642	3737	3997	4579	135
Nizozemsko	4280	4207	4336	4625	5014	117
Rakousko	2510	2891	2996	3086	3644	145
USA	3180	3767	4421	4695	5358	168
Velká Británie	2992	3797	3929	4262	4773	160

Výroba vajec

v mil. ks

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	2 267	3 007	3 733	4 499	4 900	216
Bulharsko	1 202	1 402	1 582	1 817	2 446	203
Maďarsko	1 848	2 393	3 280	4 001	4 385	237
NDR	3 512	3 935	4 442	5 047	5 514	157
Polsko	5 589	6 264	6 941	8 013	8 902	159
Rumunsko	2 179	2 437	3 199	4 973	6 442	296
SSSR	26 642	28 496	40 145	57 026	66 757	251
Dánsko	2 303	1 548	1 479	1 337	1 389	60
Francie	8 500	9 296	11 541	12 980	13 791	162
Itálie	6 373	8 244	10 386	10 980	11 289	177
NSR	7 895	11 927	15 377	15 786	14 854	188
Nizozemsko	5 825	4 208	4 852	5 094	7 507	129
Rakousko	1 128	1 473	1 564	1 583	1 768	157
USA	63 948	65 698	69 373	66 647	71 875	112
Velká Británie	12 924	14 362	15 325	14 035	13 596	105

Výroba vajec na 1 obyvatele

v ks

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	166	212	260	304	320	193
Bulharsko	153	171	186	208	276	180
Maďarsko	185	236	317	380	409	221
NDR	204	231	260	300	329	161
Polsko	188	199	213	236	250	133
Rumunsko	118	128	158	234	290	246
SSSR	124	123	165	224	251	202
Dánsko	503	325	300	264	271	54
Francie	186	191	227	246	257	138
Itálie	127	159	194	197	198	156
NSR	148	211	263	264	249	168
Nizozemsko	507	342	372	373	531	105
Rakousko	160	203	210	211	235	147
USA	354	338	340	313	316	89
Velká Británie	246	264	276	251	244	99

Výroba masa na 1 obyvatele

v kg m. h.

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	59	69	77	91	98	166
Bulharsko	39	57	56	75	89	228
Maďarsko	82	92	101	135	144	176
NDR	59	66	79	109	114	193
Polsko	59	64	67	90	88	149
Rumunsko	31	35	44	65	80	258
SSSR	41	43	51	59	56	137
Dánsko	211	235	202	210	279	132
Francie	83	80	83	92	101	122
Itálie	24	28	47	51	61	254
NSR	53	57	66	68	78	147
Nizozemsko	63	78	106	119	139	221
Rakousko	61	69	63	72	83	136
USA	97	103	110	109	120	124
Velká Británie	40	48	48	52	54	135

Výroba mléka na 1 obyvatele

v kg

Země	1960	1965	1970	1975	1980	Index 1980/1960
ČSSR	300	296	347	376	390	130
Bulharsko	142	169	192	207	250	176
Maďarsko	166	155	167	174	239	144
NDR	352	369	403	443	433	123
Polsko	426	428	461	482	464	109
Rumunsko	182	176	193	216	247	136
SSSR	288	315	342	357	341	118
Dánsko	1179	1128	952	972	1021	87
Francie	522	569	557	583	659	126
Itálie	212	195	186	180	220	104
NSR	366	377	374	362	420	115
Nizozemsko	595	581	632	749	835	140
Rakousko	414	449	439	424	481	116
USA	315	290	260	246	254	81
Velká Británie	230	237	234	249	287	125